

SUOMEA SAMOILEMASSA

ERNST LAMPÉN

SUOMEA SAMOILEMASSA

VALIKOIMA MATKAILUPAKINOITA JA
KULTTUURIKUVIA

HELSINGISSA
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

KUSTANNUS-
OSAKEYHTIÖ
O T A V A N
KIRJAPAINO
HELSINGISSÄ
I 9 3 4

Kautta Suomen tunnetun matkailijan ja suuren humoristin Ernst Lampénin verrattomat pakinakokoelmat »Suomea ristiin rastiin» ja »Suomea maitse ja meritse» ovat jo kauan olleet loppuunmyytyt. Tämän puutteen poistamiseksi julkaistaan tämä valikoima hänen oivallisimpia matkailupakinoitaan ja kulttuurikuviaan matkailun ja Ernst Lampénin ystäviensä yhteiseksi iloksi.

Matkailijoita Jumalan armosta.

Kaikki, jotka matkustavat huvinsa vuoksi tai virkistykseen, kantavat matkailijan nimeä. Ei suinkaan vaadita tämän arvonimen saamiseen, että on rikas, toimeton englantilainen, ristiraitaisissa housuissa ja väljässä villa-vaipassa. Eikä ole pakko taivaltaa tuhansia kilometrejä, ollakseen oikea matkailija. Kaksi tai kolme penikulmaa siihen kyllä riittää. Pääasia on, että matkan tekee virkistymisen tarkoituksessa tai ihailukseen kauniita näköaloja. Upporikas maankiertäjä on fanaatikko turistien joukossa, se taas, joka vain käväisee lähimmässä kaupungissa omalla eväällään, hieman tuulettuakseen tai nähdäkseen vieraita naamoja, hän on flegmaatikko — jollei hän samalla ole varaton raukka.

Matkailijoita Jumalan armosta eivät suinkaan ole ne, jotka matkustavat useimmin ja kauimmaksi. Matkailija Jumalan armosta on se, joka on iloisimmalla päällä matkustaessaan. Tavallisimmasti sellainen on lyhyen matkan tekijä lyhyemmän ajan kuluessa. Kukapa ei olisi kohdannut tuollaisia maailmata maleksivia matkailijaperheitä, joilla on pieniäkin lapsia mukanaan. Ne haukottelevat kaikelle, ei mikään heitä huvita, paitsi matkakirjallisuus, nuorimpien käsissä ryöväriromaanit, vanhempien käsissä rakkausromaanit. Olen tavannut tällaisia väsähtäneitä matkamiehiä suurilla Euroopan matkareiteillä, matkamiehiä, jotka näyttävät kyllästyneinä hyräilevän surullista virttä: og jeg har sett

all jordens pragt, men glaeden ingensinde (olen nähnyt kaiken maailman loiston, mutta iloa en missäkään).

Kun puhun rikkaista matkailijoista, en suinkaan unohda, että näidenkin joukossa on matkailijoita Jumalan armosta, niinkuin esim. amerikkalainen Carnegie, joka on kiertänyt maapalloa oppiakseen ja joka on oppinutkin sen, mikä on kaiken matkailun arvokkain opittava, nimittäin oppinut pitämään arvossa lähimmäistään, olkoonpa että tämä naamassaan kantaa mitä väriä tahansa, mustaa, keltaista, ruskeata tai punaista. Tämän hänen oppinsa näkyvänä ilmauksena mainittakoon ne monet rahalahjat, jotka tämä amerikkalainen pohatta on jakanut kaiken maailman kansoille, muun muassa ruotsalaisille.

Mutta iloisimmat matkamiehet, mitä minä milloinkaan olen tavannut, eivät kylläkään ole olleet miljardöörejä. Päin vastoin ovat ne olleet heidän antipodejaan.

Kerran maailmassa saavuin polkupyörälläni Lindaun kaupunkiin Bodenjärven rannalle. Olin polkenut koko laajan Baijerin kuningaskunnan läpi, olin saanut monet hiki-kylvyt ja olin ollut pakotettuna juomaan monet litrat paksua »baijeria», sillä jos vettä pyysin, niin tuotiin minun eteeni pesuastia ja pyyhinliina. Mutta olut ei ole keksitty minun sisäelimiäni silmällä pitäen, ja minä sain ylen ankaran kuumeen ja horkan, aina vuorotellen. Laivakyydillä kuljin Bodenjärven poikki ja saavuin Sveitsiin, Romanshornin kaupunkiin, jossa jouduin asumaan kaupungin pormestarin omistamaan hotelliin. Tuskaisena ja kuumana sukelsin ilmavan untuvapatjan alle, ja mielessäni kieri kamala kuolema vierailta mailla.

Seuraavana päivänä heräsin korviavihlovaan elämään. Hyökkäsin ikkunaan siinä luulossa, että tulipalo raivosi lähistöllä. Sairaana pääni lävitse välähti ajatus: etpä saakaan kuolla luonnollisella tavalla, sinulle on kohtalo määrännyt noita-akkojen ja vapaa-ajattelijoiden kipukovan kuo-

leman polttoroviolla. Tiesin jo ennestään, että täällä lähellä ystäväni Juhani Huss parka oli savustettu kuoliaaksi ja tuhka heitetty jokeen. Avasin vavisten ikkunan, mutta mitä näinkään!

Katua pitkin vyöryivät hiljaista kyytiä ikivanhat muuttovaunut, niin täyteen ahdettu ihmistä kuin olla osasi. Väkeä kaiken ikäistä! Eukkoja, ukkoja, nuoria neitosia ja nuorukaisia kaikenkaltaisiin pukuihin puettuja, arvattavasti jonkinlaisiin kansallispukuihin. Naisilla väririkkaat hameet ja hassut päähineet, miehillä liehuvat sulat hatuissa. — Oli ihana kesäinen aamu, aurinkoinen ja selkeä.

Nepä vasta äänen päästivät, kaikki poikkeuksetta, niin mies kuin nainen. On mahdotonta sitä kuvata, se on kuultava. Matkamiehiä oli suunnilleen 25 henkeä joltakin ympäristön alppirinteeltä. He olivat jättäneet lehmänsä ja vuohensa toisten haltuun »sennenhytteniin» ja lähteneet turistimatkalle alas laaksoon. Mutta he olivat ottaneet alppituulen mukaansa laaksoon, alppituulen, joka on kirkasta ja rai-kasta kuin ilma lumivyöhykkeen alapuolella.

Onnettomuudekseni — tai onnekseni — sattui, että herrasväki otti sen hotellin, missä minä asustin, temmelystantereekseen. He valtasivat koko alakerroksen tarjoiluhuoneineen. Eivätkä täälläkään hennoneet luopua alppituulestaan, vaan jatkoivat melunpitoaan vähentymättömällä voimalla hotellin seinien sisällä. Olin vielä sairas, vaikka untuvapeitto yön aikana olikin imenyt pahimmat myrkyt sisäänsä. Pakenin huoneestani ja avasin umpimähkään erään oven, joka johti suureen, komeaan saliin — raatihuoneen istuntosaliin.

Täällä tapasin onnettomuustoverin, pormestarin ihanan sisaren. Yhteiset onnettomuudet lähentävät ihmisiä toisiinsa. Minä selitin, että olin matkamiesraukka, jonka päällä Jumalan käsi raskaana oli levännyt. Hän vastasi olevansa pormestarin sisar, jolla, ikävä kyllä, oli herkät

hermot ja joka siis ei jaksanut kestää niin riemastuneitten ihmisten räikeitä ilonpurkauksia. Romantillinen kohtaaminen oli »fertig»; haavoitettu ritari ja kalpea nunna. »Talon taustalla ruusut kukkii!»

Flyygeli seisoi avattuna raatihuonesalin kolkassa. Nuottitelineellä odotti vihkonen »Laulujen helmiä». Ritari istuutui soittokoneen ääreen, kielet helähtivät, ja nunna lauloi riemuitsevalla äänellä helmen helmeltä potilaan lohdutukseksi.

Mutta jysky sieltä alakerrasta tunkeutui lattiapalkkien läpi, valssin rallatus ja poljento humisi korvissamme. — Olinhan vielä toipuva potilas, mutta Suomen kunnia ja maine velvoitti minua. — Kumartaen pyysin pormestarin sisarelta pienen valssin, ja ritari ja nunna liitelivät — niin, liitelivät — raatihuoneen kirkkaalla permannolla.

Tunsin huojennusta rinnassani, maailma ei enää ollutkaan surunlaakso, ja nunnakin sanoi, että hermostus oli asettunut.

Läksimme sitten alakertaan katsomaan ja kuulemaan, miten maailman lapset siellä ilakoivat. Vauhti oli yhä edelleen nousussa. Kärsimme jotenkuten kolme, neljä »jodlaamista» (alppilaisten kimakka hoilauksen) yhdellä kertaa, mutta kun kaksi vankkatekoista Arnold von Winkelriedin rintaperillistä nyrkeillään iski metallisiin maitokiulujen pohjiin, silloin täytyi sekä nunnan että minun tukkia korvamme. Raivokkaampaa johtajaa kuin se, joka seuruetta komensi, ei voi tavata pohjoispuolella alppien. Tämä oli vanha eukko, jolla oli ainoastaan yksi hammas, musta hammas yläkenessä; hän oli pitkä ja tumma, ja hänen ryntäänsä oli lohduttoman tasainen kuin Limingan niityt tai Isonkyrön vainiot. Jos hänellä milloinkaan lapsia oli ollut, niin kyllä niillä oli ollut yhtä napsuttavan suuren nälän ja janon hätä kuin Israelin lapsilla korvessa. Iloisempaa ja hullunkurisempaa eukko-keturata en koskaan

ole nähnyt. — Ei ole parempaa lääkettä maailmantuskalle kuin reippaan vanhuksen näkeminen. Hävettää ja tulee terveeksi. — Kun eukko huomasi, että tuuli rupesi heikkenemään, kimmahti hän pöydälle, korotti käheän äänensä — ja kööri parkaisi heti uusin voimin.

Sibeliuksen »Lemminkäisen kotiinlähtö» antaa heikon kuvan alppilaisten symfoniasta. Jos hän lainaisi kellot ja rautatiekiskot »Ouverture solennelle'stä» ja liittäisi vielä muutamia kiuluniskuja sävellykseensä, olisi yhtäläisyys tuntuvampi.

Illan tullen alppilaiset rupesivat tekemään pois lähtöä. Kapusivat muuttovaunuunsa, muinaisajan rummut pantiin räiskämään ja sennempiat jodlasivat. Mutta alppi väki oli parantanut minun tautini, satuloin teräsheponi ja seurasin heitä.

Laulussa sanotaan, että nunnat itkivät salaa, kun ritarit paranivat ja jättivät hoitajansa. En omasta puolestani ole herkkäuskoinen näissä asioissa, mutta varmemmaksi vakuudeksi annoin »sisarelle» kaksi »frankenia» juomarahaksi — sellainen kuuluu olevan tapana pormestarin sisarilla siinä maassa, sanoi siivoojatar.

Tienhaarassa seisoin kauan ja katselin poistuvia ystäviäni, vilkutin jäähyvästiksi, ja vanha eukon-kuvatus hypähti seisoaalleen mööpelivaunuissaan, ojensihe suoraksi kuin humalasalko, avasi suunsa ja hihkasi. Hän seisoi kuin haaksirikkoutunut Tähtitorninmäellä. Näin suun ja hampaan, mutta mitään en kuullut jyrinän ja pitkän välimatkan vuoksi.

Ajattelin itsekseni: niin sitä tulee matkustaa, tai oikeammin, niin sitä voi matkustaa, kun ei ole liiaksi ravittu, jota reformilääkärit väittävät meistä sivistyneistä; niin sitä saattaa liikkua, kun hermoista ei ole tietoa. Nämä matkamiehet olivat kadehdittavia kyvyssään antaa riemulleen valtaa. Seuraavana aamuna he kai ryhtyivät ankariin askareihinsa,

lypsämisiin ja paimentamisiin korkeilla niityillään, ja mahdollisesti he, muistellessaan lyhyttä huviretkeään, kajahduttivat ilmoille korvia viiltävän kirkunansa, kuten tervapääskyt poutaisella taivaalla. Matkamiehiä Jumalan armosta!

*

Meidän kansamme on ylimalkaan hiljaista, umpimielistä ja kainoa kansaa. Tällaiseksi ovat sen kasvattaneet pitkät talviyöt ja viileät kesät. Se on vähä-ääninen kuin kotikissa ja pitää elämätä vain kiihtyneessä tilassa. Kansa kiihtyy alkoholista, kissa rakkaudesta. Mutta auta armias silloin heidän meluaan.

Onpa kumminkin seutuja Suomessa, joissa kansa osaa nauraa ääneenkin, ei vain hymyillä. Tämä on Savon ja Karjalan kansa. Se ei ainoastaan osaa puhua, se osaa jutella ja huitoa käsillään. Ja juuri nämä ymmärtävät nyöskin matkailla.

Se, joka Kuopiossa on käynyt kesäiseen aikaan, tietää, että nuo lukemattomat höyryalukset, jotka lepäävät kaupungin laitureissa ja keskipäivän aikaan lähtevät kukin oman lahtensa perukkaan ja joka aamu saapuvat kaupunkiin lahtensa perukasta, ovat täpösen täynnä matkustavaisia. Nämä matkustavaiset ovat talollisia, mökkiläisiä, loisia ja kerjäläisiä höyryaluksien lukemattomista laitureista ja niiden ympäristöistä. Kerjäläiset matkustavat säännöllisesti ilmaiseksi.

Nämä laivat saavat hyvät vuosivoittonsa etupäässä matkustajamaksuillaan. Lasti ei tuota niille sanottavasti mitään. Pilettien hinnat ovat perin uudenaikaiset, niin huokean taksan mukaan määrättyt, että ne lähentelevät teoreetikkojen ihannetta. Kilometristä maksetaan tavallisesti 1 à 2 penniä, penikulmasta 10 à 20 p riippuen siitä, valitseeke kansi- vai salonkipaikan. Kannattaakseen täytyy laivalla olla »puoli huonetta», mutta ne kulkevat taval-

lisesti »täydellä huoneella» ja tuottavat hyvän voiton omistajilleen.

Joka kerta näissä laivoissa matkustaessani on ollut melkein mahdotonta saada paikkaa, missä olisi voinut lepuuttaa väsyneitä koipiaan. Useimmiten olen vihdoinkin löytänyt istumapaikan peräpyörylässä jonkin jauhosäkin päällä, jossa on kyllä ollut pehmyt istua, mutta josta on noussut ylös »väärinpäin puuteroituna». Muuten on paikka ollut sopiva huomioitten tekoon.

Kaikista matkustajista on ainakin 50 % ollut matkailijoita, jotka ovat käyneet kaupungissa vain hupailukseen. Jäljellä olevista on 25 % sellaisia, jotka, peittääkseen matkustamishaluaan, ovat ottaneet kilon voita, piimähinkin tai munatium mukaansa. Loppu on sellaisia, jotka aikovat hie-
man kaupitella torilla.

En todellakaan tiedä, onko missään Suomen kaupungissa, pääkaupunkia lukuunottamatta, sellaista matkustajain tulvaa kuin Kuopiossa. Täällä on heidän lukunsa päivittäin monta sataa. Ja sitä paitsi ovat he suruttominta ja iloisinta väkeä, mikä meidän maassamme matkustaa. Mutta he ovat vain yhden päivän matkustajia ja enintään 10 penikulman taivaltajia.

Matkustajat eivät pidä sitä tavatonta melua kuin alppikansa, mutta suunsoitossa he ovat voittamattomat. Alppikansalla ei ole aikaa haastelemiseen, sillä heidän täytyy »jodlata», mutta savolaisella ei koskaan ole sellaista kiirettä, ettei hän ehtisi rupatella. Laivalla hänen kielensä kilpailee propellin kanssa alituisessa liikkeessä.

Se, mikä näitä matkamiehiä houkuttelee liikkeelle kotoa, on juuri hauska matka laivalla. Istuminen laivassa, joka livistää salmista läpi, joka pistäytyy lahdesta toiseen hakeakseen laitureita, on todellakin nautintoa, joka kelle tahansa on mieluista. Sitä paitsihan se on parasta, mitä meidän maallamme on tarjottavana matkailun alalla. Ulkomaalai-

nen turisti unohtaa kaikkein viimeiseksi juuri tyynet kesäiset iltamme laivojemme kansilla, puikahdellessaan tämän laajan, penikulmien pituisen saaristomme sokkeloissa.

Vaistomaisesti savolainen tuntee, että tällainen matkustaminen edestakaisin kesällä kuuluu ihmisen puhtaimpiin ja virkistävimpiin huvituksiin. Hän astuu laivaansa oikealla matkailutuulella, ja tätä tuulta riittää, kunnes hän saapuu kotiinsa ja kotimiehille kertoo matkan tapaukset. Ennenkuin hän kunnolleen on ehtinyt sijoittaa laihaan istuimensa jollekin penkille, on hän jo aloittanut jutun naapurinsa kanssa. Jos naapuri on nuutiainen, hakee hän uutta seuraa, hakee kunnes löytää, ja sitten kieli liikkeelle. Laivan lähdettyä rannasta ja hiukan aikaa tähysteltyään matkaseuruetta on kukin valinnut sakkinsa, ja silloin alkaa rupertus täydellä todella. Silloin voi sattua, että jutun hälinä voittaa koneen jyskytyksen ja potkurin solinan. Ei kukaan kiru eikä rähise, niinkuin alppilainen, mutta kaikki nauravat ja haastelevat täyttä ääntä. Sillä kaikki koettavat sanoa jotakin sukkelata, kaikki asiat otetaan leikilliseltä kannalta, yksinpä korkeimmat, uskonkysymykset, joutuvat hyväntahtoisen, mutta kunnioittavan hymyn alaisiksi. Ne ovat luterilaisia nämä savolaiset siinäkin merkityksessä, että he samoin kuin suuri kirkkoisäkin ymmärtävät leikin ja rakastavat kompasanoja. Pietisti heläyttää yhtä huikean naurun kuin suruttomin maailmanmatti.

Olen tullut kaukaa maailmalta, olen matkustanut monen maalaisen kanssa, joutunut Kallaveden pienelle alukselle ja vasta täältä tavannut virkistävän, repäisevän elämänilon purkauksen.

Savolainen ei ole meluava kuten alppilainen, mutta pohjaltaan hänkin on suruton matkailija Jumalan armosta.

Nykyään ovat olot muuttuneet. Nyt ovat laivat tyhjemmät, mutta linja-autot täpösen täynnä. Puheensorina autoissa on silti pilkulleen sama kuin muinoin laivoissa.

Tukkilaisten ja noitien parissa.

Suomi jakautuu matkailuun nähden kahteen osaan, läntiseen ja itäiseen. Näiden kahden osan raja kulkee vinosti yli maan Kyminjoen suusta Kokkolaan. Viivan länsipuolella asuu harvapuheinen ja hiljainen kansa, itäpuolella suulas. Viivan länsipuolella eivät asukkaat naura, hymyilevät ainoastaan, itäpuolella remahtavat naurunpuuskat, milloin asianhaarat vaan niin vaativat. Kun matkustaa viivan länsipuolella, on pakotettu tyytymään yksistään luonnon kauneuteen ja nähtävyyksiin — itäpuolella voi sen lisäksi tavata ihmisiä, jotka antautuvat vilkkaaseen, pirteään sananvaihtoon. Mitä idemmäksi tullaan, sitä vilkkaammaksi käyvät asukkaat. Jokaisella viidenkymmenen korvissa olevalla mummolla liikkuu kieli herkästi kuin oravanpyörä ja sanarikkaus on ylitsevuotava kuin Kalevalassa. Hän on kiertävä »novelli» taikka »romaani», riippuen siitä, miten pitkän ajan voit hänen seurassaan viettää. Jokunen kehoittava sana, jokin ystävällinen katse, ja hän uskoo sinulle koko pitkän elämänsä tarinan, olkoonpa että hän näkee sinut ensi kerran, tapaatte toisenne maantiellä ja sattumalta joudutte puheisiin. Iloisemmissa kohdissa kirkastuvat hänen kasvonsa ja surullisemmissa vierähtää kyynel kyyneleltä pitkin hänen ryppyisiä poskia. Matkalukemista ei heidän parissaan kaipaa. Heidän omat romaaninsa ovat liikuttavan helliä ja kieli täyteläistä ja värikästä.

Varsinaisessa Karjalassa eivät miehet ole parempia puoliskojaan huonommat. Suistamossa tapasin miehen, lukuisan lapsijoukon isän, joka suuressa seurassa itki kuumia kyyneliä sen vuoksi, ettei osannut lukea kirjaa, vaikka kaikki hänen lapsensa taisivat sen konstin. Lopuksi huudahti hän:

— Numeroista tunnen ainoastaan seitikon! — Ja sitten hän ulvoi ääneensä.

Kysymykseeni, missä ja milloin hän oli tutustunut juuri tähän niin hyvin pyhään kuin myös valehtelijain ahkerasti viljelemään numeroon, vastasi mies:

— Se muistuttaa niin kerjäläissauvaa! — Ja sitten tyrski hän taaskin ajatellessaan lähestyviä vanhuuden vaivoja.

Hauskaa on matkustella tämän vilkkaan kansan keskuudessa. Heillä on tunteita ja ajatuksia ja taito ilmaista ne sanoilla. Nämä ominaisuudethan ovat oikean ihmisen tunnusmerkinä, erottaen hänet sieluttomista »huokailevista» eläimistä ja ikävistä kaksijalkaisista »nuutiaisista».

*

Tämä olkoon esipuheena seuraavaan kuvaukseen erästä matkasta, jonka Matkailijayhdistyksen puheenjohtaja ja allekirjoittanut tekivät eräänä helteisenä, polttavan kuumana kesäpäivänä höyrylaiva Salo I:llä, ent. räättäli Haapalaisen esikoisella Oulunjärven rauhattomilla laineilla. — Olen usein viime aikoina maininnut räättäli Haapalaisen ja hänen laivansa Salo I:n ja Salo II:n. En voi olla hurraamatta hänelle ja niille, sillä meillähän on hyvin harvinaista, että miehestä, joka on elämäntyökseen ottanut silitysraudan ja neulan heiluttamisen, paisuu ensimmäinen laivanvarustaja ja merikarhu Kajaanin ja Vaalan välisellä suurella merellä. Herra M. H. Haapalainen muutti jo vuosia sitten autuaammille purjehdusvesille. Tuonen viikate niitti tämän tarmok-

kaan ja taitavan miehen ennen aikaansa. — Meidän oli määrä mennä laivalla Mieslahden laituriin, josta pitkä anabasis monine parasangeineen, s. o. 110 km, oli meillä määräpaikkaamme Suomussalmelle. Mieslahti on lähellä Kiehimänjoen suuta, siinä missä Hyrynsalmen reitti laskee Oulunjärveen. Matkustamalla Mieslahteen laivassa välttää 30 km:n pituisen mäkiisen taipaleen maitse Kajaanista Mieslahteen.

Nousimme laivaan ja kiipesimme heti Salo I:n yläkannelle. Aurinko hellitti ja uuvutti. Puheenjohtaja, joka on todellinen auringonpalvelija, heittäytyi heti pitkäkseen yläkannelle, nojasi väsyneen päänsä pelastusrinkeliin ja antoi auringon kirjailla poskensa intiaani-punaisiksi. Minä en sietänyt Kajaanin aurinkoa, vaan painuin kannen alle, jossa toivoin voivani lyhennellä matkan hetkiä alkuasukkaiden kanssa juttuamalla, sillä tiesinhän, että seudun väestö oli kielevää lajia, tänne vaeltaneita savolaisia ja karjalaisia.

Etukannella oli ryhmitys jo tapahtunut. Puheltiin ja naurettiin täysin kurkuin. Kannen alla olivat myöskin jo kaikki täydessä puhetouhussa. Kivesjärven puolelta pistihen vene esille ja pysähdytti laivamme. Venettä souti tyttö, jota heti kanssamatkustajat nuorukaisemme koettivat kietoa hauskoilla kysymyksillä, joihin tyttö singahdutti vastauksensa kevyesti ja iloisesti. Hänen lähdettyään jatkettiin keskustelua taas ryhmissä.

Pistäydyin peräsalonkiin. Täällä olin minä kotonani. Tapasin ihmisiä, jotka taisivat ja tahtoivat käyttää kiel-tään myöskin puheluun eikä ainoastaan ruoan maisteluun. Ne olivat kaikki syntyneet ja kasvaneet viivan itäpuolella, suonissa virtaili savolainen veri. Muutamissa minuuteissa olimme kaikki täydessä keskustelussa. Vähitellen puheen vierieissä kävi selville, mitä kaikki olimme miehiämme, ilman että sukunimiämme ollenkaan mainittiin. Aivan kuin Euroopan kulttuurimaissa.

Sain selville, että matkatoverini olivat Kajaanista. He matkustivat eräälle Kiehimänjoen varrella olevalle maatilalle, jonka omisti toinen herrasmiehistä. Aito eurooppalaisen avomielisesti kertoi hän nuoruudessaan aloittaneensa tukkipoikana tällä seudulla. Hän oli kunnostautunut ja Jumala oli avustanut — jo vanhastaan on Hän aina huomenesta huolehtivien tukkilaisten puolella, — nyt jo uitatti hän tukkinsa muilla. Hän omisti nyt tovereineen suuren puutavaraliikkeen Kajaanissa ja voi pulskasti, josta myöskin hänen mukana oleva rouvansa oli todistuskappaleena. Ent. tukkilaiset olivat vahvasti perillä uudenaikaisesta suomalaisesta kirjallisuudesta ja heidän naisensa puhelivat kaikista asioista taivaan ja maan välillä. Heissä tapasi tuota hilpeätä »heiterkeitiä», jota joskus tapaa Germanian iloisimmissa naisissa. Eräs ummikkoruotsalainen, nuori neiti, joka vietti kesäänsä tämän perheen luona, näytti aluksi koettavan säteillä aito helsinkiläistä sovinnasta kylmyyttä, mutta ei aikaakaan, tarttui häneenkin toisten naisten peittelemätön elämänilo, ja niin olimme kaikki eurooppalaisia. Aurinkoista oli ulkona ja aurinkoista oli seurustelumme peräsalongissa. Olin, niinkuin Aisopos, etsinyt ihmisiä ja löytänyt ne helposti ilman lyhtyä.

Parhaillaan ilakoidessamme pisti puheenjohtaja päivän-paahattamat kasvonsa avonaisesta ikkunasta sisään.

— Kuulepas veli hyvä, olen saapastellut etukannella ja löytänyt siellä pelkkiä ihmisiä, joilla on ajatuksia aivokopassa ja puhe kielen kärjessä.

— Aivan samaan tulokseen olen minäkin tullut ja saman ajatuksen lausunut, vaikkakin vähemmän havainnollisesti, oli vastaukseni.

Ja sitten saimme etevän suunsoittajan lisää seuraamme. Saavuimme nyt Kiehimänjoelle ja liehuvin nenäliinoin erosimme uusista ystävistämme.

Nyt oli puheenjohtajan vuoro esitellä löytönsä etu-

kannella. Rivit olivat harvenneet joka laiturissa, mutta rippeet keräytyivät puheenjohtajan ja minun ympärilleni.

Oli siinä kirjava joukko ihmisiä. Eräs isäntä, yksi rakennusmestari, mutta muut pelkästään tukkilaisia läheltä ja kaukaa, kaukaisimmat aina Jaakkimasta ja Kytäjän kartanosta Hyvinkään tienoilta. Ja sitten aloitettiin pohittimiset. Ensin sukelluimme filologiaan ja suomenkielen murteista kuorittiin sen rasvaisimmat palat yhdellä vetäisyllä. Mutta sitten käytiin käsiksi päivän kysymyksiin. Päästettiin Olympialaiset kisat irti.

En ollut uskoa korviani. Oliko tämä todellakin tukki-laisten puhetta? Kuinka kumman tavalla he osasivat pilkulleen selvittää koko kisojen kulun. He puhuivat eri juoksijain saavuttamista osasekunneista pituusjuoksussa, he tiesivät, miten kauaksi se ja se oli heittänyt moukarinsa, keihänsä, kuulansa ja kiekkonsa. He olivat niin perillä siinä, etten minä ollenkaan uskaltanut syventyä keskusteluun. — Työmiestemme kehitys oli jäänyt minulta huomaamatta täällä Helsingissä. — Olin tähän saakka kuvitellut tukkilaisia kaiken sen pirullisuuden edustajiksi, mikä mahtuu sivistymättömään villiin roikaleeseen. Ja nyt pitävät nämä miehet minulle suukopua siitä kunniaista, jota suomalaiset ovat näyttäneet kansainvälisellä kiistakentällä. Hämmästyneenä tiedustelin, mistä he kaiken tämän tietävät.

— Onhan se lehdissä, sain vastaukseksi.

Ennen ne tappelivat ja räyhäsivät muun henkisen työn puutteessa, hotaisivat kekseillään yhtä usein toistensa ja rauhallisten ihmisten kinttuniveliä, kuin vastahakoisia tukkeja, nyt pistetään keksi kainaloon ja »Suupohjan Työmies» levitetään vettä valuviin kouriin ja sisältö ahmitaan tiedonhaluisin silmin. Kirjalliset harrastukset eivät ennen kuuluneet heidän päiväjärjestykseensä, lukuunottamatta kaikkein kieroimpia kanaljoita, jotka vanhoilla päivillään heittäytyivät hihhuleiksi ja lukivat katkismusta, mutta nykyään

näyttää siltä, kuin tukkilaisetkaan eivät voisi tulla toimeen ilman jokapäiväistä sanomalehteään.

En mene takaamaan, että kaikki nykyiset tukkilaiset olisivat saman hengen lapsia, mutta sellaisia olivat ne, jotka puheenjohtaja oli löytänyt ja koonnut yhteen Salo I:n etukannella.

Kun olimme nousseet maihin Mieslahdessa, sanoi puheenjohtaja:

— En ole vielä esittänyt sinulle mieltäkiinnittävintä tuttavuuttani kannelta. Se on vanha akka, mutta niin terhakka, vilkas ja huvittava, että hän suorastaan minut hurmasi. Et usko, miten ihmeellisen kauniisti hän osaa puhua uskonnon asioista ja jumalisen vaelluksen eduista, hän tuntee sitä paitsi koko seudun, kaikki ihmiset lähitienoilla ja tiesi kertoa hauskoja juttuja kihlakunnan vähitellen tapahtuvasta heräämisestä toimettomasta unestaan. Lupasin hänelle paikan toisissa kärryissämme. Ei kai sinulla liene mitään sitä vastaan?

— Eipä suinkaan. Kumpi meistä uhrautuu?

— Minusta se ei ole mikään uhraus. Mummo on aika mieltäkiinnittävä. Hän seuraa meitä ainoastaan 4 km.

Emme nähneet muijaa majatalossa. Me lähdimme liikkeelle siinä uskossa, että mummo oli tavannut jonkun kolmannen laupiaan samarialaisen, joka oli ottanut hänet joukkoonsa. Lihavampana ja täyteläisempänä pyydettiin minut nousemaan ihka uusiin turunkieseihin, jotka lemuivat juhtinahalle paremmin kuin komppania sotamiehiä ja joiden eteen oli valjastettu talon ori; puheenjohtajalla oli vaatimattomampi ajopeli, jota veti ruuna. — Maalla arvostellaan ihmistä enemmän painon kuin arvon mukaan. — Mutta »hast du mir gesehen», puolen kilometrin päässä majatalosta näin muijan, tuon erittäin ihmeellisen, tallustavan maantiellä edessämme, sukankudin kädessä. Aioin tarjota hänelle paikan vierelläni päästäkseni osalliseksi hänen

elämänviisaudesta, hiljensin hevosen vauhtia ja maanitelin kyytimiestä ottamaan muijan mukaan. Avasin jo rasvaisen jalkapeitteen, kun kyytimies hotaisi piiskalla oritaan; ori hypähti ja nykäisi kärryjä niin, että pääkoppani oli pyörähtää hiekkaiselle tantereelle.

— Mikä taivaan tasakäpälä teitä riivaa? sähähdin minä.

— Ennen kyyditsen itse pirua kuin tuota.

— Mummoako? Hänhän on jumalisin vanha täti, joka vetää sieraimiinsa suon tuoksua Kajaanin pohjoispuolella.

— Kyllä kai, hän on koko kihlakunnan pahin noita-akka.

— Erehdytte varmaan henkilöstä.

— En suinkaan! Odottakaa vähän, niin kerron, kunhan oriin saan asettumaan.

Sillä aikaa, kun hän tynnytti hullaantunutta hevostaan, vilkaisin taakseni ja näin, miten mummoa kiskottiin kärryihin professorin viereen. Olin huomaavinani, että puhelu jo oli täydessä vauhdissa.

— Nyt minä kerron minkälainen hän on, jatkoi ajomies.

— Hän on naimisissa ja hänellä on paljon lapsia, joista ei yksikään ole papan.

— Kuinka te sen tiedätte?

— Kaikkihan sen tietävät.

— Vai niin! Tieteen viime sanan mukaan ei sitä tiedä kuin Jumala. Minkälaisia lapset sitten ovat?

— Vanhin tyttö on siivo ja siveä ja elättää itsensä josakin rantakaupungissa ompelemisella. Toiset tytöt ovat mummon tapaiset.

— Ovatko ne elossa?

— Ovat. Kumma kyllä, ovat ne itseään parempien kanssa naimisissa, työnjohtajien ja »pomojen».

— Kun loppu on hyvä, on kaikki hyvä. Älkää vihoitelko mummo-raukalle. Maaailman kuuluisimmat miehet ovat tallanneet juuri mummon ja hänen turhamaisten tyttäriensä jälkiä, mutta siitä huolimatta on heitä kunnioitettu ja

ylistetty kaikilla mahdollisilla tavoilla. Tiedättehän, miten sanassa sanotaan, että naisen kanssa on mentävä tuomiolle kuin silmäteränsä kanssa; ettei pidä tuomita lähimmäistään, että se, joka on viaton, viskatkoon ensimmäisen kiven.

— Niin, mutta kristillinen laki on toinen; se tuomitsee sellaisesta naista kovemmin kuin miestä.

— Aivan oikein. On onnen potkaus syntyä tähän maailmaan miehenä eikä naisena. Millä se mummo itseään elättää?

— Hän on hieroja.

— Se ei ole mikään epärehellinen ammatti. Tunnen monta hierojaa, joita mielelläni kyyditsisin.

— Niin, niin, mutta tämä lukee samalla loitsuja.

— Mutta jospa hän vain rukoilee. On ihmisiä, jotka vain rukoilevat eivätkä ollenkaan hiero, ja se on minusta vaarallisempaa potilaille kuin hieromiseen yhdistetty taikominen.

— Mutta hän ottaa noitakonsteistaan maksun ja se on laissa kielletty.

— Ei, hän ottaa maksun hieromisesta, loitsut tulevat kaupanpäällisiksi. Aivan kuin autuas Lönnrot ennen aikaan Kajaanin apteekissa. Hän otti maksun reseptistä, mutta jos joku potilas tahtoi loitsuja lisäksi, väitti hän lukeneensa ne jo kaikille apteekin yrteille. Ehkä Lönnrot oli parannellut mummon isää tai hänen osatonta miestään ja heihin istutellut uskon loihdijien terveeksitekevään voimaan.

— Te puolustatte mummoa!

— Minä puolustelen kaikkia ihmisiä, jotka ovat niin ahkeria, että kutovat sukkaa maantietä tallatessaan. Mutta hän, joka ajaa ruunalla perässämme, puolustaa häntä vielä enemmän.

— Kuka hän on?

— Sovelletun fysiikan professori.

— Vai niin?

— Hänessä myöskin on vähän velhoa. Hän koettaa päästä luonnon noitakeinojen perille. Hän väittää mum-

mon olevan jumalisimman naisen, mitä hän pitkään aikaan on tavannut.

— Niin, kyllähän se mummo on jumalainen, kun niikseen sopii, mutta myöskin kaikkea muuta.

— Sehän on naisen osa tässä maailmassa. Hänen täytyy aina koettaa sovittautua erilaisiin oloihin. Todellinen nainen on sellainen. — Kaiken lopuksi ei ehkä mummo ole pahempi meitä kahta köyhää syntistä näissä turunkieseissä.

Ajomies vaikenä kuullessaan tämän »argumentum ad hominem».

Professoria ja noita-mummoa ei ollut näkynyt pitkään aikaan. He olivat auttamattomasti jääneet jälkeen, syvenyneet kun olivat fysiikan ja metafysiikan syvimpiin ongelmoihin.

— Ajatelkaapas, jos noita-akka ja professori olisivatkin lentäneet sukkapuikoilla ohitsemme ilmassa, uskalsin edellyttää, saadakseni taas puhelua käyntiin. Noidistahan kerrotaan sellaista.

Ei vastausta.

Pilvenkorkuisen mäen kukkulalla, jonne Vuokatti ja Naapurivaarakin siinsivät, ohuimman vaaleansinisen harson peittäminä, päätimme odotella tuota tieteilevää paria. Totisesti pitkän ajan perästä näimme ruunan hiljaa hölkkäsevän ja professorin ja mummon mitä vilkkaimmassa sananvaih-dossa. Mutta kun mummo huomasi meidät, kiipesi hän ketterästi alas rattailta ja katosi kuin savu kuusikkoon tien poskessa.

— Sepä erinomainen mummo! Voisi suorastaan sanoa häntä intelligentiksi, sanoi professori minulle.

— Tiedätkö, mitä kyytimieheni sanoo hänestä?

— En, mitäs sitten?

— Hän väittää mummon olevan kihlakunnan pahimman noidan.

— Hän kantaa väärää todistusta lähimmäisestään.
Kerroin mummon tarinan.

— Ajatteles, mikä onni mummulle, että hän elää 19:nnellä vuosiadalla eikä 16:nnella, sillä silloin olisi hän jo aikoja poltettu Kajaanin torilla ja uskovainen ajomieheni olisi ollut ensimmäisenä miehenä sytyttämässä roihua, tuumailin minä.

— Niin — ja onni myöskin minulle, jolta siinä tapauksessa olisi hauska hetki mennyt hukkaan, sanoi professori.

— Niin, eläin ihmisessä näyttäytyy useammin hirveämässä hahmossaan laissa kuin elävässä elämässä.

— Liiottelet, liioittelet. Muista, että minäkin olen lainlaatija.

Matkustimme edelleen ja ruuna pysyi paremmin jäljessä, kun oli päässyt suuren syntitaakan painamasta noitamummusta.

Miten sentään edistymmekään ja miten ruumiillinen ja henkinen ulkomuoto kehittyykään! Olkaamme optimisteja elämässä! Ennen lohti koukkuselkä, hirmun näköinen noita-akka rumilla elkeillään ja tempuillaan yksinkertaiset ihmiset järjiltään; uudenaikainen noita lumoa kokeneen maailmanmiehen, valtiomiehen ja tiedemiehen ylevällä maailmankatsomuksellaan, sukkelalla kielellään ja suurella viisaudellaan.

Niin, uudenaikainen noita-akka muistuttaa sekä ulkomuodoltaan että viralliselta maailmankatsomukseltaan vanhempaa tyttökoulun johtajatarta. Niin huimaavan kiivaasti syöksyy uudenaikainen kehitys eteenpäin — noitamuijienkin piireissä.

Keisari Aleksanteri III:n luona vieraisilla.

Nyt, kun valtaistuimet romahtelevat maahan, niin että rymy käy yli Euroopan, tuntuu mielenkiintoiselta ajatella niitä aikoja, jolloin vielä eli ruhtinas, joka voi sanoa: »valtio olen minä». Luulisi siitä olevan pitkän pitkiä aikoja, luulisi sen ajan olevan jo usvaisen tarun takana. Mutta eipäs. Sellainen ruhtinas hallitsi vielä neljäkymmentä vuotta sitten. Tarkoitan Venäjän keisaria Aleksanteri III:ttä. Vaikka kohta Nikolai II:kin oli itsevaltias hallituksensa alkuaikoina, ei hän koskaan voinut lyödä rintoihinsa ja lausua edellämainittuja kopeita sanoja. Mutta Aleksanteri III sen voi julistaa täydellä syyllä ja oikeudella. Hän todellakin itsevaltiaasti hallitsi 160 miljoonan ihmisen kohtaloita.

Kehuen kerskaamme elävämme korkealle kehittyneessä ajassa. Kerskumme turhaan! Kun Euroopassa vielä on hyvä joukko toista sataa miljoonaa asukasta, jotka eivät kirjasta selkoa saa, kun vielä jokunen vuosi sitten 160 miljoonaa henkeä kumarsi itsevaltiasta tsaaria, ei silloin kannata puhua korkealle kehittyneestä kulttuurista. Aasialaisia me vielä olemme, aasialainen on ollut hallitusmuoto, aasialainen meillä on uskonto, ja aasialaiset tavat meidän maanosamme kansoilla vielä on. Se on selvää selvemmin juuri äskettäin koettu.

Aina viime aikoihin saakka on jokaisessa kirkossamme joka sunnuntai rukoiltu siunausta Venäjän itsevaltiaalle tsaarille Jumalan armosta, perintöruhtinaalle ja keisarin-

noille. Armoa, armoa he todellakin olisivat kaivanneet sekä Jumalalta että ehkä vielä enemmän ihmisiltä, alamaisiltaan. Mitä merkitsevät yleiset esirukoukset, kun 160 miljoonan alamaisten jokasunnuntaiset rukoukset niin tuiki vähän auttavat, että se, kenen puolesta rukoillaan, saa kokea nöyryytyksen, kidutuksen ja kuoleman kaikkein julmimmat tuskat. Hyödyllisempi kuin alamaisten esirukoukset olisi heidän valistamisensa ollut. Turvattiin aasialaisiin rukouksiin, seurasi aasialainen loppu. Koirat repivät Samarian kuningattaren ruumiin; kuinka on käynyt rukoillun viimeisen tsaarin ja tsaarittaren ruumiiden, ei vielä tiedetä.

Murheella muistella täytyy »koko keisarillisen perheen» — niinkuin esirukouksissa lausuttiin — kohtaloa. Itsevaltiuden aate oli jo ajan koin syövä, se luhistui omaa lahouttaan. Vaikkapa Venäjän hallitusistuim pönkitettäisiinkin vielä kerran pystyyn, itsevaltiaan istuinta siitä tuskin enää koskaan syntyy.

Itsevaltiudella oli sentään ennen suurta romahdustaan viimeinen loistokautensa Aleksanteri III:n hallitessa. Hän peri hallitusistuimen murhatun isänsä jälkeen juuri sinä hetkenä, jolloin Venäjälle aiottiin antaa perustuslaki. Oltiin juuri oikeissa ikäänkuin rajoittaa itsevaltiutta, veistää pois sen lahoimmat paikat. Silloin nuori keisari teki päätöksensä elää ja kuolla itsevaltiaana. Se kyllä hänelle onnistui, mutta sitä hirmuisempi oli hänen seuraajansa sortuminen. Olisiko perustuslaki voinut estää sortumisen kauheutta? Mahdollista kyllä!

Aleksanteri III ei ollut vallananastaja; hän syntyi valtiaaksi. Hän peri itsevaltiuden, hän tahtoi sen vähentymättömänä jättää seuraajalleen. Vallanhimoinen ei siis, mutta vanhojen perinnäistapojen palvoja.

Tämän maailman mahtavan seurapiiriä jouduin minäkin, muiden ylioppilaslaulajien mukana, läheltä tarkastamaan.

Sain siis omin silmin seurata itsevaltiuden vielä hoitoista mailleenmenoan, ja siitä aion seuraavan kertomuksen laatia. Teen sen siis hoitoisilla väreillä; »menetekeliä» en ainakaan silloin huomannut palatsin seinällä.

*

Aleksanteri III oli majesteetti kiireestä kantapäähän saakka. Hän oli päätä pitempi kaikkea kansaa kuten kuningas Saul Israelissa. Mutta hän ei ollut ainoastaan päätä pitempi, vaan myöskin vyötäisiltään arsinaa laajempi suurinta osaa alamaisiaan. Minunkin täytyi nöyrytyä hänen edessään ja tuntea ja tunnustaa alamaisuuteni.

Otin ensimmäisiä horjuvia askeliani sotilasuralla maan-kuulussa Tuusulan reservikomppaniassa, kun ensimmäinen kutsu tuli keisarin hoviin. Sieltä palattuani suinasi kompanian vääpeli, Petter Vest vainaja, minua kauan edestä ja takaa, ikäänkuin olisi tahtonut tunnustella, miltä hovin tuoksu lemahti, puhkesi sitten sanoihin ja lausui:

— Nu ä' den där kejsarn grovare kar som Lampén.

Petter Vestin tarkoitus oli sanoa, että keisari oli rotelvampi mies kuin minä, vaikka hänen kokkolanruotsalainen murteensa houkutteli hänet hirvittävämpään majesteetinloukkaukseen, josta teloitus oikeastaan olisi seurannut. Hän tuli lausuneeksi, että keisari oli törkeäsuisempi mies kuin minä. Ken on nähnyt keisarin muistopatsaan Nevskin päässä, tietää, että pronssisenkin hevosen selkä notkuu hänen allansa.

Hänen katseensa oli käskevä ja päättävä. Tuntui siltä, kuin olisi ollut vaikea saada majesteetin mieltä muuttamaan, jos hän kerran jotakin varmasti tahtoi ja määräsi. Hänen kasvonpiirteensä eivät olleet yhtä kauniit kuin Romanovien ylimalkaan, kuin esim. Aleksanteri II:n ja Nikolai I:n, tai kuin hänen vanhemman, nuorena kuolleen

veljensä ja nuorempien veljiensä Aleksein ja Paavalin. Niissä oli jotakin, joka muistutti venäläistä; hänen kuvistaankin näkee, että hän on juuri Venäjän hallitsija eikä minkään muun maan.

Kun kerran kova kohtalo on luonut ihmisen 160 miljoonan asukkaan itsevaltiaaksi hallitsijaksi, onhan suuri armonosoitus tapahtunut, kun sille ihmiselle on suotu asianmukainen ulkomuoto, jättiläismäinen ruumis ja käskävä silmäys. Hänen ei koskaan tarvinnut erityisillä puvuilla korostaa majesteettisuuttaan, sen huomasivat kaikki hänen ryhdistään ja katseestaan.

Perintöruhtinas, sittemmin keisari Nikolai II, oli isänsä suorastaan hämmästyttävä vastakohta. Yhtä lyhyt, hoikka ja hintelä kuin isä oli kookas ja vankkatekoinen. Ei ollut kasvoissa piirrettäkään, joka olisi muistuttanut isää. Ei jälkeäkään Romanovien uljaasta ryhdistä. Hän oli jokseenkin meidän nuorempien laulajien ikäinen. Mutta paljon nuorempana ja kehittymättömämpänä me häntä pidimme, vaikk'emme ikinä sentään sanaa vaihtaneet. Perintöruhtinas näytti olevan ylen kaino luonteeltaan, ja sitä paitsi kuulunee hovitapoihin, että perintöruhtinaan aina tulee pysyä hallitsijan varjossa. Monta kertaa tuumimme keskenämme, kuinka tämä hento nuorukainen jaksaa kantaa maailman suurimman valtakunnan hallitsijan taakkaa? Eikö hän kruunauksessaan lyyhisty Rurikin ja Dshingis-kaanien painavan kruunun alle; jaksako hän käsitellä valtikkaa ja valtio-omenaa muuta kuin metropoliitan tai jonkun munkin avulla? Säälän tunne valtasi mielemme nähdessämme hoikan perintöruhtinaan hidasta kehitystä ja ajatellessamme vaarallista perintöä. Jättiläistehtävä olisi vaatinut jättiläisen ulkomuotoa, jättiläisen lujuuutta, niinkuin isällä oli.

Keisarinna se oli, joka meidät hoviin tahtoi ja kutsui. Tanskan prinsessa Dagmar ei koskaan voinut viihtyä Venäjän aasialaista loistoa vaativassa hovissa. Torpan tyttö oli

tullut suuren rusthollin emännäksi. Hänen tapansa olivat yksinkertaisemmat, enemmän eurooppalaiset, ja semmoisina hovin tavat pysyivät koko Aleksanteri III:n hallituskautena. Keisarillinen hovi ei rakastanut suuria juhlia; se haki perhe-elämästä elämän viihdykettä. Ja keisarinnalla oli perheenemännän ominaisuudet siinä määrin kehittyneet, että hänen loisteliaassa hovissa kasvatettu puolisonsakin vetäytyi keisarinnan aatepiiriin ja viihtyi mainiosti puolionsa ja lapsiensä seurassa.

Mutta Dagmar prinsessa ei koskaan voinut unohtaa Maria keisarinnana Tanskan hovin yksinkertaisia ilonpitoja. Hän muisteli nuorena tyttönä ihastuksella kuulleensa ylioppilaitten serenadeja Bernstorffin linnan edustalla ja Kööpenhaminan kuninkaallisen palatsin ikkunoiden alla. Niitä aikoja hän halusi uudelleen elää. Hän muisti, että kirjavassa alamaistensa joukossa oli kansa, joka oli hänen kansansa henkistä heimoa. Eräällä käynnillään Helsingissä 1885 hän kuuli Yliopistossa taas pitkästä aikaa ylioppilaslaulua. Oli ohjelmassa tuttuja jos tuntemattomiakin lauluja, mutta sama henki niistä kaikista tulvi, skandinaavinen, kotoinen henki. Silloin hän teki päätöksen. Venäjän mahtavana keisarinnanakin hän tahtoi nimipäivänään herätä ylioppilaslauluun, siirtyä hetkeksi takaisin lapsuutensa aurinkoisiin päiviin pyökki- ja tammipuistojen siimeksessä.

Hovin viranomaiset ryhtyivät toimiin, ja Suomen viranomaiset eivät vitkastelleet hankkiessaan laulajia kokoon. Koko Suomen onni ja menestyshän riippui siitä, oliko itsevalttias suopea meille vai ei. Piti siis käyttää jokaista tilaisuutta hyväkseen tyydyttääkseen tsaari-perheen pienimpiäkin vihjauksia. Siten muodostuivat meidän laulumatkamme puolivirallisiksi vastaanotoiksi mahtavan tsaarin hovissa. Mutta keisarinnan erinomaisen ystävällinen kohdelu teki ne meille laulajille etupäässä mitä hausimmiksi vierailuiksi harvinaisen perheen luona.

Matka Pietarhoviin.

Marian päivä, elokuun 3:s, oli keisarinnan venäläinen nimipäivä. Päivää ennen läksimme junassa Helsingistä Pietariin. Senaattori oli saattamassa ja pisti valtionrahoja tilapäisen kasöörin käteen. Junassa meillä oli erityinen vaunu.

Kun Pietarin asemalle saavuttiin, olivat hovivaunut odottamassa. Kuski kullassa ja hopeassa, niinikään lakeija. Tästä korskeudesta huolimatta voi katukäytävältä kuulla haukkumasanan: tshuhnii. Haukkujat olivat panslavisteja tai nihilistejä, joita kismitti, että suomalaiset ylioppilaat pääsivät hoviin, silloin kun heidän ylioppilaansa joutuivat muihin, vähemmän kodikkaisiin linnoihin, kuten Petro-Pavlovskiin ja Lyyssinlinnaan. Ajoimme jollekin rautatie-asemalle, josta matkustettiin Pietarhoviin. Täällä niinikään hovivaunut vastassa, ja keskiyöllä saavuttiin Pietari Suuren rakennuttamaan komeaan linnaan ja yövyttiin erääseen sen kerrokseen.

Juhlaillallinen oli katettu, jossa hunaja ja rieska vuotiivat. Samppanjan ohella tarjottiin myöskin venäläisten kansallisjuomaa — en tarkoita kaikenvärisiä ryyppylajeja — »kvassia», ylimmäisen juomanlaskijan parasta tekoa. Ylimäinen leipuri taas oli paistaa pirauttanut tihkuvia venäläisiä piiraita, niin että kyllä huomasi, minkä maan valtiaan luona vierailtiin. Arohärän paistit, mehevät ja rasvaiset, olivat myöskin pöydän omituisuutena.

Seuraavana aamuna ani varahin läksimme nimipäiväserenadille keisarin huvilalle. Jotkut eteenpäinpyrkivät, korkeat suomalaiset virkamiehet seurasivat mielellään mukana, sillä yksi armollinen nyökkäys majesteettien taholta merkitsi heille yhtä porrasta ylemmäksi arvoasteikolla. Mutta keisarillisen huvilan, Aleksandrian, alueelle pääseminen ei ollut niinkään helppoa.

Vaikka ajoimme keisarillisissa vaunuissa, kullatut kuskit ja lakeijat paikoillaan, vaikka edellä ajoi korkea virkamies, joka takasi meidän sekä kansallisuutemme että lojalisuutemme, piti kumminkin seisahtua portille. Upseeri kurkisti vaunuihin ja tarkasti meidät visusti. Sitten vasta portti avattiin ja saimme ajaa puistoon. Pitkin aitausta seisoi sotilaita joka 15 askelen päässä täysissä varustuksissa kiväärit valmiina. Itse puistossa puitten lomissa näkyi vieläkin samanlaisia jäykkiä, aseellisia kuvapatsaita. Tsaari parka, keisarinna parka! Voiko tällaista asuinpaikkaa sanoa »huvilaksi»? Puisto täynnä sarkapukuisia kuvapatsaita!

Serenadi tapahtui kaikkien ikivanhojen, suomalaisten tapojen mukaan. Asetuimme, 16 miestä, puoliympyrään parvekkeen eteen, jonka takana keisarinnan asuinhuone oli. Lauloimme pari kolme laulua, niin keisarinna tuli parvekkeelle. Ypö yksin. Puettuna mitä yksinkertaisimpiin kesäpukimiin. Aivan kuin meillä kuka tahansa rouva, joka perheensä kesken viettää nimipäiviään. Ei mikään muistuttanut mahtavaa hallitsijataria. Ei edes Aleksandrian huvila, joka oli sängen yksinkertainen asumus, eikä parveke, jommoisia on satoja Suomessakin. Täytyi väkisin johdattaa mieleensä, että nyt seisoimme henkilön edessä, jota 160 miljoonaa henkilöä kumartaen lähestyy, jopa polvistuen puhuttelee. Jollemme olisi seisseet valkoiset lakit nöyrästi kourassa, ei toden totta erotusta olisi ollut nimeksikään.

Mikä ihana ilmestys tuo Tanskan entinen Dagmar prinsessa, Venäjän mahtava Maria keisarinna! Hänen suuret, tummat silmänsä säteilivät hyvántahtoisuutta ja lempeyttä, hänen kasvonsa todistivat murtumatonta terveyttä, hänen hymynsä oli ylhäisen hillittyä ja hänen puheensa harvasanaista ja harkittua. Hän seiso siinä niin tyytyväisenä kuuntelemassa lauluamme, pistäytyi joskus sisälle, ikäänkuin palvelijoilleen käskyjä jakelemassa, miten nuoria laulajia oli kestittävä. Aivan kuin emäntä jossakin porvarilli-

nessa Suomen perheessä. Suorastaan esikuvallinen kaikille sivistyneen Euroopan aviovaimoille, mutta ei Venäjän, jonka keisarinna hän oli. Ei venäläinen rouva noin hillitty ole, ei venäläinen rouva noin yksinkertaisessa puvussa liiku nimipäivillään. Hänen ystävällisyytensä ilmenee kiivaissa liikkeissä ja suuressa sanatulvassa. Ja hänen puvussaan on aina värejä, jotka muistuttavat aron tulpaaneja ja hyasintteja.

Ilmeistä oli, että keisarinna nautti tästä rauhaisesta aamutervehdyksestä. Hän näytti miettivän, arvatenkin muistellen menneitä aikoja isänsä hovissa, jossa hänen nimipäiviään vietettiin yksinkertaisin menoin ja ilman hovisääntöjen kahleita. Hän tahtoi varata tämän aikaisen aamuhetken viehkeille unelmilleen, ja niitä loihtimaan esille oli hän kutsuttanut meidät. »Der er et yndigt Land» toi synnyinmaan koko kauniin kuvan hänen silmiensä eteen. »Önsk ikke tilbage den Tid der for hen» pani hänet ehkä ajattelemaan kaiken maallisen onnen katoavaisuutta, mutta hän turvasi siihen, että »punaiset ruusut yhä edelleen kukkisivat hänen elämänsä tiellä». Keisarinna parka! Ei hän emmekä me silloin elokuun kirkkaana aamuna voineet aavistaakaan, minkälaisia ohdakkeisia »punaisia ruusuja» hänen elämänsä ilta oli kasvattava ja kypsytävä. Ei silloin mustia pilviä valtiollisella taivaalla näkynyt. Tulevaisuus näytti taatulta ainakin hänen mahtavan puolisonsa eläessä. Sen keisarinna kyllä tiesi ja kuuli, että jossakin murinaa kuului, mutta se oli kaukaista kuin kalevantuli. Se silloin tällöin vain välähteli hiukan. — Ei, silloin oli kuin laulussa: »det var Midsommarsol og Middagstid» (Oli keskikesän loistoa, oli keskipäivän aika).

Keisarinna liikkui yksin. Ei seurueesta, ei palveluskunnasta kukaan näkyvissä. Syrjäovista vain keisarilliset siivojattaret salavihkaa pälyivät. Keisarinna tahtoi olla yksin valkolakkien kanssa.

Kaksituntisen serenadin jälkeen palattiin linnaan. Nyt alkoivat iloiset aamiaiset. Ääntä pidettiin ja ilonpito kuului sekä ala- että yläkerrokseen. Alakerroksessa majaili laajan Venäjän valtakunnan ulkoasiain ministeri, v. Giers. Hän oli ihmetellen kysäissyt lakeijalta:

— Mitä vieraita keisari on saanut, jotka noin äänekkäästi esiintyvät?

— Suomalaisia ylioppilaita vain, oli lakeija vastannut.

Tähän oli hänen ylhäisyytensä lakeijan sanojen mukaan jatkanut muka:

— Vai niin, vai niin! He ovat minun maalaisiani. [Giers oli vanhaa viipurilaista sukua.] Aivan erinomaista väkeä, sivistynyttä ja hienoa. Hoitakaa heitä hyvin! Sitä paitsi he ovat *hirvittävän varakkaita*.

Lakeija on aina lakeija, yksinpä itsevaltiaankin lakeija!

Mutta kyllä me sentään ahkerilla vierailuillamme olimme omaksuneet jonkin verran hovitapojakin. Olimme oppineet ainakin kohtelemaan lakeijoita. Aasialaiseen malliin. Näin nimittäin kerran lakeijan nöyrästi lähestyvän vanhaa lihavaa laulajaa, kihlakunnan tuomaria, ja kysyvän häneltä jotakin. Laulaja veti kultakellon taskustaan ja vastasi myös jotakin. Kysyin häneltä, mitä lakeijalla oli asiaa.

— Lakeija kysyi vain, saisiko laskea kuskit syömään aamiaista.

— Mitä vastasit?

— Minä sanoin, että menkööt vain, mutta klo 3:n aikaan niiden taas täytyy istua pukeillaan.

Lakeijan viimeiset sanat sekä kuulin että ymmärsin. Ne kuuluivat:

— Ymmärrän, teidän ylhäisyytenne!

Ilmetty Jeppe Niilonpoika, tuo laulava kihlakunnan-tuomari!

Kello viiden aikaan oli suuri vastaanotto »Mon Plaisir'in» huvilassa. Kuskit ja lakeijat paikoillaan ajoimme sinne.

Laajalla parvekkeella aivan meren rannalla tapahtui vastaanotto. Asianmukaisella ujuudella vetäysimme seinämille, mutta hoviministeri käski meidät asettumaan aivan keisarillisen aition luo, mistä paras näköala oli merelle, jossa ilotulitus piti poltettaman. Kuusitoista mustapukuista ylioppilasta keskellä kaikenmallisia eurooppalaisia loistopukuja. Kultaa ja hopeaa kaikkien ryntäillä, jopa takaliepeilläkin; meillä vain valkoiset edustat, valkoiset kaulaliinat ja valkoiset lakit. Tämä tietysti herätti huomiota. Keskellä tätä helykokoelmaa tunkeutui pieni, laiha mies esille, monokkeli silmässä. Myöskin puettu niinkuin me. Ranskan lähettiläs. Hän tirkisteli nokkavasti meitä outoina ilmiöinä keisarillisessa hovissa. Mutta meillä oli myöskin monokkelit riippumassa, vasta Pariisista ostetut, ja ne me tungimme silmäkuoppaan, mulkoilimme vastaan ja karkotimme jakobiinin pakosalle. Oli toinenkin kultaamaton mies tässä loisteliaassa seurassa. Kiinan lähettiläs, Hänen Ylhäisyytensä Fy-Fan-Fu-Ling, hymyili meille vinoilla silmillään, mutta kunnioittavan matkan päästä. Mitä hän tuumi, sitä hänen sfinksimäinen hymyilynsä ei ilmaissut. Ehkä sitä, että kulta on barbaarin silmänilo, musta silkki ja verka sivistyneen. Antaa ajan kulua, kohta Euroopan mahtavatkin tyytyvät silkkiin ja mustaan verkaan.

Paljon kuuluisia henkilöitä nähtiin. Raskasta on ajatella monenkin kohtaloa. Tyytyväisimmän näköinen oli Montenegron kuningas, Nikita, käyrine turkkilaisine miekkoineen. Luulenpa melkein, että hän ottaa valtaistuimelta syöksemisenkin verraten maltillisesti.

Ilotulituksen sähistessä, pärskäessä ja paukkuessa keisari koko ajan seurusteli ja puheli meikälaisten kanssa, vuoroin venäjäksi, vuoroin ranskaksi. Tahtoiko hän tehdä puolisolleen mieliksi vai tahtoiko hän seurueelleen osoittaa, että suomalaiset olivat hänen lemmikkejään, sitä en lähde arvailemaan. Omituiselta se vain tuntui niistä kahdesta

ylhäisestä suomalaisesta kenraalista, jotka myöskin olivat vastaanotossa mukana.

Kun ilotulituksen viimeinen laukaus oli posahtanut, hajosi seurue. Meidän piti kiireimmän kaupalla ajaa takaisin Aleksandrian huvilaan, jossa ilta ja yö vietettiin keisarillisten seurassa.

Pietarhovin puisto on laaja ja hyvin upeasti koristeltu, varsinkin suihkulähteillä, suihkuputkilla ja suihkuportailla. Pietari Suuri tahtoi kotilinnastaan tehdä toisen Versailles'in. Malli on otettu Ranskan kauneimmasta linnasta, ja edellytyksiä paikalla kyllä on muodostua komeaksi hallitsijan asunnoksi. Onhan siinä aivan ääressä kaunis, aava meri, jota ei ole Versailles'illa. Puut ovat tuuheat ja suuret ja suihkut lukemattomat. Mutta mikä lieneekään: ei puisto sittenkään vedä mallilleen vertoja. Siltä puuttuu jotakin, — siltä puuttuu viehkeitä muistoja. Versailles'in puistossa liikkuvat tunteet kukkuroillaan ja ajatukset kiinni suuressa, loistavassa kulttuurikaudessa, täällä Pietarhovin puistossa ei ole muuta kuin puita ja vesiryöppyjä. »Boljshe nitshevo», niinkuin venäläinen sanoo.

Väkeä oli Marian päivänä puisto laitajaan myöten täynnä. Sanottiin olleen 60,000 henkeä. Mutta eivät ne juuri markiiseilta näyttäneet eivätkä markiisittarilta. Olivatpahan vain »putilovskie rabotniki», hienossa viinan hiprakassa. Työlästä oli päästä vaunuilla tämän ihmismeren halki. Eivät tahtoneet keisarilliset kuskitkaan saada aukkoa syntymään. Taas kuului »tshuhnii» -sana joukosta. Mutta kuuli myöskin ihmetteleviä huudahduksia: »kah, suomalaisia tutenttia». Joukon syleilystä päästyämme ajaa karautimme täyttä ravia Aleksandriaan. Juuri kun hevoset seisahtuivat porrasten eteen, pujahti Suomen kaartin upseeri pensaasta esille. Hän oli sinä iltana konvoijin päällikkö. Suomalainen ilta siis aina henkivartijoita myöten!

Alko illanvietto. Hovipiiri oli koolla, tosin vain melkein

yksinomattain keisarilliseen perheeseen kuuluvia. Siellä nähtiin pirteä suuriruhtinas Sergei, myöhemmin murhattu Moskovassa, erittäin solakka ja kaunis suuriruhtinas Paul, äsken murhattu Pietarissa, nähtiin onneton perintöruhtinas, sittemmin keisari Nikolai II. Kreikan prinssesjä oli muutamia. Lienevätkö elossa vai ei? Silloin ilo ja huolettomuus oli ylinnä. Me lauloimme tuntikaupoilla. Keisari ja keisarinna kävivät aina tuon tuostakin puhelemassa kanssamme, pyysivät lauluja, lempilaulujaan, joita aina laulettiin toistamiseen. Ei mikään näkymätön käsi piirtänyt seinälle »mene tekeliä». Missä nyt ovat tämän iloisen, viattoman seurueen jäsenet? Tuskinpa muita on elossa kuin ihana, ystävällinen emäntämme, meidän rakastama ja kunnioittama keisarinnamme. Hänkin murheen murtamana. Nytemmin jo hänkin kuollut.

Turvallisempaa näkyy olevan suruttoman trubaduurin kuin keisarillisten korkeuksien elämä. Vanha totuus näkyy yhä uusiutuvan aivan kuin muinaisina barbaariaikoina. Me laulajat elämme vielä, korkea isäntäväkemme on väkivaltaisesti poislakaistu elämän tanterilta. — Nyt tuo väki, joka Pietarhovin puistossa sanoi »tshuhnii», tuo väki, jonka kasvoista paistoi lukutaidottoman valju silmäys, istuu Aleksandrian huvilassa ja huvitteleiksen. Millä tavalla? Näen ennen niin kiiltävillä lattioilla paperossinpätkiä suurissa röykkiöissä ja pälvipaikoissa kosolta sylkilaikkuja. Mutta älkäämme langetko epätoivoon! Näiden »putiloffarien» lastenlapset ovat jo mukavia seuramiehiä. He soittavat pianiinoa, niinkuin vain venakko ja venäläinen osaavat, ja laulelevat venäläisiä lemmenlauluja niin haikean tunteellisesti, että siinä kuulee yhtä paljon itkua ja huokausta kuin laulunääntä. —

Tässäkin pienessä salissa ja suljetussa piirissä olivat keisari ja keisarinna aina sentään majesteetteja. Kun itsevaltiias jättiläinen nousi pystyyn, kavahtivat kaikki samalla

seisoalleen. Ei saanut istuvaa olentoa näkyä samojen seinien sisällä. Majesteetteja ei saanut puhutella, ei heiltä kysyä, piti vain vastata kysyttäessä. Tässä suhteessa sentään muutamat laulajat loukkasivat pyhää sääntöä. Aivan iloisesti kysyivät keisarinnalta hänen tulevasta kesänvietostaan. Johon keisarinna myös iloisesti vastasi.

Kun sitten keisarilliset »vetäytyivät sisähuoneisiin», niinkuin sanat kuuluvat, jäimme vielä nimipäivä-illallisia nauttimaan. Nyt juotiin maljoja ja pidettiin puheita, niinkuin ainakin porvarillisissa perheissä juhlatiloissa. Puhe pidettiin rakastettavalle »nimipäivälle», hänen mahtavalle puolisolleen ja hänen perheensä onnelle. Vasta klo $\frac{1}{2}$ 3:n aikaan yöllä olimme valmiit lähtemään yöpuulle omiin suojiiimme vanhassa linnassa.

Kaiken kaikkiaan olimme sinä vuorokautena olleet 10 tuntia keisarillisten lähimmässä seurassa. Että keisarinna, joka ymmärsi meidän kieltämme ja laulumme sanat, oli tällaisesta huvitettu, se ei ihmetytä, mutta että itsevaltias itse innostuneesti otti osaa tällaisiin ajanviettoihin, se on hieman outoa. Oliko keisarinna taivuttanut hänen mielensä suomalaisia suosimaan, vai oliko se Romanovien ikivanhaa suomalaisystävyyttä, sitä on vaikea päättää. Ehkä molempia.

Seuraavana päivänä palasimme Suomeen.

Anitskoffin palatsissa Pietarissa.

Sitä palatsia, missä Aleksanteri III asui Pietarissa, sanottiin Anitskoffin palatsiksi. Mistä tämä nimi, sitä en ole tullut tutkineeksi. Palatsi sijaitsee Nevskin varrella, erään kanavan kupeessa. Miksi keisari ei asunut Talvipalatsissa, siitä en myöskään ole saanut selvitystä.

Kerran tuli keväällä käsky, että laulajien piti saapua Pietariin laulamaan keisarin syntymäpäiville, maaliskuun

9 p:nä. Nyt lähdettiin miehissä. Meitä oli loppuun 80 laulajaa. Mutta nythän olikin itse itsevaltiaan merkkipäivä, ja nythän ei keisarillinen perhe asunut pienessä huvilassa, vaan suuressa kaupungin palatsissa.

Matkustimme Pietariin ja asetuimme myöskin Nevskin varrella sijaitsevaan hotelliin nimeltä »Bolshaja severnaja gastinnitsa Du Nord», sen pyörylän ääreen, jossa nyt pronsisen hevosen selkä taipuu jättiläismäisen tsaarin, keisari Aleksanteri III:n, kuvapatsaan painosta. Oli »maslinitan» aika, ajelimme pika-ajureilla ja vietimme päivämme kaikella sillä pauhulla, millä tätä »karnevaalia» Pietarissa juhliitaan. Se oli aasialaista riemua eli oikeammin siperialaista juhlaa, sillä pakkaneen, tuollainen usvainen pietarilainen pakkaneen, jota meillä harvoin näkee, vallitsi koko ajan. Ihmiset turkeissa ja suurissa karvalakeissa, ja jaloissa kaikenmalliset huopaiset ja kumiset varsiniekkä-päälyysaappaat. Kuinka lähellä Helsinkiä Pietari onkaan! Mutta kuinka perin erilaiset menot! Suuri juopa on kiinnitetty meidän ja venäläisten pääkaupunkien välille. Jäätävässä pakkasessa ihmiset paljastivat päänsä kulkiessaan pyhimysten kuvien ohi, tekivät ristimerkkejä, parrat jäässä, mustat, rasvaiset tukat kuurassa, pitkäkaulaiset hevoset jäähileissä, ajurit pulleat kuin heinäruot. Työläisluokkaan kuuluvat ihmiset likaiset, saastaisen näköiset ja haisevat, sivistyneistö taas koreissa, helakoissa puvuissa, tuoksuten väkeville hajuvesille. En missään ole nähnyt niin tarkkaa rajaa eri säätyluokkien välillä kuin täällä, en missään niin paljon todellista likaa ja kurjuutta toiselta puolen ja toiselta puolen taas niin räikeää loistoa. Että pohjalika kerran oli kohoava pinnalle, sitä jo silloinkin ennustettiin. Mutta milloin se oli tapahtuva, siitä ei kellään ollut aavistusta, eikä se seikka ketään vaivannut, ei ainakaan hallitsevia piirejä. Humuttiin ja hurrattiin vain täyttä ääntä, olihan nyt karnevaali, ei tosin ruusuja näkyneet missään, huurrekukkia vain. Pietarilaista karnevaalia!

Keisarin syntymäpäivä piti vietettämän Anitskoffin palatsissa. Ruhtinas Obolenski kävi tarjoamassa keisarillisia vaunuja juhllallista ajoa varten palatsiin. Mutta eräs meikäläisistä lausui joutavan kohteliaisuuden valtaamana: »karjeti nje nada», joka merkinnee, että kyllä me omillammekin tulemme toimeen. Tilattiin 30 ajuria vaunuineen ja vaadittiin, että heidän piti pestä naamansa sitä matkaa varten, joka korotti ajopalkan 50 kopeekalla. Juhlatamineissa, »shapooklakit» päässä, ajaa hurautimme linnan pihalle. Noustiin takaportaita, eli niinkuin venäläinen sanoo »mustia portaita», ylös keisarillisten lasten voimisteluhuoneisiin. Kyökeistä tuli katku, joka, ihmeellistä kyllä, oli samanhajuista kuin kaikissa venäläisissä keittiöissä. Tuo omituinen lemu, joka aina seuraa venäläistä ja joka vaanii kaikkien hyvähajujuenkin alla. Voimistelusalista saavuimme niin sanottuun »siniseen salonkiin», jossa meidän piti asettua varta vasten rakennetulle lavalle, valmiina laululla vastaanottamaan majesteettia, kun hän astuisi sisään. Meidän konserttimme oli nimittäin oleva yllätys keisarille.

Salia parast'aikaa valmistettiin kuntoon, s. o. ruiskutettiin hajuvesiä ilmaan. Monta lakeijaa oli työssä. Omituinen aasialainen piirre tuo hajuvesien kaipuu. Sivistynyt venäläinen tahtoo lemuta hyvälle tuoksuille. Kerrotaanhan raamatussa syntisestä vaimosta, että hän otti alabasterikruukun täynnä kallista voidetta, meni Kristuksen luo ja voiteli hänen jalkojaan. Aasialainen tahtoo vetää kukkurnurmikon tuoksuineen päivineen omiin asuinhuoneisiinsa. Aasialaiset pehmeät, moniväriset matot esittävät huoneissa kirjavia kukkakenttiä ja hyvänhajuiset voiteet niiden tuoksua.

Kun salille vihdoin oli saatu asianmukainen tuoksunsa, asetuimme lavalle. Samassa tulikin keisari sisään suuren saattueen kanssa. Keisari näytti todellakin iloisesti yllätehtyä. Suuri laulukuntamme päräytti muutamia repäiseviä

lauluja pitkän pitkässä, kapeassa salissa, jonka kaiku oli verraton. Keisarinna tuli heti luoksemme. Tuli kättele-mään johtajaamme K. Sohlströmiä. Mutta Sohlström oli likinäköinen ja käytti nenälasia. Niiden läpi ei saa katsella majesteetteja, niin on hovilaki. Sohlström karisti kakkulat nenältään eikä nähnyt mitään, ei sen enempää kuin helmi-pöllö juhannuksena klo 12 päivällä. Keisarinna ojensi kätensä Sohlströmille suudeltavaksi. Sohlström tuskin näki muuta kuin pienen naisen epämääräiset ääriiviivat. Hän ei ottanut vastaan ylhäistä tarjousta. Keisarinna punastui ja kääntyi selvänäköisempien puoleen. Lähimmät Sohlströmin naapurit kuiskasivat hänelle:

— Maineesi on mennyttä! Siperia sinua odottaa! Miksi halveksit keisarinnan kättelyä!

Tuli keisari samassa. Sohlström tuijotti avuttomilla silmillään ylös korkeuteen. — Sohlström on siro, pieni keijukainen, pää keisarin vyön korkeudella. — Mutta hänen silmissään keisari ikäänkuin pyrki kättele-mään, jota aikomusta majesteetilla ei ollenkaan näyttänyt olevan. Sen tähden Sohlström ojensi terhakasti pikku kätensä jättiläis-mäiselle keisarille. Keisari tarrasi ojennetusta kädestä kiinni ja puristeli sitä kauan hyvän tuulen vallassa. Verettömänä ja valkoisena Sohlström vihdoin sai sormensa ylivoimaisen majesteetin ystävällisestä kouristuksesta. — Seuraaviksi kerroiksi Sohlström hankki kultasankaiset silmälasit. Niiden avulla hän vielä sai monta kättelyä, ja painoi monta suutelo keisarinnan kädenselälle. Silmilaseilla saa näet katsella kuinka korkealle tahansa. Kerrottiin, että keisarin hovilaiset kaikkien parempien pyhimystenkin kuvien edessä, niinkuin Pyhän Miikkulan, Pyhän Iivanan ja Pyhän Antrein, karistivat kakkulat [nenältään ennen temppuilemistaan.

Siellä pitkän salin perällä oli koolla kokonainen valikoima ylhäisiä hovin virkailijoita. Kaikilla komeimmat

pukunsa, ylhäisimmät ritarimerkkinsä päällään. Sitä kullan kiiltoa ja hopean väkettä! Mutta enimmäin kiinnitti huomiotani se aivan sanomattoman nöyrä asento, mikä itsekselläänkin oli puhellessaan itsevaltiaan kanssa. Tuo ei enää ollut eurooppalaista, se oli iänikuista aasialaista tapaa. Tuon nöyryyden oli aikoinaan mongolilainen kaani patukallaan neuvonut venäläisille ylimyksille. En sellaista ole nähnyt Ruotsin enkä Tanskan kuninkaan hovissa. Heidän edessään seisovat hovimiehet tosin hieman kumarassa, mutta säilyttäen ihmisarvonsa ja itsetuntonsa. Venäläiset hovilaiset kaikilla eleillään tahtoivat osoittaa seisovansa Herran voidellun, Jumalan sijaisen silmien edessä. Heidän liikkeensä julkijulistivat: Herra, ylösvalaise kasvosi minun päälleni ja ole minulle armollinen, käännä kasvosi minun puoleeni, ja anna minulle ikuinen onni. Selvää selvemmäksi kävi minulle, mistä Herran rukouksen malli on otettu. Se on aasialaisen despootin vastaanottohuoneesta. Näin siellä rukoiltiin itsevaltiasta kääntämään armossa lempeät kasvonsa anojan puoleen. Sillä hänen suosiostaan alamaisen onni, menestys ja henki riippui. Niinkuin Venäjällä Aleksanteri III:n aikana. Venäläisistä kirkoista ja venäläisestä hovista olen oppinut kristillisyyden nöyryyden plastiikan. Siinä on tavallaan jotakin kiehtovaa. Tuo kyky koko ruumiillani saada osoitetuksi, että minä olen vain maan matonen sinun edessäsi, o Herra, polje minut kuoliaaksi, jos tahdot, minun henkeni on sinun kädessäsi, sellaista en ainakaan minä, suomalaisena, saisi enää opituksi. Venäläisellä se näkyi olevan veressä. Pienestä pitäen komennettuna korkeaa esimiestä kumartamaan hän sen tuo esille niin ilmeikkäästi kuin etevin näyttelijä. Nämä pitkät, tummat venäläiset ruhtinaat seisovat keisarin edessä kuin janoiset kameelit vesilähteen partaalla. Keisarista koko heidän elämisensä näkyi riippuvan.

Ja nyt. Nyt ei itsevaltiaalta rukoilla henkeä. Nyt sitä

rukoillaan kaikenlaisilta vinosilmiltä, ammattiteurastajilta. Milloin Venäjältä tulee eurooppalainen maa?

Me laulajat lähestyimme aina majesteetteja vapaalla mielellä, päällä nostetulla. Meillä näkyi olevan se etuoikeus. Yksinpä silläkin jäsenellä, Oskar Mechelinillä, jolla oli hovijunkkarin arvo. Ei hänkään meidän seurassamme koskaan esiintynyt hovipuvussa. Mustassa hännystakissa vain ja valkoisessa kaulaliinassa. Oli somaa nähdä, kun hän astui pitkän salin poikki keisarillisille selittämään ohjelmaa. Olipa kuin Euroopan airut, vaaleaverinen, yksinkertaisesti puettu, mutta notkean siro, olisi lähestynyt kankeaa, kullattua ja hopeoitua Aasian lapsijoukkoa. Näytti siltä kuin keisarinnaa olisi erityisesti miellyttänyt tämä ilmiö hänen lapsuutensa ilmapiiristä. Hän pudotti nenäliinansa lattialle, ja Oskar Mechelin laskeutui kuin poutahaukka pulmuseen niskaan, ojensi sen omistajalleen, ja sai palkaksi huulillaan kosketella valtiaan kättä. Selityksiä antaessaan hän seisoi suorana kuin Döbeln Juuttaalla.

Ei kukaan seurueesta koskaan saanut eikä pyrkinytkään puhuttelemaan meitä. Me olimme keisarillisten puolisoitten vieraita, emmekä kenenkään muun. Eivät edes keisarilliset lapsetkaan milloinkaan lähestyneet meitä. Tässä suhteessa nämä vierailut erosivat tavallisista porvarillisista kutsuista. Myöskin siinä, että ulkosalla aina seistiin hatut kädessä, paljain päin majesteettien edessä. Tanskan hovissa oli tapa toinen. Siellä piti ainakin kruununprinssin edessä seistä hattu päässä.

Aikamme laulettuamme ja aikamme tarinoituamme keisarillisten kanssa käytiin illalliselle ja saavuttiin yöllä Du Nordiin. Muutamia konsertteja annettuamme aatelisklubin huoneistossa palasimme omaan maahamme.

Pysyväisin muisto tältä matkalta on tuima pakkanen ulkona, upea, loisteliias elämä, missä ikinä liikuttiin, ja siinä sivussa köyhyys, kurjuus ja viheliäisyys näkyvissä kansan

pohjakerroksen sekä puvuissa että kasvoissa. Kaikki silloiset ennustukset suurista mullistuksista, joita turhaan on odotettu neljännesvuosisata, ovat nykyään toteutuneet tavalla, jota ei synkinkään onnettomuuden ennustaja voinut kuvitella. Muuttuuko Pietarin ulkomuoto valoisammaksi ihmisiän kuluessa, sitä on vaikea uskoa. Eihän niin suuri kansa ihmisiässä ennätä oppia edes kielensä kirjaimiakaan, saati sitten kirjoista oppia sivistyneen kansan tapoja ja ajatuksia. Itsevaltiuden kukistaminen on ollut helppo tehtävä, kansanvallan mahdolliset siunaukset kypsyvät hitaasti.

Jo silloin huokasin ilosta, kun juna kulkea rämisi Rajajoen sillasta yli. Montako vielä iloisempaa huokausta on tänä vuonna keuhkoista puhallettu, kun saman joen yli on kahlattu, soudettu tai uitu?

Tsarevnalla.

Makasin maassa pitkälläni muiden sotatoverieni kanssa ja ammuin maalitauluun 500 askelen päästä Lohjan reservikomppanian kentällä. Ruotumieheni, ulkosaariston hylkeenampuja, oli taas erehtynyt maalitauluista ja pommitti minun tauluani parhaimpansa mukaan, niin että se oli täynnä reikiä. Minä sain ampua kaikki laukaukseni vaikka pilviin, kiitosta sain kumminkin, sillä tauluni oli rikki-ammuttu kuin seulan pohja. Hylkeenampujan taas aivan ehyt. Silloin kuului vääpelin ääni:

— N:o 47 Lampén! Ylös! Pystyyin!

— Ymmärrän, herra vääpeli! huusin minä nousten suoraksi kuin lipunsalko.

— N:o 47 saa siviilipermissionin epämääräiseksi ajaksi. Teidän pitää heti matkustaa Helsinkiin keisarille laulamaan.

— Ahkeruus on iloni, herra vääpeli! huusin.

Ne, jotka eivät ole olleet sotilaita, eivät tiedä, mitä siviililoma merkitsee. Se on, lyhyesti sanottuna, ihmisarvon tai kansalaisluottamuksen takaisinsaaminen. Vanhassa väessä suomalainen sotamies oli jokseenkin venäläisen maaorjan »rankissa». Hän oli turvaton lapsi, jota vääpeli ja aliupseerit ankaroina isinä nuhtelivat ja rankaisivat. Mitä iloisimmalla mielellä jätin siis kentän, hyökkäsin kylään, pukeuduin siviiliksi ja matkustin Helsinkiin.

Keisarillisten oli tapana joka kesä majoilla huvilaivoissaan meidän saaristossamme. Se tapahtui kesän kuumimpana kuukautena, heinäkuussa. He ankkuroivat laivastonsa milloin mihinkin suojaiseen lahteen ja salmeen, viettivät siellä päiviä muutamia, muuttivat sitten toiseen ja sieltä taas uuteen paikkaan. Heidän reittinsä kulki Pietarhovista saaristoa pitkin aina Ahvenanmaalle saakka ja takaisin.

Jokaisessa ankkuripaikassa kihisi kaikenmallisia pieniä aluksia täynnä uteliaita ihmisiä laivueen ympärillä. Ihmiset tulivat katselemaan, miten itsevaltiaat arkielämää viettävät. Ja he saivat sen vapaasti tehdä, sillä täällä Suomen avarassa saaristossa ei ollut santarmivahteja, ainakaan näkyvissä. Suomalaisten uskollisuus oli taattu. Sen takasi se yleinen rakkaus, mikä vallitsi meidän kansan kesken hallitsijaperhettä kohtaan. Ei mikään toimi Romanovien puolelta ollut tarkoittanut Suomen oikeuksien rajoittamista. Päinvastoin oli moni heistä erityisellä hellyydellä vaalinut meidän hentoa autonomiaamme. Siitä johtui se hellä suhde, mikä vallitsi suomalaisten ja keisarillisten välillä. Me laulajat, jotka olimme nähneet, millä hätäisellä huolella keisarillisia vahdittiin Venäjällä, emme lakanneet ihmettelemästä, kuinka huolettomasti sallittiin veneitten lähestyä melkein »Tsarevna»-laivaan kiinni. Ei tätä väkijoukkoa koskaan tutkisteltu, ei tarkasteltu. Olisihan sen joukkoon voinut pujahtaa joku venekunta vallankumouksellisia venäläisiä.

Pommin olisivat heittäneet, ja tuho olisi ollut varmaa varmempi. Mutta keisarilliset kai luottivat siihen, että tuo ympärillä tunkeileva väkijoukko itse olisi erottanut muukalaiset venekunnat ja pitänyt niitä silmällä. He turvasivat Suomen kansan taattuun lojaalisuuteen, jota ylläpiti molemminpuolinen rakkaus ja kunnioitus.

Siihen aikaan ei Suomessa olisi hakemallakaan löytynyt valtiollista väkivallantekijää eikä murhaajaa. Kun välit rikkoontuivat seuraavan tsaarin ja kansamme välillä, syntyi niitä kuin sieniä sateella.

Näihin ankkuripaikkoihin meitä laulajia kutsuttiin, milloin Porvoon seudulle, milloin Espoon lahden suuhun, milloin Villingin selälle, milloin mihinkin. — Aivan Helsingin rantamille keisarilliset eivät milloinkaan laskeneet. — Luotsilaiva »Eläköön» toi ja vei meidät.

»Tsarevnan» kannella oli vastaanotto. Koko ylhäisin laivastoupseeristo oli läsnä. Tuntui kaamealta ajatella, että tässä seurassa olisi pitänyt seistä Lohjan reserviläisen halvassa virkapuvussa. Ei koko laivassa olisi ollut niin halparvoista henkilöä kuin minä. Yksin lättmatruusit keisarillisessa huvilaivassa olivat ainakin korpraalin arvossa. — Ei ollut sitä arvoastetta tällä kannella, jolla ei olisi ollut edustajaa. Minä, Lohjan reserviläinen, edustin oikeastaan venäläistä maaorjaa. Minun ruumiiltani kohosivat sitten ihmisturhuuden asteikot, kuten Jaakopin unessa tikapuut kohti korkeuksia. Kullakin portaalla istui enkelinsä, toinen toistaan ylempänä, korpraalista lähtien korkeimpaan kenraaliin saakka, ja ylimpänä prameili itsevaltiias, koko Venäjänmaan tsaari. Mutta tämä ei ollut unta, se oli totisinta totta. Kansiyteisö oli lajiteltu pykälöihin kuten lämpömittari. Minulla oli — 40 pykälää, keisarilla + 100. — Mutta ylioppilaana olin kaikkien arvojen ulkopuolella, etten sanoisi yläpuolella. Laulajana kannatti seistä pää pysyissä yksinpä amiraalin rinnalla. Jumalallinen oli tuo

tunnelma, ettei tarvinnut olla pykälänä yhteiskunnan arvomittarissa.

Laulettiin Maamme-laulu »Tsarevnan» kannella. Kaikki miehiset läsnäolijat paljastivat päänsä. Yksi seiso i lakki päässä. Se oli keisari Aleksanteri III. Joko hän ei heti tuntenut Maamme-laulua eikä äkännyt sen merkitystä, tai ajatteli hän, että Venäjän keisarin täytyy seistä kaikkien kansansa kansallislaulujenkin yläpuolella. Hän seiso i koko ajan lakki päässä, vaikka kaikki muut paljastivat päänsä. Laskin tuon tapauksen elämäni historiallisten elämyksien lukuun. Olihan mielenkiintoista kerran nähdä henkilö ja seistä sellaisen edessä, joka Jumalan voideltuna itsevaltiaaksi samalla oli kaikkien alamaistensa pää, joka edusti sekä valtiota että isänmaata sen korkeimpana ilmestysmuotona. Sellaista kohtausta tuskin koskaan enää saan nähdä, tuskinpa kukaan muukaan Euroopassa. Itsevaltias ei paljastanut päätään muuta kuin Jumalan edessä, ehkä myöskin pyhän Miikkulan, pyhän Yrjänän ja pyhän Iivanan kuvien edessä. Jumalaa lähin henkilö, hänen sijaisensa maailmassa, oli venäläisten silmissä tsaari, niin hoettiin aina viimeisiin aikoihin saakka.

Kuinka oli selitettävissä, että tämä omituinen venäläisten tsaarinpalvelus yhdessä tuokiassa hävisi kuin tuhka tuuleen? Kuinka on käsitettävissä, ettei yksikään käsi kohonnut suojelemaan ja pelastamaan tsaari-jumalaa, kun riettaat kädet koskivat Herran voideltuun? Siihen voi ainoastaan venäläisten sielun syvä tuntija antaa vastauksen. Vai pääseekö tsaarinpalvelus vieläkin entiseen valtaansa tässä kaikkien mahdollisuuksien maassa?

Paljon antoivat nämä vierailut tsaarin luona ajatuksen aihetta. Aasialaista oli se ilmakehä tai oikeammin ne tavat, jotka häntä saarsivat. Mikä oli erotus Dalai-Laman, Rooman paavin ja Venäjän itsevaltiaan välillä? Ei mikään. Kaikki olivat Jumalan sijaisia maan päällä, kaikkia palvel-

tiin ja kumarrettiin juuri kuin aasialaisia despootteja ennen muinoin tai juuri kuin aasialaisia jumalia. Despootin ja jumalan palvelus lähtevät samasta juuresta.

Kuinka vierasta tämä kaikki oli meistä suomalaisista! Mutta emmehän olleetkaan keisarin alamaisia, Suomellahan oli vain suuriruhtinas. Me seisoinme suuriruhtinaan edessä juuri niinkuin luterilainen seisoo Jumalansa edessä, selkä suorana ja pää pystyssä. Muita liikkeitä ruumiimme eivät osanneet tehdä.

Jekaterina Panfilovna.

(Turisti- ja kulttuurikuva Punkaharjulta.)

Jokunen kymmenkunta vuotta sitten oleilin useimpina kesinä Itä-Suomen vilkasliikkeisimmillä matkailupaikoilla: Imatralla, Punkaharjulla ja Savonlinnassa. Minua halutti nimittäin päästä kosketuksiin sen suuren ulkomaalaisen matkailuliikkeen kanssa, joka täällä — ja ainoastaan täällä — meidän maassamme tulvehtii. Olin pitkän samean syksyn, pitkän talven ja kevään kyllältäni katsellut Helsingin elämää. Tahdoin vaihteeksi nähdä muutakin, nähdä sen kansan elämää ja liikettä, jolla on asuntona aurinkoisemmat seudut, jolla on veri tulisempaa ja vilkkaampaa kuin meillä. En päässyt lähtemään tätä näkemään itse heidän kotisijoilleen, tyydyin katselemaan heidän menoaan edellämämainituilla paikoilla.

Näin jouduin Punkaharjulle asumaan. Aluksi siellä oli pelkkiä suomalaisia. Siivoja, hienoja ja musikaalisia suomalaisia. Helsingin silloinen kuuluisin tenorin laulaja rouvineen, koulutettu sopraano ja altto sekä minä muodostimme kuoron, joka illan tullen heläytteli lauluja tähdistä, kukista, rakkaudesta ja kaikesta siitä hempeydestä, joka tulvimalla tulvii esille meidän sekakuorolauluistamme. Oli kaunis kesä, aurinkoinen ja leppoisa; heikot tuulet nukahitivat säännöllisesti levolle jo iltapäivällä. Rasvatyyntä kaikkialla auringon laskiessa. Kustakin puistoon hakatusta

aukosta näkyi hohtoisia peilejä silmäkannon päähän. Tähän ympäristöön sulivatkin hennot, kainot »Sylvian laulut» kuin omaan maaperäänsä. Helskylteltiin laulua »Nuku rauhaton sydämein», vaikkapa sellaista ei tavattu yhtään koko meidän suuressa parantolaseurueessamme. Suomen kesä, Punkaharju ja meidän oma lihamme ja hidas verenkiertomme olivat jo ammuin hiljentäneet kaikki sydämen myrskyt, ja tyyneys, yhtä perusteellinen kuin Puruveden selillä iltaisin, vallitsi jok'ikisen mielessä.

Mutta sittenpä eräänä päivänä Jekaterina Panfilovna tuli Punkaharjulle. Hän tuli suoraa päätä mustan mullan seuduilta. Hän oli tulisen Sarmatian tyttäriä, jossa kaikki on virallisesti vartioitua ja vakoiltua paitsi — rakkaus.

Jekaterina tuoksui kaikille hienoimmille lemuille, hän tuoksui pitkän matkan päähän. Kainot, hennot kukkaset Punkaharjun rinteillä sulkivat kupunsa umpeen väkevän hajun pakosta, vanamot painoivat teränsä maata vasten välttääkseen sitä tuoksua, mikä Jekaterinan jokaisesta vaatekappaleesta sinkosi ilmaan. Missä Jekaterina kulki, siinä petäjien pihkanhajukin menetti voimansa.

Ja minkä sähinän hänen jokainen liikkeensä aikaansai! Heinäsirkat loikkivat suoraan ilmaan hänen lähetessään varvikossa, ja turilaat levittivät punertavat siipikuorensa lentääkseen suin päin sinne, minne siivet vain jaksoivat kantaa. Jekaterinan kaikista alusvaatteista lähti sellainen silkinkahina, etten sitä koskaan ennen muista kuulleen. Kuinka hiljaa ja äänettömästi meidän suomalaiset naiset liikkuaivatkaan kukkakentillä pumpulipitseineen aluspukimensa helmoissa, aivan kuin yöperhoset. Jekaterina touhusi kuin parveileva mehiläisjoukkue.

Jekaterinalla oli kastanjanruskea tukka levällään, jotta kesäinen ahava pääsisi tunkeutumaan tukan juurihin saakka. Hänellä oli suuret ruskeat silmät, tumma ihonväri, aito itämaalainen, vaikka hänellä ei ollut tuota kehittyneemmille

venakoille niin ominaista ylitsevuotavan rikasta rintaraken-
netta, niin sanoakseni arbuusimaista lajia, vaan pikem-
minkin, ottaakseni edelleen vertauksen arokasvistosta, unka-
rilaista melonia muistuttava muodostus.

Jekaterina heitti heti, astuessaan meidän romanttiseen
seuraamme, tutkivan katseen miessakkiin, joka sattumalta
oli siihen aikaan sangen vähälukuinen juuri tapahtuneitten
poislähtöjen takia. Naisia sakeesti, mutta miehiä harvak-
seen. Hän kulki kuin leijona hakien kenen hän nieltä mah-
taisi. Lopuksi hän valitsi minut uhrikseen.

Istuin muutamana iltana rantahuvilan verannalla soi-
tannollisen iltaman jälkeen hotellissa, tunteet kukkuroil-
laan heleintä lyriikkaa tuomien ja syreenien ihanuudesta.
Istuin ääneti ja yksin ja katselin hyttysten hyppyjä puitten
latvojen tasalla. Silloinpa ilmestyi Jekaterina Panfilovna,
en tiedä mistä.

— Pardon! — muuta hän ei aluksi sanonut.

— Pardon! sanoin minäkin ja nousin kohteliaasti pys-
tyyn.

— Pardon! Te olette ihmeellisesti serkkuni näköinen,
joka asuu Venäjällä. Olen jo aikaisemmin aikonut puhutella
teitä, mutta kun kuulin, että te puhuitte suomea, ymmärsin,
ettette voinut olla serkkuni.

Tämän hän lausui heläjävällä saksalla, jonka kielen hän
oli oppinut Smolnan naisopistossa. Hän oli kymmenkunta
vuotta sitten läpäissyt tämän ylhäisen opiston. Ja kello
huvilan salissa pompotti kymmentä.

— Sehän on hauskaa kuulla, vastasin minä ja asetin
tuolin Jekaterinan istuttavaksi.

Ja sitten ryhtyi hän kertomaan nuoruudestaan eräässä
kaupungissa mustan mullan alueella, jossa serkkunsa, minun
haahmoni, oli leikkinyt suurta sankaria neitojen parissa.
Serkku oli kaikin puolin ollut oiva mies, mutta yksi omitui-
sus hänessä oli, hän pyrki aina suutelemaan.

Minä ehdotin, että kävisimme istumaan vähän loitomaksi rappusille, sillä tiesin, että makuuhuoneitten ikkunat olivat selkiselällään ja minun tuttavani, suomalaiset naiset, ymmärsivät mainiosti saksaa.

Siellä rappusilla ryhtyi Jekaterina yhä tarkemmin kuvailemaan serkkunsa luonnetta. Eräs hänen tuttavistaan tytöistä oli kerran kertonut hänelle, että hän on hieman tunnonvaivoissa siitä, pitikö hänen kertoa äidilleen vai eikö, että serkku joka kerta saattaessaan häntä kotia suudella napsi häntä paraatikäytävässä.

— Miten te neuvoitte? kysäisin minä.

— Um Gottes willen; nein, vastasi Jekaterina. — Suutelohan on viattominta nautintoa maailmassa. Nicht?

— Nä natyrlit, myönsin minä pontevasti.

Minä olin pakotettuna ehdottamaan pientä kävelyretkeä ihmeen ihanalle Tuunaansalmen rannalle. Tuossa tuokiossa tarttui Jekaterina minun käsikoukkuuni. Hän lemusi nardusta, tuo itämaalainen Magdaleena! Entä se helmojen sähinä ja kahina! Kuu kiipesi kuin komennuksesta puitten latvojen taakse ja heitteli läikkyviä valoviiruja pitkin salmea ja pienen kauniin Kirkkosaaren yli keskellä salmea. — Siihen aikaan ei rautatiesärkkä ollut vielä tätä pyhättöä raiskanut. — Hän oli raskas tuo suloinen Jekaterina käsikoukussa ja hän painaltui kiinni kupeeseeni niin, että kylkiluut vaipuivat kylkiluiden lomiin. Vanha taru ikä-äitimme Eevan luomisesta välähti mieleeni.

Tunsin selvästi, että minun oli suudeltava. Olisipa Jekaterina edes ollut toisen aviovaimo, niin olisi ollut helpompaa leikkiä Jooseppia. Mutta hän oli täysin vapaa, nuori, iloinen leski. Eipä minulla siis ollut syytä kieltää häneltä tuota viatonta iloa. Koetin virkistää kotoa perittyä siveellisyyttäni, mutta se ei jaksanut saada äänivaltaa. Kaikilla paremmilla ihmisillä jälkeen Goethen on kaksi haltiaa sydämessään, toinen hyvä ja toinen paha, paha

aina monta vertaa voimakkaampi. Ja elämän kulku on sellaista, että hyvä aina joutuu alakynteen. Aivan niinkuin Paratiisissa.

Aprikoidessani näin muiskujen arvoa siveellisessä suhteessa lasketteli Jekaterina juttuja serkkunsa seikkailuista tyttöparvessa.

— Te olette aivan ihmeellisesti hänen näköisensä, huudahti Jekaterina.

Olin näinä hetkinä edustavinani koko Suomen miehistä nuorisoa. Pitääkö minun huudahtaa: mene pois, kiusaaja-tar, vai tuleeko minun suudella? Paha haltiatar kuiskasi: sinä joudut kaikkien halveksimaksi, jollet tee naiselle mieliksi, hänellä kun vielä on niin vähäiset pyyteet. Sinulla on rinnallasi nainen mehevien arbuusien kotimaasta, virvoita häntä suutelolla. Muuten olet iankaikkinen nahjus. Minkä muiston hän saakaan Suomen miehisistä miehistä, jos kiellät. Minkä Suomen vihollisen sinä herätätään hänessä, jollet tee mieltä myöten. — Hyvä haltiatar vai-keni näiden perustelujen pakosta, varsinkin viimeisen.

Päättävästi astuin alas lautalle, joka oli kiinnitetty laituriiin. Istuuduimme penkille.

— Paks, paks, paks!

Jekaterina oli kerrassaan taituri muiskuttelemisen alalla.

Hän osasi suudella staccato, mutta myöskin pitkillä fermaateilla, niin että hengitys salpautui.

En luule, että Salomonin morsiankaan »Korkeassa Veisussa» teki asiansa luontevammin.

Katsoin kelloani. Se osoitti 20 minuuttia yli kymmenen. Suomalainen ennätys siihen aikaan sivistyneen naisen kanssa.

Eräällä väliajalla kysyi Jekaterina äkkiä:

— Mikä on isänne ristimänimi?

Ihmettelin suuresti, mitä isävainajallani oli aluksella tekemistä, mutta vastasin:

— Hän on kuollut, mutta hänen nimensä oli Johannes.

— Nuh, Ernst Ivanovitsh! sanoi Panfilovna riemuiten.

Ernst Ivanovitsh, Ernst Ivanovitsh! — Rangaistus seurasi pikemmin kuin olin odottanutkaan. Kuu kadotti valonsa, en luule, että enää suudeltiin kotvaan aikaan. — Ernst Ivanovitsh. — Venakon kanssa joutuu »sinuksi» jo 20 suutelon perästä, joskus ehkä aikaisemminkin.

Mutta olinhan kumminkin hankkinut Suomelle ystävättären Venäjän sivistyneimpien naisten joukosta.

*

Minä olin auttamattomasti kytkettynä Jekaterinan kavaljeeriksi hänen oloajakseen Punkaharjulla.

Hän pyrki ulos vesille. Hankin veneen ja autoin Jekaterinan veneeseen. Hän asettui perään istumaan, nappasi kätensä ristiin ollenkaan yrkäilemättäkään tarttua melaan. — Aito smolnalaista kulttuurua. — Soudin, mutta kevyt vene pyöri ympäri. Minun piti käydä huopaamaan voidakseni ohjata oikeata suuntaa. Kun vihdoin sain veneen liukumaan minne tahdoin, sanoi Jekaterina kehoittavasti:

— Vot, vot, vot, Ernst Ivanovitsh.

— Puh!

Ruuhemme luisti hitaasti harjun siropiirteisten lahtien ja niemien ohitse. Jekaterinan suortuvat liehuivat tuulessa. Hän hyräili laulua: »Oi sano hänelle» venäläisillä sanoilla, jotka muistuttivat muiskun läiskytyksiä. Heikko tuulenhenki toi sieraimiini itämaisia tuoksahduksia Jekaterinan silkisistä pukimista. Me sivuutimme Runebergin kukkulan alla sijaitsevan lammikon rantueita. Nytpä Jekaterinaa rupesi haluttamaan maihinnousu. Mutta ensin hän tahtoi tietää, oliko Punkaharjulla käärmeitä.

— En ole koskaan nähnyt Punkaharjulla käärmeitä, enkä ole kuullut muidenkaan sellaisia nähneen.

— Minä kuolen, jos näen käärmeen, sanoi Panfilovna.

- Luottakaa minuun, olen vanha käärmeentappaja.
- Suojelkaa minua.
- Immer.

Lykkäsin veneen perän rantaan. Jekaterina vain istua kökötti paikallaan. Minun piti nousta auttamaan häntä veneestä.

Oli ihmeen ihanaa tällä rannalla, ennenkuin Takaharjun parantola sinne rakennettiin.

Me kuljimme runollisissa aatteissa tämän kauniin lammen rantamailla, ja Jekaterina tahtoi minua uimasilta poimimaan hänelle lummekukkia, joita kasvoi kirkaassa, syvässä vedessä. Hän huusi haltioissaan:

- Wasserlilien, Wasserlilien!

Häveliäisyyteni esti kumminkin minua täyttämästä tätä kohteliaisuuden vaatimusta. Lupasin veneellä hankkia hänelle sylin täydeltä näitä ihania kukkasia.

Palasimme sitten veneeseemme. Juuri tullessamme alukseemme kahisi ruohikko aivan Jekaterinan pikku jalkojen edessä. Suuri käärme kiemurteli rantakivillä ja kiiruhti järveen. Jekaterina heittihe hervottomana taapäin, minä kaappasin hänet vasemmalle käsivarrelleni. Hän lepäsi kaarena käsivarrellani, tukka ja kädet roikkuen maata vasten. Käärme ui ulos järvelle pää kohona ja keltainen viiru loisti ohimoilla. — Vaaraton tarhakäärme. — En voinut irroittaa silmiäni uivasta käärmeestä, niin komeana liukui hän järven pinnalla, vaikka Jekaterina lepäsi kuin ryöstetty sabinitar käsivarrellani. Vasta käärmeen kadottua näkyvistäni kiinnitin huomioni Jekaterina parkaan. Hän lepäsi liikkumatonna, aivan kuin kuoleman omana käsivarrellani.

Nytpä olin poikana lukenut ruotsalaisten tätien romaaneista, miten perille päästään, onko pyörtymiskohtaus luonnollista vai teeskenneltyä. Kun pikkurillillä painaa silmälautasta, ja kaunotar jarruttaa vastaan, silloin se on

teeskenneltyä, jos silmälautanen aukeaa, silloin se on luonnollista.

Jekaterina jarrutti vastaan kaikin voimin. — Aito Smolnan kulttuuria. —

Sopivin metkuin sain Jekaterinan hereille. Hän hieroskeli silmiään, kietoi kätensä kaulaani ja hymyili autuaallisesti.

Keksin mielestäni sukkelan vertauksen.

— Jekaterina Panfilovna! Eikö teidän mielestänne tämä muistuta paratiisia? Tämä jumalallinen puisto, nämä kirkkaat vedet, käärme, te Eeva, minä Aadam.

Mutta Jekaterina vavahti kuin todellakin käärmeen pistämänä.

— Ei saa laskea leikkiä pyhistä asioista.

Hän oli yltiöpäinen uskovainen. Olin kerrassaan unohdannut, että elävä lemmen tunne ja elävä uskonnollinen tunne ovat kaksoissisaria.

Jekaterina esiintyi nyt vallan toisessa valossa kuin ennen. Minä kiinnyin yhä enemmän hänen psykeensä. Mahdoton ilmiö meidän protestanttisessa, raittiissa maailmassa. Mutta hän pohjasi syvälle niihin maaperiin, mistä kristillisyyks muinoin versoi esille. Tässä maailmassa toinen päivä omistettiin ankaralle paastolle, toinen hurjimmille mellastuksille. Olin seisovinani kasvoista kasvoihin jonkun Baalin tai Mylittan papittaren edessä. Hänen pukunsa tuoksu vaikutti minuun kuin suitsutus jostakin aasialaisesta temppeleistä.

— Jos uskoo Jumalaan ja hänen pyhiin menoihinsa, niin saa kaikki syntinsä anteeksi, sanoi Jekaterina lämpimästi.

— Mutta emmehän me vielä ole syntiä tehneet, oli minun hieman typerä väitteeni.

— Ei, ei, emme me. Minä tarkoitan vain ylimalkaan.

Ilmielävä abbé Coignard naishaahmossa, toisin sanoen kristitty alkuperäisimmässä ilmestysmuodossaan, joka luottaa uskon ja sakramenttien kaikki puhdistavaan voimaan. Samoin kuin nuohooja tulee valkoiseksi ja puhtaaksi saip-

pualla ja vedellä, samoin puhdistuu kristitty kaikesta synnin loasta uskon ja armonvälineiden kautta. Tätä ihanaa lääkettä synninhaavoille tarjoavat helpommin katoliset uskot tunnustajilleen. Tästä johtuu näiden suuri vaikutus ihmismieliin vielä tänäkin päivänä.

Miten ihana hän oli tuo Jekaterina lujassa varmuudessaan syntien anteeksisaamisesta. Hän seiso i edessäni kuin pyhimys valmiina rukoilemaan — ja suutelemaan. En voinut olla lausumatta ihmettelyäni hänen maailmankatsomuksestaan, joka mielestäni oli niin ehyt ja historian pyhittäjä. Meistä tuli jälleen parhaimmat ystävykset ja me laskeuduimme tämän maailman laaksoihin liidelyämme hetkisen uskonnollisten kysymysten eksyttävissä avaruuksissa.

Poimimme lumpeen kukkia ja Jekaterina koristi tumman tukkansa suurella, valkoisella kukalla.

Mutta Jekaterinan täytyi palata takaisin omaan maahansa. Seurasin häntä Savonlinnaan. Suhteemme oli muuttunut yhä enemmän niin sanoakseni uskonnolliseksi, vahvasti mystillisyydellä väritetyksi. Jekaterina rakasti luojansa ylitse kaikkia kappaleita, mutta myöskin kaikkia Hänen luomiaan, niiden joukossa luomakunnan vähäisintä olentoa, minua. Hänpä ei leikin vuoksi kantanut nimeä Panfilovna. (Kaikkia rakastava).

Laiva seiso i laiturissa valmiina lähtöön. Jekaterina tungeske li kannella kylpyvierasten tiheässä joukossa. Juuri ennen lähtöä tahtoi Jekaterina minua seuraamaan itseään hyttiinsä. Haltioitunein elein ja kummallisesti hehkuv in silmin kulki hän edellä, minä uskollisesti jäljessä. Astuimme hyttiin ja Jekaterina sulki visusti oven. Joka taholla oli kukkia kaikissa vesilaseissa ja pöydällä suuri valkoinen leipä.

Jekaterina piti minulle säihkyvän puheen. Hän luetteli kaikki minun hyvät puoleni, ja niitä oli monta, osalta itseleni siihen saakka tuntemattomia. Mutta niinhän sanotaankin, että itsensä tunteminen tässä maailmassa on vai-

keinta. Hän sanoi, että hänellä minun seurassani oli ollut sanomattoman hauskaa. Varustauduin liikutettuna suorittamaan yhden tai pari hellää jäähyväissuutelo, mutta suuteleminen ei tällä kertaa ollut Jekaterinan tarkoituksena. Hän osoitti leipää ja sanoi:

— Luterilaisena ette tiedä, mikä leipä tuo on.

— En.

— Se on pyhä leipä, ostettu Savonlinnan kirkosta. Kun ystävä tarjoo toiselle tällaisesta leivästä, niin siitä seuraa onnea ja menestystä elämässä. Ettekö tahtoisivat ystävällisesti maistaa leipää.

Pienoinen kabinetti, ruusunhaju, Jekaterinan tuores parfyymi, hänen hehkuvat silmäyksensä, kaikki tämä teki minuun syvän vaikutuksen, aivan niinkuin olisin otettu jäseneksi johonkin itämaalaiseen salaperäiseen hengelliseen seurueseen. Kävin leivän nipukkaan kiinni, mursin sen ja pistin suuhuni. Mutta se oli rutikuiva se kärki, se rapsahti rikki hampaissani ja murskautui tuhansiksi teräviksi kiteiksi. Yksi näistä pujahti väärään kurkkuun. Minä olin rykiä kuolemattoman sieluni ulos ruumiistani, Jekaterina takoi pienillä nyrkeillään lapaluitani, muutama lasi vapautettiin ruusuistaan ja minä tyhjensin karafiinin. Keuhkoisani sihisi ja suhisi kuin ahjossa. Vihdoin sain sanotuksi seuraavat sanat:

— Lutherin opin mukaan olen minä keltoton nauttimaan pyhiä paloja.

— Ei niin, ei niin, Ernst Ivanovitsh! Hän tahtoo teitä tällä tarkasti muistamaan tätä juhlallista hetkeä.

Tyydyin tähän teologiseen selitykseen ja siirryin hellästi hyvästelemään. Viimeisen suutelon sain otsalleni. Se oli pyhä suutelo. Mutta samassa kuiskasi Jekaterina seuraavan kauniin, saksalaisen värssyn:

Es wär' so schön gewesen.

Es hat nicht sollen sein.

Ei ole olemassa mitään rajaa pyhän ja epäpyhän välillä. Itse elämä on sittenkin pyhintä mitä tunnemme.

Silmät punaisina kuin vasta ongitulla särjellä seurasin Jekaterinaa kannelle ja olin viimeinen maihin astuja.

En voinut ottaa osaa jäähyväislauluihin rannalla, sillä pyhät kiteet kaivelivat yhä syntisessä kurkussani.

Liinallaan huiskuttaen katosi suutelusiveä Jekaterina kohti Pihlajaveden selkää. Hän katosi ikipäivikseen minun ruumiillisista silmistäni.

Ylpeilen sentään siitä, että hän kuolinhetkeensä saakka oli lämmin Suomen ystävä, ja toivon, että hänestä tulee innokas esirukoilija, kun minun paikkani määrätään ikuisuudessa.

Hyrynsalmen reittiä laskemassa.

Kiannan järvi on pitkä ja kaita, mutta etelässä se leviää pitkin harjannetta, joka padon tavoin rajoittaa vesien vapaan kulun. Vuosituhansien kuluessa on vesi kummin-kin vähitellen uomansa uurtanut tämän padon läpi, eikä ainoastaan yhdestä kohti, vaan yht'aikaa kolmesta eri paikasta. Väylistä on kaksi runsasvetistä, mutta kolmas sitä vastoin ehtyy sydänkesällä. Virranuomat sijaitsevat aivan toistensa lähellä; läntisintä lasketaan venheillä, keskisin kuohahtaa Ämmä-nimiseksi koskeksi jo heti alkaessaan — jota kumminkaan ei saa sekoittaa Kajaanin lähellä olevan kaimansa kanssa — ja itäisin on kapein ja vähäisin. Parisen kilometriä erillään kierreltyään yhtyvät vedet jälleen koskiseksi joeksi.

Koskiuomien väliin muodostuu kaksi kaunista saarta, joista idänpuoleisella sijaitsevat Ämmän tehtaan rauniot kuohuvan kosken partaalla.

On mielestäni mitä romanttisin tuuma sijoittaa erämaahan, 300 km:n päähän silloisesta lähimmästä liikeympäristä, nim. Oulusta, rautatehdas. Mutta sen tekivät ne teollisuudenharjoittajat, jotka viime vuosisadan keskipai-koilla rakensivat tehtaan Ämmäkosken partaalle Suomusalmelle. Tuntuu melkein teollisuusilveilyltä, kun ajattelee, että malmisora ja takkirauta oli rahdattava porojen avulla. Olisihan tuo ollut melkein kuin karnevaalihullutusta, ellei poroparkaa tuossa leikissä olisi niin perin pahoin pidelty.

Eikä liene liike varsin hullusti alussa kannattanutkaan, koskapaahan kerrotaan ulkolaisten isännöitsijäin antaneen samppanjakorkkien paukkua asuntonsa korkeissa saleissa, ja että upeita naisia heleissä puvuissa oli ollut virittelemässä sen ajan ihastuttavimpia ilveviisuja samoissa saleissa.

Mutta loistoa ei kestänyt kauan. Poro ei kilpailussa voi pitää puoliaan rautatiejunien kanssa, kun on kyseessä raskaiden metallien kuljetus, eikä tervavene vedä vertoja höyrylaivalle. Ämmän tehtaan tuotteet tulivat liian kalliiksi sellaisten tehtaiden tuotteisiin nähden, joilla rautatiet ja höyrylaivat olivat käytettävimpinä.

Tehdas on nykyään raunioina. Sen monet rakennukset on paikoiltaan poistettu, siirretty sinne tänne, uudelleen muihin paikkoihin rakennettu toisia tarkoituksia varten; korkea masuunirakennus on revitty ja sen tiilikivet käytetty tavallisten talonpoikais- tai herrastalojen uuneihin Suomensalmen harvaanasutussa pitäjässä. Suurteollisuuden aikaansaaminen yht'äkkiä erämaiden synkkään yksinäisyyteen oli liian raju isku. Metsäseutumme omaavat niin sanoakseni koko suomalaisen rodun sitkeyden ja itsepäisyyden. Ne eivät lannistu yht'äkkiä, kuten kerrotaan tapahtuvan Amerikan metsissä, missä kaupunki 100-tuhansine asukkaineen muutamassa vuodessa kohoaa aarniometsään. Meillä on erämaa pala palalta, askel askelelta valloitettava.

Nykyään valloittaa erämaa kaikilta puolilta takaisin Ämmän tehtaan raunioita. Yksi ainoa muistomerkki on jäljellä uhmaille tuota esinhiipivää erämaantumista. Se on isännöitsijän asuinrakennus.

Se on rakennettu vanhan hyvän ajan ikihongista, ajan, jolloin vielä kaikkialla metsissämme tavattiin tuo n. s. »punainen honka», tuo juuresta kuivunut rutimohonka. Se säilyy vuosisatoja. Rakennus on kaksikerroksinen sisältäen kaksitoista huonetta. Niitä voi vallan hyvällä syyllä sanoa saleiksi, sillä ne ovat monen suuren vanhan sylen pituisia

ja levyisiä. Istutettu puisto on kosken ja rakennuksen välisellä viettävällä rinteellä. Puistossa nähdään paksuja, tuuheita, mutta lyhyitä koivuja, jotka muodostavat kaksirivisen käytävän rakennuksesta rantaan; siellä nähdään vaaleanviheriäisiä lehtikuusia sinne tänne siroteltuina, siellä voidaan poimia mansikoita pellonpientareilta — ylen harvinaisia marjoja Suomussalmella.

Yhdistyksen puheenjohtaja oli ihastunut palatsiin ja sen luonnonkauniisiin ympäristöihin. Voimme tuskin löytääkään sen vertaista maassamme. Kuvitelkaapa mielessänne seutua, missä koski loppuu toisen kosken niskaan; läntisimmässä haarassa lasketaan olevan 10 koskea yhtä monella kilometrillä. Palatsin vieritse laskevassa jokihaarassa on putous ja sen lisäksi muutamia koskia. Rautuja ja harjuksia ongitaan joka koskessa hyvällä menestyksellä. Joki-uomien välissä on kaunis metsäinen saari, jonka pituus on n. 3 km ja leveys lähes 1 km.

Se on siis paikka, joka voisi houkutella lohenonkijoita joukoittain luoksensa! Se on juuri sellainen paikka, joka soveltuisi Matkailijayhdistyksen omaisuudeksi!

Mutta itse kuohuvan Ämmän partaalla sijaitseva vanha, hyvinsäilynyt kaunokainen on nykyään saanut monta kosijaa. Muiden mahtavien sellaisten joukossa mainittakoon yhdistys keuhkotaudin vastustamiseksi, joka vaaniskelee paikkaa pitäen sitä sopivana sanatoriolle. Nykyään käyteen huoneistoa seudun köyhien, sairaalloisten lasten turvakotina. — Korkeampi inhimillinen siveys vaatinee meitä jättämään etusijan kilpailijoillemme.

Sen jokihaaran rannalla, mistä veneillä lasketaan, on torppa, koskenlaskijan asunto. Mies on nimeltään Heikkinen, iältään 65-vuotias, valtiollisilta mielipiteiltään pinttynyt sosialisti. Hän lukee »Työmiehensä» ensimmäiseltä viimeiselle sivulle ja filosofeeraa mielellään kaikkia maailman asioita. Hänen kanssaan sovimme koskimatkasta Hyryn-

salmen reittiä alas aina Ristijärven kirkonkylään saakka, josta lyhkäinen hevosmatka vie Mieslahteen.

Hänen veneensä oli 14 metriä pitkä — pisin tervavene, minkä olen nähnyt. Siihen sijoituimme, puheenjohtaja ja minä, runsaan 7 metrin matkan päähän toisistamme, joten keskustelu oli vallan mahdotonta. Vuorotellen huvitimme milloin perämies Heikkistä, milloin hänen punapartaista poikaansa, jota sanottiin Franssuksi; hän käytteli airoja. Mitä valtiollista uskontunnustusta Franssu tunnusti, ei käynyt selville, sillä Franssu ei vastailut mihinkään muihin kuin konkreettisiin kysymyksiin. Pappa ei ollut tyytyväinen esikoispoikaansa, joka »Seitenoikean» vaarallisessa kotkessa sai osakseen aika löylytyksen laiskuudesta ja vetelydestään, huolimatta siitä, että Franssu näytti ainakin yhtä vanhalta kuin pappakin. Franssu oli niitä miehiä, jotka ajattelevat: eihän se ole aika jäniksen selässä.

Mutta sosialisti Heikkinen sen sijaan oli oivallisin perämies ja soutaja, minkä voi tavata. Hän saattoi meidät loistavalla tavalla yhdessä päivässä tuon 10 peninkulmaa pitkän taipaleen Suomussalmelta Ristijärvelle. Hän ohjasi komeasti ja souti niin, että hänen pitkä, solakka venheensä värähteli joka vedolla. Tosin vuorottelimme me kaikki soudussa tyynillä vesillä, sosialisti-peränpitäjä, »pääskys»-professori, minä villi ja pilttinahjus Franssu.

Yhä uudestaan vaikutti minuun seutujen jylhyys. Ensimmäinen taival Ämmän tehtaalta pitkin kymmentä vuolasta koskea oli täydellistä erämaata. Ei edes ainoatakaan torppaa rannalla. Jos onnettomuus olisi tapahtunut, en tiedä, mistä pelastusta olisi tullut ja miten olisi jouduttu asutuille seuduille. Ja matkaa oli kokonaista 10 km.

Asutuille seuduille pääsimme vasta Hyrynsalmen kirkonkylän läheisyydessä.

Viimeisen kosken, Aittokosken, alapuolella oli uudis-

asukas rakentamassa hyvin suurisuuntaista torppaansa kruununmaalle ja kruunun uhkeista tukeista. — Kruunun-torpparit elävät nykyään suurenmoisesti näissä erämaissa. Näimme maantien vieressä erään valmiin torpan uudisrakennuksen, jonka tupa oli rakennettu ikihongista, lattian pinta-ala 9 × 9 metrin laajuiseksi ja seinän korkeus lattiasta kattoon yli 3 metrin korkuiseksi.

Miehen ja hänen perheensä elämäntarina oli erittäin mielenkiintoinen ja aito pohjalainen.

Jo nuorena oli mies lähtenyt Suomussalmelta köyhästä kodistaan avaraan maailmaan etsiäkseen onnea vierailta mailta. Hän suuntasi matkansa pohjoista kohti ja joutui vihdoin n. s. »Ruijaan», pohjoiseen Norjaan. Vardössä hän kohtasi sorean neitosen, jonka vanhemmat olivat sinne muuttaneita savolaisia. He solmivat rakkauden liiton, ja nuoria kun vielä olivat, päättivät he suuremmassa maassa ja leppoisemman luonnon ympäröimänä uhrata voimansa onnen ja hyvinvoinnin saavuttamiseksi.

Heille onnistui kaikki hyvin, Jumala siunasi heidät lukuisasti hedelmällisiksi ja antoi heille jokapäiväisen leivän. Mutta sitten tuli onnettomuus. Mieheltä tahtui jalka kuparikaivoksessa, sääri katkaistiin ja hän vaappui elämän ja kuoleman välillä. Vihdoin hän kumminkin toipui ja jäi eloon, mutta raajarikkona.

Yhtiö myönsi hänelle, hänen oman käsityksensä mukaan, runsaan vahingonkorvauksen; hän osti 100 dollarin hinnalla itselleen tekojalan, jonka avulla hän pääsi liikkumaan ilman kainalosauvoja, vaikkakin liikaten.

Mutta hänen sairautensa aikana ei köyhä Suomussalmi hetkeksikään häipynyt hänen mielestään. Sinne takaisin omaan syntymäseutuun, sinne synkkiin metsiin, kuohuvien koskien partaalle, sinne täytyi hänen palata. Häntä hivutti koti-ikävän kamala tauti. Turhaan varoitti häntä hänen hennohko vaimonsa matkan vaivoista ja Suomussalmen

erämaiden köyhyydestä. Hänen täytyi palata, hänen elämänsä ja järkensä oli kysymyksessä.

Hän tuli, hän pelasti mielenmalttinsa, mutta hänen vaimonsa sen menetti. Vaimo ei voinut sietää Aittokosken iäistä kohinaa ja äärettömän salon synkkää suhinaa. Hän suri suremistaan, kunnes hänen järkensä pimeni.

Saapuessamme uudisasutuksen rantaan kierteli mies sata dollaria maksavine jalkoineen uudisrakennustaan, välittämättä meistä vähääkään. Hän tahtoi rakentaa palatsin sairaalle, mutta yhä vieläkin kauniille, rakkaalle vaimolleen. Hänellä oli kiire. Lapset ympäröivät meidät; ne puhuivat englanninkieltä ja suomea. — Englantilainen uudisasukas Suomen autioimman kosken äyräillä! — Vaimo istui sängynlaidalla kehtolapsi sylissään ja katseli meihin ystävällisurullisin silmäyksin. Kun väki sai kuulla, että Suomussalmen pastori oli seurassamme, — Kianto ja hänen sekä meidän hyvä ystävämme, pastori, oli seurannut mukanaamme ensimmäiset kymmenen koskea — syntyi liikettä talossa.

Mies jätti uudisrakennuksensa, ryntäsi sisälle ja asetti kahvipannun tulelle. Viimeksi syntynyt oli kastettava.

Mutta vaimo, hän oli levoton istuessaan liikkumattomana sängynlaidalla. Kysyin häneltä parhaimmalla norjan kielellä:

— Måske de snacker norsk?

— Kyllä minä mahdan, vaan en jaksa.

Hän oli levoton sen tähden, että pastori oli niin nuoren näköinen. Hän oli toivonut, että vanha rovasti olisi toimituksen suorittanut. Ja tuo madonnan näköinen vaimo katseli suurilla saimaansinisillä silmillään itsepintaisesti minuun. Minulle teki oikein hyvää koettaessani selvittää hänen rukoulevan katseensa merkitystä. Hän toivoi, että minä suorittaisin tuon teon ja siunaisin lapsen. Minulla oli sellaiset laatuominaisuudet, mitkä hänen harhautunut järkensä asetti oikeaan rovastiin. Sydämellisen kernaasti, tehdäkseni sairaalle mieliksi, olisin lapsen siunannut, jollei vain typerä

laki olisi minua siitä estänyt. Lapsi parka, joka arvattavasti tulee kärsimään raskaan perinnöllisyyden seurauksia, ei varmaankaan olisi vahingoittunut ruumiin eikä sielun puolesta minun siunauksestani.

Mutta kaikki vaikeudet eivät vielä olleet ohi. Mistä saataisiin kummit? Meitä oli useita pareja kummeiksi, esimerkiksi ensimmäisenä parina Kianto ja minä — kaikki muistutukset pyydetään jättämään sikseen —, toisena parina professori Theodor Homén ja sosialisti Heikkinen, punapartainen Franssu varamiehenä. Kaikki hyvin, mutta pitokummin piti olla nainen. Sitä sukupuolta ei ollut saatavissa läheltä eikä kaukaa, oli vain emikukkaisia pajupensaita Aittokosken rannalla. Perhetarun synkkä traagillisuus olisi vaikuttanut, että minä mitä suurimmalla hartaudella olisin ollut läsnä tässä tilaisuudessa siinäkin tapauksessa, että prof. Theodor Homén olisi ollut »pitokummina». Ei toki, kansan siveys piti tarpeellisenä naisen läsnäoloa tässä toimituksessa, ja pojista vanhin työnsi veneen vesille etsiäkensä naista. Mistä, sitä emme tietäneet. Me näimme vain metsiä.

Meidän täytyi kiiruhtaa edelleen.

Koskivene sysättiin vesille ja me vierimme pois virran mukana. Varmaankin ristittiin lapsi myöhemmin, jossa tilaisuudessa nainen oli sylikummina ja Kianto tämän parina. — Jumala olkoon lapselle armollinen!

*

Kiitollisuudella mainittakoon, että reippaan Heikkisvanhuksen voimakkaiden aironvetojen avulla saavuimme myöhään illalla Ristijärvelle huolimatta voimakkaasta vastatuulesta. Erosimme hänestä mitä suurimmalla kunnioituksella ja ihailulla.

Loppuvaikutus matkastamme näissä autioissa metsäseuduissa oli toivoa herättävä. Kulttuuri, sivistys, tieto ja siisteys tekevät parhaillaan ihmeteltäviä edistysaskelia maassamme. Kävimme maamme nälkäseuduilla, ja sielläkin käy aineellisella ja henkisellä alalla virkeä tuulahdus, joka varmaan läheisessä tulevaisuudessa on kantava hedelmiä.

Joulumatka 37 asteen pakkasessa.

Ennen muinoin, kun kuljettiin alas Oulunjokea veneissä, saatiin tyytyä seurustelemaan lukemattomien tervatyntyneiden parissa. Matkaseurue oli tungettelevaa: se »pikeytyi» pienimmästäkin kosketuksesta. Jos sellaisen matkan jälkeen sattui istumaan vaatepeittoisille tuoleille, oli näillä harmiksesi taipumus seurata mukana liikkeelle lähtiessäsi. Jos taas istuuduit ruohikkoon, saatoit ylösnoustuasi olla kirjaeltu mitä koreimmilla kukkavihoilla — mutta — sangen epäonnistuneesti sijoitettuna.

Tehdäkseen lopun tällaisista tunkeilevista muistelmista päätti Matkailijayhdistyksen toimikunta järjestää pikeytymisestä vapaan venekulun Vaalan—Muhoksen reitille. Toimikunta valitsi minut matkustamaan Vaalaan kulkureittiä järjestämään ja venettä ostamaan.

Vanha sudennahkaturkki, kalossit ja kintaat mukanani lähdin joulupäivänä Helsingistä. Helsingissä oli rankka sade, Hämeenlinnassa tuli räntää, Tampereella satoi kiviä lunta ja Lapualla seuraavana aamuna oli 5 asteen pakkas ja ilma kirkas. Matkustin Uuskaarlepyyn seutujen ohitse — lempeän »setä Sakariaan» syntymäkaupungin, ja vaunun yksinäisyydessä valtasivat hänen kauniit laulunsa mieleni. Näin »talvikuusen kuurassaan», todensin, että »päivä on lyhyt, kangas autio, hongan varjo kasvaa jättiläismäiseksi, sen tummalla oksalla pyörii kuun kehä, ja kinoksilla lieskaa tähden loimu». Hyräilin lapsellisen hurskaita

säkeitä: Nu så kommer julen, nu är julen här, liten, mörk och kulen . . .

Niin, pimeä se oli, pimein mitä milloinkaan olen nähnyt, ja että se oli lievimmin sanottuna — kolea, sain myöskin matkallani kokea. Kerran pilkisti aurinko esiin Kokkolan seuduissa, Raahen kohdalla oli jo pimeää, mutta Venus sytytti kirkkaan lyhtynsä muutamiksi kymmeniksi minuuteiksi ja valaisi kylmän kinoksen yhtä kylmällä valollaan.

Oulussa istuuduin rekeen ehtiäkseni illaksi Muhokseen. Oli 15 asteen pakkaneen. Mutta mitä suloisin sää joka tapauksessa. Helsingissä on tällainen pakkaneen läpätunkeva ainainen viiman tähden. Täällä kestin helposti pakkasen, ainoastaan tavalliseen talvipaltonsoseen puettuna. Illalla saavuin Muhokseen, enkä ollenkaan kohmetuksissa, vaikkakin lämpömittari näytti — 18 astetta. Luulottelin jo, että olin erehtynyt kutsumuksestani, että minun olisi pitänyt lähteä arktiselle tai antarktiselle tutkimusretkelle, kilpailukseni maanmieheni Nordenskjöldin ja ruijalaisen Nansenin kanssa. Mutta kahtena seuraavana päivänä laimeni innostukseni tähän toimeen huomattavassa määrässä.

Kun seuraavana aamuna heräsin Muhoksen kestikievarissa, kuulosti korviini pihalta onnettomuutta ennustava ääni. Paukaus nurkassa herätti minut. Nousin ylös. Ulkoa kuului villi ulvonta, vinkuminen ja hevosten ja jalkamiesten askelten narskuminen, sekä pitkiä vihlovia valitusääniä halkokuormien jalasten alta. Tuttuja ääniä lapsuusajoilta! Lämpömittari näytti — 32 astetta.

Menin ulos. Hauskaa oli kuulla askeliensa valittavan. Nyt oli Bore kotonaan. Hän ottaa vieraansa vastaan ainoastaan turkissa. Kiersin ympärilläni yhden suurimpia suden nahkaturkkeja, mitä milloinkaan on kokoon ommeltu Suuri-ruhtinaskunnassa, ja täytin sen jotenkuten. Niin alkoi retki Vaalaa kohden.

Aurinko tirkisteli yli jäätyneiden äärettömien soiden,

valaisi, mutta ei lämmittänyt. Kuljin posthovista post-hoviin, joiksi saksalainen Pudor nimittää kestikievareita, ja saavuin Vaalaan, Lusuan kestikievariin, vihdoin myöhään illalla. Keli oli sitkeä ja jalakset kitisivät.

Seuraavana aamuna lähdin jalkapatikassa Vaalan lautta-paikalle. Pakkanen oli yltynyt 3:lla asteella. Merkillinen näky odotti minua rannalla. Virta oli sula, mutta paksu höyry kohosi siitä niin sankkana, että se kokonaan peitti Vaalan rannan. Oli niinkuin olisi suitsuava laavavirta virrannut ohitseni. Tiheästä usvasta kuului hienoja heliseviä ääniä, aivan kuin hopeakellojen soitto keijukaisten karkeiloissa. Jään sirpaleet soittelivat. Vastakkaisesta rannasta ei näkynyt haamuakaan. Mutta kuulin ihmisen hakkaavan halkoja rannalla ja kuulin laulavat askelet. Kauan aikaa itsepintaisesti huhuiltuani luulin kuulevani, että vene työnnettiin virtaan. Kuulin aironvetoja ja näin vihdoin miehen, joka ohjasi siltaa kohden. Mutta venonen! Se oli pienintä lajia. Kieltäydyin laskeumasta siihen.

Mutta toista ei ollut saatavana. Lopuksi astuin siihen koetteeksi. Hädin tuskin kannatti se minut; pitäessäni laidoista kiinni viistivät sormeni vettä. »Sille, joka joulupäivänä matkustaa asioilleen, käy huonosti», sanoi uskovanainen äitini, kun joulupäivänä lähdin Helsingin asemalle. Ajatteles, jos joulutonttu tekisikin minulle ruman kepposen? Pääsimme yli, vene törmäsi rannan jäähän, perä ryypäsi vettä; kun soutaja nousi jään reunalle, tuli tulvahtamalla sitä veneeseen. Nelinryömin konttasin nopeasti kuin vanhanlainen orava veneen pohjaa myöten ja pääsin rantajälle. — Joulutonttu sai pitkän nenän.

Vaalassa majailin yhdistyksen monivuotisen uskollisen ja toimeliaan asiamiehen, kapteeni E. Spolanderin luona. Pohdittiin matkailukysymystä, tarkastettiin ja mitattiin veneitä ja kapteeni Spolander otti loput huolekseen. Täsmällisesti hän suorittikin kaikki. — Kuluneena keväänä

teki kapteeni Spolander viimeisen koskimatkansa, valantehnyt Charon perämiehenään. Rauha hänen matkalleen. Hänen ystävällisessä kodissaan sain joulupäivällisen, historiallisine ruokalajeineen, Frein karjusta ja lipeäkalasta käärysylttyyn saakka, kaikki joulun määräämässä järjestyksessä.

Aurinko oli laskenut ennen päivällistä ja pakkanen parantunut kahdella asteella, niin että lämpömittari näytti — 37 astetta lähtiessäni taipaleelle Kajaaniin, pitkin Oulunjärven pohjoisrantaan.

Tuskin olen ihanampaa matkaa tehnyt. Huurretta ja lunta, lunta ja huurretta kaikkialla, yliyltänään. Taivas oli kirkas ja tähdet loistivat, mutta metsän ja maan yli leijailivat pienet jääkristallit. Olin saapunut jää-immen hoviin ja hänellä oli suuret joulukutsunsa.

Koivut ja lepät, jää-immen hovineitokset, olivat puuteroidut valkoisimmalla puuterilla ja heidän loistavat harsoiset pukunsa kimaltelivat lukemattomin timantein; kuuset ja männyt, hovin kavaljeerit, olivat myöskin peittäneet vihreät virkapukunsa hopeakudoksella, niin että ne loistelivat kuni Graalin ritarit juhlatamineissaan. Ja kaikki seisovivat liikkumattomina ja hiljaa ikäänkuin odottaen jää-impeä ja menuetin alkua. Muutamat hovinaiset olivat odottaessaan kumartuneet sirosti eteenpäin, ja vanhat luuvaloiset hoviherrat olivat kunnioittavasti taivuttaneet päänsä. Menuettia en saanut nähdä, mutta tiedän kuitenkin sen alkaneen silloin, kun jää-impi saapui pohjoistuulen siivillä, ja se tanssittiin iloisesti ja riemuiten, niin että puuteri pyrysi. Olen onnellinen, ettei minun tarvinnut nähdä tätä koreata hoviväkeä myrskyisten joulutanssiaisten jälkeen; näin ainoastaan jää-immen jouluparaatin.

En ole koskaan nähnyt sellaista talviloistoa metsässä. Luulen, että sitä näkee ainoastaan pohjan perillä. Meidän luoksemme tänne etelään ei oikea jää-impi koskaan saavu.

Hän lähettää tänne pahankurisen sisarensa, tuon Viluviiman, joka aina vinkuu ja vonkuu. Ja harvoin hän tuo mukanaan sen hiljaisen äänettömän joulutunnelman, joka minut valtasi metsässä, tuon suuren järven pohjoisrannalla.

Jalas valitti korkeimmassa falsetissa, kaikkialla voihiinaa ja valitusta, niinkuin setä Danten Helvetissä. Mutta minuun vaikutti tämä toisin kuin kuumaveriseen firenzeläiseen. Vaivuin hiljaiseen horrokseen. Tähdet näyttivät itkevän taivaalla; niiden loisto liekehti väliin kolmenkertaisena seuraavassa silmänräpäyksessä kokonaan kadotakseen. Se oli jääusvan kujeita. Hetken juhmallisuus se esti minut unen helmaan uupumasta. Viikseni olivat jäätyneet kiinni sudennahkakaulukseen, kyyneleni, pakkasen pakottamat, olivat jäätyneet silmäripsiini ja riippuivat niissä kallisarvoisina helminä ja loihtivat yhdessä jääusvan kanssa harhakuvia silmiini. Maaailman tuska ja suru kaikui altani, pääni päällä näin taivaan virvatulten ilvehtivän. Huh, miten joulutaivas näytti kylmältä! Pysyäkseni valveilla hyräilin tuon heränneen runoilijan laulua: Miksi rintasi jäätä on, miks' niin kylmänä kuljet sä, miks' niin kylmänä kuljet sä . . .

— Sanoitteko jotain? kysyi ajaja.

Olin kokonaan unohtanut, että minulla oli mukamani kanssaihminen tässä pakkasessa, kuski laudallaan.

— En, koetan vain hellyttää taivasta sytyttämään meille jouluvalkeaa.

— Niin, sanoi mies. Hetkisen perästä hän sanoi: hm. Ja taaskin: Niinpä niin.

— Sanoitteko jotakin, kysyin minä vuorostani.

— En, ajattelen vain, miten tuon taivaan laita oikeastaan lie.

— Miten niin?

— Niin — kävin tässä suurlakon jäljestä Oulussa ja

siellä kuulin agitaattorin kivenkovaan väittävän, ettei ole taivasta eikä helvettiä.

— Sepä vasta oli miehevä veitikka. Eikö hän pelännyt Jumalaa eikä paholaista?

— Enhän minä häntä uskonut, sanoi ajaja puolustautuen, kyllähän papit tietävät ne asiat paremmin. Tahdoin vain kysyä, onko totta, mitä hän sanoi, että herrat eivät enää usko semmoisia asioita, eivät edes kaikki papitkaan, vaan ainoastaan me tuhmat moukat.

— Niin, totta puhuen, ei agitaattori valehdellut. Minä en ainakaan usko helvettiin enkä tuohon kylmään taivaaseen, huh, miten se näyttää tuimalta.

— Vai niin, ettekös te sitten olekaan rovasti?

— En, miksi niin?

— Suokaa anteeksi, minusta te olitte vähän rovastin näköinen.

— Ei, rovasti en ole, mutta saarnata kyllä osaan.

Mies tuli uteliaaksi ja ryhtyi kyselemään.

— Niin, onhan nyt joulu, eipä olisi saarna hullummaksi.

Agitaattorin puhe oli pannut miehen pään pyörälle. Mutta ihmekös se oli. Suurlakkohan räjähti niinkuin pommi, etenkin erämaan asukasten joukkoon. Lain käsivarsi, tuo pelätty vahva käsivarsi, joka tähän asti ei koskaan ollut horjunut, oli nyt viikon ajan täydellisesti lamauksissa. Nimismiehen valta oli lopussa, se oli siirtynyt työmiehille, reingeille ja torppareille. Nämä yhteiskunnan pienimmät, jotka tähän asti olivat aina saaneet nöyrästi alistua, antoivat nyt lupakirjoja matkustajille, määräsivät pyhät ja lakkauttivat työn mielensä mukaan. Ja kaiken lisäksi kuljeskelivat agitaattorit maata ristiin rastiin ja kaikki elämän arvot arvioitiin uuden mittapuun mukaan, sekä hengellisissä että maallisissa kysymyksissä. Kansa herätettiin unestaan äkkiä, niinkuin tulipalon sattuessa. Oliko tämä unta vai vakavaa todellisuutta? Oliko pappi oikeassa vai agitaattoriko?

Epäily oli päässyt kytemään erämaan lapsien mielissä. Mutta epäilyshän on, Cartesiuksen mukaan, todellisen tiedon alku. Mies pyörähti kuskilaudalla minuun päin ja tutkimalla tutki minulta kaikkea tätä uutta, jota hän oli kuullut. Minun täytyi vastata ja selitellä. Pidin joulsaarnan paukkuvassa pakkasessa, Otavan majesteettillisesti kiertäessä maailman akselia, plejadien vuodattaessa kyyneleitä ja Vegan painuessa taivaan rantaan.

Hevonen sai kulkea valtoinaan, kulkunen jokelsi, jalas ulvoi ja puut paukkuivat. Me kaksi kohmettunutta ihmislasta liitelimme korkealla jäätyneen maan yläpuolella, kohden niitä maailmoita, jotka aina tulevat olemaan ihmisjärjelle suljetut. — Mutta näinhän on joulu vietettäväkin, hengessä ja totuudessa.

Lopuksi täytyi minun vaieta, sillä äänijänteeni tekivät lakon. — Luulen, että elohopea jäätyi sinä iltana. — Samassa osoitti mies himmeätä tulta kaukana Kivesjärven takana.

— Tuolla loistaa lampun valo kestikievarista.

Minä sähisin:

— Se on Betlehemin tähti meille kahdelle viisaalle miehelle. Siellä on se jumala, jota me tällä hetkellä kipeimmin kaipaamme, tulen lämmittävä, valaiseva jumala. Hän on etenkin suomalaisten kotijumala, sillä ilman häntä menettäisimme pimeyteen ja kylmyyteen.

Kun seuraavana aamuna tulin ulos, tuprusi savu savu-piipusta maahan, — nyt oli viima liittynyt pakkaseen. Pakkanen ei kuitenkaan ollut lauhtunut. Niin kauan kuin pysyttelimme »Helsingin neitien» metsissä — Kivesjärven rannalla olevaa maatilaa, jonka muutamat nuoret helsinkiläiset naiset ovat ostaneet, nimitetään »neitien maatilaksi» — kävi matka kyllä päinsä, mutta Paltamon selällä olimme jähmettyä kylmässä viimassa, en ainoastaan minä, vaan ajaja ja hevonen myöskin. Ah, miten ikävöitsin Kajaaniin, lämpimiin huoneisiin, kirrkaaseen valaistukseen ja lämmi-

tettyihin rautatievaunuihin, takaisin Helsinkiin. Kaksi purevassa pakkasessa vietettyä päivää kauhistuttaa ihmistä; ehkä sitä kestäisi paremmin, jos saisi totuttautua siihen kokonaisen viikon kuluessa.

Joen jäällä Kajaanissa näin näyn, joka minua taas virkisti. Vastaani tuli miehiä kaupungista kontit selässä, hiihtäen — 37 asteen pakkasessa. Ja heitä seurasivat heidän paremmat puoliskonsa myöskin suksilla ja kontit selässä. Hullunkurisinta viimeksimainittujen varustuksissa oli se, että he olivat puetut liehuviin, vaaleihin pumpulihameisiin. Minun kylmettynyttä sydäntäni kirveli nähdessäni nämä liehuvat kesäperhoset leijailemassa ohitseni, iloisissa, keveissä pukimissaan. En ehtinyt kysyä, mitä heillä oli lähinnä ihoaan, he kun hiihtivät voimainsa takaa. Epäilemättä olisi heidän mielestään tämä kysymys ollut aivan paikallaan ja sopiva, aivan varmaan olisin saanut siihen vastauksen sekä yksityiskohtaisen havainnollisen selityksen. Kyyti-poikani oletti, että heillä oli jaloissaan miehensä vanhat käytetyt sarkahousut. Pumpulihameet olivat päällä vain ilmaisemassa sukupuolta. Joka tapauksessa teki tämä ilmesitys paremmin juhannuksen kuin joulun vaikutuksen. Eräs vastaantulevista naisista oli adventtiviikolla synnyttänyt kymmenennen lapsensa, tiesi poika kertoa. Hän oli ulkona kokoamassa voimia saadakseen tusinan täyteen. Näillä seuduin olikin muuten kaikkialla kypsyneillä avioivaimoilla kymmenpäinen poikue, paitsi Kivesjärven nuorella emännällä, joka parhaillaan hommasi kuudetta. Mutta hänen isänsä puolusteli häntä, selittäen että mies oli käväissyt U. S. of A:ssa ja ollut kahdeksan vuotta poissa kotoa.

Tällaisen runsauden aikaansaattaa se maailmankatsomus, jonka nimenä on »Philosophie des Unbewussten».

Vihdoinkin Kajaanissa! Parantelin kohmettuneita jäseniäni asemapäällikön luona Salo I:n ja Salo II:n kuuluisan

rakentajan, ent. räätäli Haapalaisen seurassa. Puheenaiheena oli matkailu, kulkuneuvot, metsästys ja kalastus, siis pelkkää sellaista, joka saattaa ihmisen hyvälle tuulelle. —

Seuraavana aamuna nousin junaan ja saavuin Helsinkiin, joka kylpi kylmässä, kosteassa meriusvassa.

Matka kirkkoveneessä.

Kuka ei olisi lukenut Juhani Ahon liikuttavaa lastua »Vanha venevalkama». Kirjailija on tässä lastussaan luonut herkän kuvan vanhasta venerannasta, jossa muinoin kirkkoveneet paistattivat päivää hienolla hiekalla aret pitkät ja jossa sunnuntaina oli hyörinää ja pyörinää, kun salon kansa keräytyi lähteäkseen iloiselle kirkkomatkalleen. Mutta nykyään rumentaa paikkaa laivalaituri ja veden pinnalla uiskentelee öljypisaroiita, höyrykoneen mustaa, likaista hikeä.

Ihmeellistä on, että ihminen ainoastaan henkisellä alalla on vanhoillinen, mutta teknillisillä ja koneellisilla aloilla taas huiman radikaali. Meidän maailmankatsomuksemme on laskettu tuhansia vuosia vanhoille perustuksille ja me pysymme itsepäisesti niissä kiinni, vaikka tunnemme ne mahdottomiksi, niin, me uskomme niihin juuri sen tähden, että ne ovat mielettömiä. Credo quia absurdum, sanoi jo eräs vanha kirkkoisä. Mutta teknillisellä alalla otamme jokaisen uutuuuden, jokaisen parannuksen ja keksinnön iloisella riemulla vastaan.

Mitä suunnattomia mullistuksia onkaan höyryn kesytetty voima aikaansaanut meidän aikanamme. Höyry ja räjähtävät öljykaasut. Voi todellakin nykyään laulaa runollista kesälaulua: »airot pois, ei tarvis soutaa» enemmän kuvaamaan soudun vähittäistä, mutta varmaa häviämistä, kuin ylistämään soutajan muka runollista ammattia. Höyrylaivat ja moottoriveneet viheltelevät, toitottavat ja sytkyt-

tävät jokaisella järven selällä pilkaten: »airot pois, ei tarvis soutaa». Ja hyvä, kiltti soutaja tottelee niin perin kernaasti, jos hänellä vain on tilaisuutta päästä ikävästä ammatistaan.

Soutu ammattina on orjan työtä, kaleerivankien hirtittävä kohtalo muinoin, mutta urheiluna se on korkeassa arvossa pidettävä. Muutamat asettavat soudun kesäurheiluista ensimmäiseksi.

Mutta soutu voi myöskin olla huvittavaa, jos sitä saa harjoittaa iloisten ihmisten seurassa ja jos vaiva saadaan supistumaan vähimpään määräänsä. Nämä ominaisuudet yhdistyivät niissä soutumatkoissa, joita vielä parikymmentä vuotta sitten jokseenkin yleisesti tehtiin suurten järviemme perukoilta kirkonkylään.

Minulla taas olisi aikomuksena kuvata ainoata kirkko-venematkaani, missä olen ollut mukana.

Minulla on aina ollut onni asua lähellä kirkkoa, missä ikinä olen majoittunut. Sen tähden olen mukavasti suoriutunut kirkkomatkoistani käyttämällä n. s. »apostolin hevosiä», joka lieneekin otollisin kulkuneuvo kristittyyn kirkkoon. Mutta kerran asuin kaukana salomailla, jonne ei yhtään kärkytietä johtanut ja jossa kokonaisuudessaan suuressa kylässä ei yhtään ajokärkyä vielä oltu nähty. Mutta ihana vesitie kulki salmien ja pienempien järvien kautta kirkolle, jonne oli 2 penikulman matka.

Olin vuokrannut huoneen talonpoikaistalosta kosken partaalta. Joka sunnuntai heräsin 5:n aikaan aamulla siihen, että huoneeni tuli täyteen kirkkoväkeä, lihavia, punakoita, terveitä emäntiä ja heidän laihoja, hoikkia aviomiehiään. Pelkkää ylhäisöä salojen sopista. Venyin sängyssäni, ja väki ryyppäsi suuhunsa aamukahvinsa teevadilta viiden näppinsä varassa. Ensimmäisenä ja toisena sunnuntaina olin vielä liian ujo kiivetäkseni sängystä, mutta kolmanneksi sunnuntaiksi päätin karaista luontoni ja hypätä

pesästäni kerääntyneen salokermaston läsnäollessa. Kun sitten kolmas sunnuntai valkeni ja huoneeni täyttyi pyyleivistä emännistä, heilautin äkisti peittoni syrjään, kimposin ketterästi vuoteeltani ja seisoin samassa tuokiassa valkoisessa palttinassani, kuten aamunjuro arkkienkeli, keskellä juhlapukuisia emäntiä. Luulin hämmästyttäväni läsnäolijat, mutta vielä vähät! Lähinnä istuva emäntä nousi pystyyn, niiasi hieman, pisti esille pienen, pehmeän kätensä ja sanoi: terveeks. Terveeks, terveeks sitten pitkin linjaa. Emännät toruivat minun laimeata kirkossakäyntiäni, jonka tähden minun piti lupautua lähtemään heidän matkaansa suureen kirkkoveeneeseen.

Yhdyttiin rannalla, jossa jo useita venekuntia oli kirkkomatkatouhussa. Kylän ikämies (oltermanni), vanha harmaahapsi ukko, liikkeiltään arvokas kuin eläkettä nauttiva esittelijäsihteeri, mutta maailmankatsomukseltaan rajatonta persoonallista vapautta vaativa, istuutui veneen perään korkealle tuhdolle. Minä sain mukavan paikan ukon jalkojen juurella vapaamatkustajana. Emännät sijoittuivat eteeni, myöskin vapaapiletillä suuren lihavuutensa takia. Airoihin kävi kylän nuoriso molempaa sukupuolta käsiksi, tytöt helakoissa röiyyissään ja valkoisissa huiveissaan, pojat paitahihasillaan. Kokkatuhdolla sousti kaksi nuorta äitiä, toinen aviollinen, toinen avioton, jotka veivät pienet lapsensa kastettaviksi, itsensä kirkotettaviksi. Molemmat olivat yhtä nolon näköisiä, sillä ennen kirkottamista olivat he meidän virallisen kristityn maailmankatsomuksen mukaan riettaan hengen saastuttamia. — Paluumatkalla ilakoivat he ääneen, sillä sakaristossa tapahtuneen toimituksen perästä pitivät he itseään yhtä suhteellisen synnittöminä kuin me muutkin kirkkomiehet.

Juttu pääsi heti hyvään vauhtiin. Nuorilla oli omat asiansa, me, arvon ihmiset perässä, puhuimme puolet matkasta vain yhdestä ainoasta asiasta, nimittäin siitä, miten

voitaisiin saada eräs kivikkokoski peratuksi niin hyvin, että pienehkö höyrylaiva pääsisi siitä ylös. Silloin päästäisiin tästä iankaikkisesta soutamisesta edestakaisin kirkon ja kodin välillä. Minä koetin lämpimästi puhua kirkkoveneiden puolesta, mutta sanat lankesivat kuuroihin korviin. Kaikki kääntyivät minun puoleeni, soutajat erityisen kiihkeästi, pyytäen, että minä laatisin kirjelmän hallitukselle, jossa seutukunnan haikea halu saada mukavampia kulkuneuvoja selvästi kävisi ilmi. Yksinpä pyylevät emännätkin kävivät minun kimppuuni seuraavalla perin painavalla perustelulla: »Sittenhän sitä oltais kuin muutkin immeiset, eikä voan korpikylän moukkia.» Emännistä koko asia lopultakin oli vain kunnian ja kerskumisen aihe. Mutta voihan sen ymmärtää, miltä tuntui kirkkomäellä, kun muut emännät höyrylaivoistaan nousivat kätteleään ja sanoivat: »Näytäppä kämmeniäs, niin luen montako rakkoa niissä on.» Kylän ikämies, muutoin kysymykseen erittäin kiintynyt, ei ollut mielissään siitä, että nuoret sekaantuivat vanhempien puheisiin, jonka tähden hän juhlallisesti mutta moittivasti pisteli kaunista Alinaa seuraavin sanoin: »Laivassa sinäkin Alina saisit vapaammin leikkiä laskea poikain kanssa.» Samalla nuoret pistivät suunsa tuppeen. Oltermanni oli rajaton sekä ajatusten että sanojen ja töiden ohjaaja veneessä.

Samassa alkoivat pienet rullasylyt, kokassa uinuvat pienet lapset, saada tuta järvimatkan ruokahalua kiihottavaa vaikutusta. Ne rupesivat kirisemään niin kohti kurkkuaan, että äitien täytyi heretä soutamasta ja ottaa lapset luoksensa. Lapset oli majoitettu eväitten väliin, rinnan melkein yhtä pitkien ja pullakoiden kalakukkojen joukkoon, jotka ovat välttämättömiä kaikilla kirkkomatkoilla. — Rafael Santi olisi varmaankin maalannut yhden madonnan lapsineen lisää, jos olisi nähnyt aviottoman äidin aamiaistarjoilua. — Perusteellisen murkinan perästä pistettiin kää-

ryt taas kalakukkojen kupeeseen, jossa kestitys ja järvi-ilma kohta uuvuttivat pienokaiset sikeään uneen.

Kerrotaan, että muutamissa Suomen osissa, niinkuin Ruotsinpyhtäällä, kirkkomatka aloitettiin virrenveisuulla. Meidän matkamme oli kauttaaltaan maallinen, puhelu oli maallista, nuorten puvut olivat kirkkaan koreita, ja kuherusta harjoitettiin koko ajan soutajien kesken kaikessa hiljaisuudessa.

Mutta kun kirkkorantaan oli päästy, muuttui mieliala muuksi. Kaiken aluksi jokainen ryhtyi pesuhommiin järvenrannalla. He seisovat rantakivillä, köyristivät murakat selkäranksa siinä määrin, että kasvot melkein koskettivat vedenpintaa, ja sitten alkoi hankaaminen. Molemmin kämmenin holvattiin vettä kasvoille, ja kämmenet höyläsivät kasvoja ja otsaa raivoisalla nopeudella. Pelkäsin jo, että jokin nenä olisi irtautunut liitoksistaan, mutta ei mitään onnettomuutta sentään tottuneille sattunut. Savottaret ovat, samoin kuin ruotsikot, hyvin pesupulskia kasvojen rakenteelta. Alina ja Villina ja Johanna kiipesivät kylvystään punakoina poskiltaan kuin Krimin omenat ja otsaltaan ja kaulaltaan maidonvalkoisina.

Sen jälkeen piilotettiin kaikki helakat puvut pois näkyvistä ja kaikkien päälle ripustettiin mustia pukuja, sillä kristitty kirkko on surunviljelyslaitos ja vaatii surun väriä. Ne, jotka eivät aikoneet ehtoolliselle (H. p. ehtoollinen), söivät hartaasti kalakukkojen sisuksia, rippivieraat taas seisovat selin ja nieleskelivät ilmaa. Sitten marssittiin kirkkoon kahdessa ryhmässä, vaimot omassaan ja me miehet omassamme, oltermannin ja minun ohjauksessa. Kirkon ovella tuoksahti vastaan lemu, ei narduksen eikä balsamin, vaan vanhojen sarkavaatteiden, jotka kymmeniä kertoja olivat kastuneet sekä hiestä että sateesta. Se oli nukuttavaa lemua, kuten unikukan haju, juhannusauringon kuumentamassa kirkossa. Me miespuolet täytimme kokonaisen pen-

kin kirkossa, naisista emme tienneet mitään koko jumalanpalveluksen aikana. Laki oli nimittäin sellainen, että miesten tuli yksinomattain vaipua mietiskelemisiin, häiriintymättä synnintuojan, naisen, läsnäolosta.

Ensin kumarruttiin penkkiimme, sitten istuimme selkäkenossa odottaen menoa. Alttaripalveluksen aikana hoidimme, oltermanni, minä ja soutajat, säntillisesti kaikki musikaaliset vastaukset papin laulaviin tervehdyksiin. Mutta sitten tuli pitkä saarna, jossa käsiteltiin kaikkia niitä syntejä, mitkä meitä poloisia, Jumalan kuvia, vaivaavat. Naiset kuuntelivat tarkkaavaisesti — heille on aina mieluisempaa kuulla puhuttavan synnistä kuin ehkä tehdä sitä — mutta ikämies, joka itse aikoinaan oli ollut suuri huvilivi, ei jaksanut ylläpitää tarkkaavaisuutta syntirekisteriä luettaessa. Hän oli ollut varhain jalkeilla, kulkenut koko aamun järvellä polttavassa auringonpaahteessa, nyt häntä nukutti lamauttavasti. Hän kumartui penkin kaidetta vastaan uskotellakseen meille, että hän rukoili, mutta aivan kohta hän täydellisesti paljasti itsensä. Hänen sieraimensa alkoivat hieman aluksi vihellellä kimakoita ääniä. Sitten ääni laskeutui alemmalle asteikolle, mutta sillä tavalla ukko vain pääsi täyteläisemmille puhalluksille. Ikämiehen nuorin poika yritti minun selkäni takana herätellä vanhusta, mutta minä pusersin hänen käsivartensa vasten penkin selkää ja käskin hänen antaa ukon tehdä niinkuin parhaaksi näki. Ukko kyllä tunsikin kaikki synnit ennestään ulkoa, sekä tietopuolisesti että käytännöllisesti. Hänen harmaat hapsensa riippuivat molemmin puolin sieraimia, ja ne löyhyivät edestakaisin ukon voimakkaista henkäyksistä. Ukko loihti esille mitä erilaisimpia tunnelmia soittimellaan, milloin hivelevän helliä, milloin surullisesti vaikeroivia, milloin taas vihaisesti jyriseviä, kuten pitkäisen jylinä. Ukon suurimmillaan soitellessa kumartuivat kaikki nuoret kyläläiset penkkien kaidetta vasten, ei rukoillakseen.

Ainoat, jotka penkissä suorina pysyivät, olivat nuorin poika, helottavan punaisena, ja minä, joka en ihmetellyt tällaista luonnonvoimain temmellystä. Mitään ikävämpää huomiota ukko ei herättänyt, sillä hän sai kannatusta joka taholta. Samanlaisia ääniä kuului läheltä ja kaukaa juuri niiltä penkeiltä, joilla kirkkoveneitten miehistö istui. Ehtoollisen aikana oli ukko taas perin pirteä ja reipas ja otti osaa täysillä palkeilla lohduttavaan virren veisuuseen: »Oo Jumalan karitsa, joka pois otat maailman synnit.»

Jumalanpalveluksen jälkeen me taas kaikki keräännymme kirkkorantaan. Naiset pukeutuivat jälleen helakoihin pukuihinsa, kirkotetut ruokkivat pienokaisensa, jotka olivat käheät paljosta jumalanmenon häiritsemisestä kirkossa, ja antoivat kättä kaikille merkiksi, että synnin saasta oli jäänyt sakaristoon. Astuttiin veneeseen entisille paikoillemme.

Nyt alkoi kilpasoutu kotia. Eri kylien soutajat kilpailivat keskenään. Meidän tyttömme ja poikamme vetivät täysillä hartiavoimillaan, nuoret äidit myöskin puhdistuksensa ilossa, mutta jäljelle vain jäimme. Syy oli emäntäpallukoitten ja minun, sillä vene oli auttamattomasti perälastissaan. Minä tosin hetken ajan soudin Alinan kupeella, mutta ei vauhti ottanut sanottavasti parantuakseen. Me tyynnyimme ja rupesimme juttelemaan totisista asioista.

Hakematta sukelsi kysymys esille, miksi nainen on niin nöyryytetty kirkossa, vaikkapa hän juuri tätä nykyä melkein yksinomattain kannattaa meidän vanhaa, kallista uskoamme. Eräs tyttö kysyä tokaisi heti minulta, miksi nainen ei saa pitää perää kirkkoveneessä. Kaikki pärähtivät röhkänauruun.

— Ettäkö nainen pitäisi kirkkoveneessä perää, oletko sinä hullu! huudahtivat emännät yhteen ääneen.

— Siinä sen näette, sanoin minä, naiset itse panevat vastaan.

Mutta tyttö jatkoi:

— Kun minä viime kesänä palvelin M:niemen rouvan luona, lähdettiin veneellä kirkolle ja rouva kävi peränpitoon. Me soutajat häpesimme uskomattomasti. Mutta kun päästiin ulommaksi, niin mikä tapahtui? Kaikki veneet soudettiin lähemmäksi, kaikki nauroivat ja nakkelivat niin rumia sanoja meille, että rouvan täytyi luopua peränpidosta ja käskeä renkiänsä sitä hoitamaan. Sitten saimme kulkea rauhassa.

— Nainen, joka suostuu kirkotettavaksi, ei voi vaatia minkäänlaisia oikeuksia, sanoi eräs nuori mies, joka samalla kertoi, että kylässä asui mies, joka osasi toisenlaisen kirkotuskaavan vanhalla runomitalla, jonkun vanhan miehen sepi-tämän noin sata vuotta sitten. Tämä kotimainen kaava oli luettu kerran Kuopion piispalle, joka vain oli sanonut: »Pitäkää päälle vain, en teitä estä.» Näin myöhemmin tämän hullunkurisen kirkottamisen ja ihmettelin suuresti Kuopion silloisen piispan ennakkoluulottomuutta.

Vihdoin tultiin kotirantaan ja kukin painui kotiansa. — Tämä oli ensimmäinen ja viimeinen matkani kirkkoveneessä.

Nyt lienevät kyläläiset saaneet koskensa peratuksi ja samalla nopean höyrylaivan linjalle. Kirkkoveneet lahoavat rannoilla. Kaikki on muuttunut uudenaikaiseksi ja mukavaksi, ainoastaan kirkko on sama kaks'satavuotinen ja usko kakstuhattuotinen. Kastetaan, ripoitetaan, vihitään, kirkotellaan ja haudataan vanhojen mallien mukaan, mutta kirkkoveneillä ei enää soudeta.

Kirkkoveneitten aika rupeaa auttamattomasti loppu-maan. Lahoavien suurempien kirkkoveneitten mitat on säilytetty museojulkaisuissa, joka on sama kuin jos ihminen olisi joutunut kuolleitten kirjoihin. Pohjois-Hämeessä ja Satakunnassa on pisimmät veneet rakennettu. Kaikkein pisin on hankittu Seurasaaren ulkomuseolle. Sen pituus on 21 m, leveys 2,28 m ja se on 14-hankainen. Suurin vene,

minkä minä olen nähnyt, oli Säämingissä. Se oli lyhyempi Seurasaaren venettä, mutta paljon leveämpi ja korkeampi. Sanottiin sen kantavan 70 henkeä.

Toiset kirkkoveenet lahoavat kauniilla hiekkarannoillaan aivan niinkuin niiden muinainen miehistökin kirkon hiekassa. Kirkkoveeneethän olivatkin sunnuntain lapsia ja nauttivat siis etuja, mitä muilla tarvekapineilla ei ole; ne muuttuvat maaksi häiritsemättömässä juhlallisuudessa talaansa alla kuten ihminen kirstussaan.

Toisin paikoin taas on kirkkoveenet otettu arkielämän palvelukseen. Mitä sanotte, otettu saven kuljetukseen, jopa — lannan! Eikö se ole pöyristävää Jumalan pilkkaa!

Kuka muuten voi taata, ettei vielä joskus tulevaisuudessa uusita kirkkovenekulkua — urheiluna. Niin on käynyt hiihdolle, niin poronajolle j. n. e.

Juhani Ahon poikavuosilta.

Juhani Aho on itse verrattoman elävästi ja perusteellisesti erittelemällä omat tunteensa kertonut ensimmäisestä lähdöstään kotoaan koulukaupunkiin: kuinka uteliaisuus, epävarmuus, ilo, pelko ja koti-ikävä vuoroin valtasivat nuoren pojan mielen, kun hän 11:n vuoden vanhana jätti mammansa ja pappansa ja suuren sisarusparven aloittaakseen hieman niinkuin omintakeista elämää koulukaupungissa, tosin kahden tädin suojelevien siipien varjossa. Mutta heränneitten perheissä on suuri lapsensiuinaus, ja esikoista Juhania eli Hannea, niinkuin häntä yksinomaan poikasena sanottiin, seurasi katkeamaton jono sivistystä tarvitsevia ja sivistystä janoavia veljiä ja sisaria. Ylenpalttisesti lapsilla siunatut perheet tekivätkin melkein säännöllisesti niin, että perustivat toisen kodin koulukaupunkiin, jossa lapset, alussa jonkun uskotun vanhahkon vaimoihmisen komennuksessa, sittemmin jonkun veljen tai sisaren johdolla eleivät.

Tämä järjestelmä oli seurannut miespolvea aikaisemmin vallinnutta kotiopetusjärjestelmää, jolla oli se hyvä puolensa, että lapset nuoruuden ikänsä loppupuolelle saakka saivat olla ja elellä kotiopettajan ohjaamina vanhempainsa kotona. Mutta jos koulukaupunki sattui olemaan säädyllisen, s. o. noin kymmenen penikulman matkan päässä kotoa, niin vanhemmat pistäytyivät loma-aikojen välillä kaupungissa ja lapset taas lomilla kotona, niin että kodin

henki ei päässyt pois puhaltumaan, vaikkapa lapset kahdeksan kuukauden ajan olivatkin kytketyt koulukortteeriin.

Kuopion kaupungissa oli Juhani Ahon nuoruudessa joukko tällaisia koulukortteereja, joissa varsinkin ympäristön rovastinperheet hoitelivat kymmenpäisiä lapsilaumojaan. Joka vuosi tai ainakin joka toinen saapui uusi rekryytti mamman luota muka suureen maailmaan.

Juhani Ahon isä, Iisalmen silloinen kappalainen, sittemmin suuren pitäjän kirkkoherra, Theodor Brofeldt, oli heränneitten kesken huomattu ja arvossa pidetty mies. Hän oli kotoisin Paavo Ruotsalaisen pitäjästä, Nilsiästä, jossa hänen esi-isänsä, muistaakseni jo parissa polvessa, olivat sanaa selittäneet. Hän oli jo kätkyestä saakka imenyt itseensä heränneen ajatustavan, sen elämäntavan ja sen käytöstavan. Pastori Brofeldt ei siis ollut noita tuhlaajapoikia, jotka nuoruudessaan surutonta elämää vietettyään yht'äkkiä heräävät, joilta suomukset putoavat silmistä ja jotka muuttuvat Sauluksesta Paulukseksi yhdessä tuokiassa. Hän oli pojasta saakka ollut herännyt; herännäisyys oli imeytynyt hänen vereensä eikä ollut mitään myrskyisen elämän pohmelon seurausta.

Osaksi tästä, osaksi myöskin harvinaisen sopusuhtaisesta luonteesta lienee ollut seurauksena se aivan harvinaisen, etten sanoisi kerrassaan tavaton lempeys, mikä säteili koko hänen olemuksestaan. En elämässäni muista huomanneeni kenessäkään sellaista. Hänen kasvojensa ilme oli muuttumattomasti hyväntahtoinen, hänen liikuntansa pehmeätä ja hänen esiintymisensä luontaisen vaatimatonta. Hän ei siis ollut mikään uskonnollisen liikkeen intohimoinen johtaja, mutta sen sijaan herännäisyyden miellyttävimpiä ilmiöitä. Pastori Brofeldtissa herännäisyys enemmän ilmaantui elämässä kuin opissa ja sanoissa. Kaunis taru muinaisilta ajoilta kertoo, että hyvien ihmisten läheisyydessä nähdään valon loistetta, nähdään niin sanottu »gloria»; Juhani

Ahon isä oli niitä ihmisiä, joista se selvimmin voidaan huomata.

Brofeldtien suku on akklimatisoitua savolaista. Sen jäsenillä on siis rotuominaisuudet täysin kehittyneinä. Savolaisen pääominaisuus on tarinantaito ja leikillisuus. Varsinkin tämä viimeinen ominaisuus oli Juhani Ahon isässä ennen kaikkea huomattavissa. Kaikki savolaiset sanautkaukset ovat siis tavanneet Juhani Ahon korvakalvoja siitä ajasta lähtien, kun ne rupesivat ihmispuhetta erottamaan. Kaikissa maallisissa kysymyksissä pastori Brofeldt viljalti syyti ympärilleen hiljaisia, lempeitä sukkeluuksia, savolaiseen malliin tehtyjä ja erehtymättömällä murteella lausuttuja.

Savolaiset heränneet ovat iloista väkeä; ne pistävät nauruksi, niin että helähtää — aivan kuin suruttomat. Olin kerran läsnä heränneitten seurassa, jossa viljeltiin sanaa. Kuinka liekään sattunut, että otettiin esille Tobiaan kirja. Luettiin sivu, luettiin kaksi. Kun päästiin kuuluisaan pääskyepisodiin, purskahti yksi herännyt nauruun. Toiset aluksi hämmästyivät, mutta savolaisia kun olivat, eivät jaksaneet pidättyä, vaan nauroivat kohta kaikki, nenäliinat silmillä, siinä määrin, että Tobiaan kirja jäi kesken lukemisen. Hilpeytensä puolustukseksi lausui joku, että Tobiaan kirja ei olekaan aivan kemiallisesti puhdasta Jumalan sanaa. Sehän on vain apokryfinen kertomus. — Me lapset olimme jähmettyä hämmästyksestä, sillä emme olleet koskaan voineet kuvitella, että raamatussa piilisi lehtiä, jotka sisälsivät komedian aineksia.

Pastori Brofeldt lienee suurimpia realisteja, mitä milloinkaan meillä on tavattu sananselittäjien joukossa. Vertauskuvat on suorastaan poimittu kansan elämästä ja puhe tuuheinta savolaista, mitä kuulla saa. Epäilen, tokko edesmennyt länsisuomalainen piispa Mikael Agricola ymmärtäisi edes omaa »Isä meidän rukousta» pastori Brofeldtin mehe-

vässä toisinnossa, sen paremmin kuin hänen etevän poikansa novelleja. Iisalmelaiset rakastivat pastoriaan, niin että huusivat hänet neljäntenä vaalisaarnaajana kirkkoherrakseen, sillä tiesiväthän he, etteivät hänen saarnojaan vaivanneet mitkään hämäret ongelmat eivätkä hänen puhettaan mitkään länsisuomalaiset koleudet. Tosin kuulin erään vanhan iisalmelaisen sanovan, että eräs heidän edellisistä rovasteistaan oli saarnannut puhtaampaa jumalansanaa kuin Brofeldt. Mutta tämä rovasti oli juuri ollut niitä, jotka aivan huonosti olivat osanneet suomenkieltä. Kuta kauempana saarnan kieli on arkipäiväisestä puheesta, kuta vaikeammin tajuttavaa se on, sitä jumalisempaa se tietysti on, sillä senhän kaikki tietävät, ettei Israelin Jumala puhunut iisalmelaista. Kun rovasti Brofeldt saarnassaan huudahtaa: »Elekee työ iisalmelaiset luulla, että sinne taivaaseen niinkään vuan kepuljkaupoilla piästään», niin sen iisalmelainen hyvin ymmärtää ja uskoo myös, mutta Jumalan puhdasta sanaahan se ei ole. Ei, mutta Juhani Ahon kieltä se sen sijaan prikulleen on. Isä ja poika ammentavat samasta heruvasta lähteestä, Savon kansan rikassanaisestä tarinakielestä, molemmat ovat yhtä suuria realisteja, isä sovittelee savolaisia lauseparsia saarnoihinsa, poika samoja kaunokirjallisiin teoksiin. Savolaisen mielestä nämä eivät mitenkään profanoi saarnaa; saarnaaja, jos hän on ihastunut realistisesti niinkuin pastori Brofeldt on, ei sitä myöskään huomaa. Muukalaiselta suu menee hymyyn. — Minä puolestani en hymyilemättä koskaan voinut kuulla raamattua, rukouksia ja postillaa luettavan nuhteettomalla Savon murteella. Tämä vaikea taito, muuttaa tuossa tuokiossa kirjakieli savolaiseksi, oli muuten aina tavattavissa kaikilla savolaisilla saarnamiehillä. Jumalan sana muuttui sillä tavoin ikäänkuin kodikkaammaksi, ikäänkuin sydäntä liikuttavammaksi.

Juhani Aho taas puolestaan on jatkanut näitten saarnaajien työtä. Hän on enemmän kuin ehkä kukaan muu

muuttanut kirjakieltä savolaispitoiseksi ja tätä nykyä hän tekee parastaan saadakseen kuningas Salomonin lyriikan ja skeptillisen filosofian muuttumaan sellaiseen suomalaiseen asuun, että savolainenkin voi sitä muuttelematta tajuta ja ihaila. Tällä työllään hänkin pyrkii tekemään raamattua kodikkaammaksi, helpommin tajuttavaksi.

Niin syvästi uskonnollinen isä kuin pastori Brofeldt ei tahtonut jättää sattuman varaan, minkälaisen kortteerin hänen poikansa koulukaupungissa saivat. Sattuipa niin, että pastori Brofeldtilla oli uskonsisar, lääkärin leski Hanna Kruskopf, joka kadotettuaan miehensä ja poikansa samana vuonna kuoleman kautta oli herännyt, jättänyt upean elämän, riisunut komeat vaatteensa yltään ja pukeutunut heränneitten kansanomaiseen pukuun ja reunustanut kuniit kasvonsa mustalla silkkihuivilla. Tohtorinrouva Kruskopf oli suostunut perustamaan koulukortteerin sisarensa pojille Kuopioon, ja Brofeldtin pojat muuttivat asumaan samaan rakennukseen. Hyyrättiin ajuri Borgilta rakennus, jossa oli kaksi kyökkiä ja neljä kamaria, ja tähän rakennukseen mahtui mainiosti kolme Brofeldtia ja kolme meidän veljestä.

Suorastaan rouva Kruskopfin valvonnan alla sentään Brofeldtin pojat eivät olleet. Iisalmelta seurasi heitä sitä paitsi uskottu palvelija, nimeltä Johanna. Johannan vaali oli myöskin tapahtunut uskontunnustuksen perusteella. Johanna nimittäin oli myöskin täysiverinen pietisti. Mikä Johannan oli herättänyt, siitä ei koskaan ollut puhetta. Körttipuvussa hän oli ja otti osaa hartaushetkiin, ikää hänellä oli yli 40:n ja painoa hyvin paljon. Johannan kuvan voi nähdä kaikissa Rissasen ja neiti Sahlstenin savolaisissa laatukuvamaalauksissa. Pyöreä hän oli joka kohdasta, orvasesi pingoitettuna hyvinvoinnin takia, ja pinnan alta hohti helakka veri. Johanna oli, iisalmelaisiksi sanoen, »punakka ja pullukka», niinkuin suurin osa iisalmelaisista

naisista on täysikäisinä. Hän oli siis iisalmelaisen mittakaavan mukaan täysi kaunotar. Mutta mikä lienee syynä ollut, Johanna ei ollut miehelään mennyt, vaan kuherteli yksinomaan taivaallisen ylkänsä kanssa.

Näin me Brofeldtin pojat ja meidän veljekset elelimme ensimmäiset kouluvuotemme, turvattuina ilkeän maailman viettelyksiltä paremmin kuin useimmat muut pojat. Meillä oli koko rakennus hallussamme; suuri piha, jossa hyvällä menestyksellä kesäiseen aikaan talonomistaja harjoitti maanviljelystä, tarjosi syksyllä ja keväällä tilaisuutta mihin urheiluun tahansa. Täällä sitä saatiin temmeltää mielin määrin, ja tädin ja Johannan silmät vartioivat meitä, ja heidän sanansa ohjasivat meitä pysymään horjahtamatta sillä tiellä, jonka päässä elämän kruunu kimmeltää.

Sunnuntait vietettiin vakavuudessa. Ei niin, että meitä poikia olisi pakotettu mihinkään uskonnollisiin menoihin — pietistien parhaita puolia on, että he eivät pakota lapsiaan mihinkään, mihin nämä eivät osoita omaa halua —, mutta siitä huolimatta vietettiin aamupäivä kirkossa, me ruotsalaisessa ja Brofeldtin pojat suomalaisessa. Se, joka useimmin »kraapasi» kirkosta, oli Hanne, liekö sitä tehnyt epäuskosta vai mukavuudesta, siitä hän ei tehnyt meille selkoa, vanhin kun oli joukossamme ja vanhin veljeslaumassaan. Hanne osasi joltisestikin ruotsin kieltä, sellaista savolaispohjalaista ruotsia, jota hänen kodissaan Nilsiästä kotoisin oleva isänsä ja Pohjanmaalla syntynyt äitinsä käyttivät. Pohjalaiset sivistyneet perheet käyttivät vielä Hannen nuoruudessa yleisesti sitä tapaa, että osa lausetta sanottiin ruotsiksi, toinen osa suomeksi, subjekti kaikkine attribuutteineen ruotsiksi, predikaatti taas kaikkine määräyksineen suomeksi. Tai päinvastoin, aina sen mukaan mikä kieli milloinkin tarjosi sopivampia sanoja. Niinpä oli Juhani Ahon tapana kertoa, että kun hänet kastettiin ja isä oli tullut vannotuskohtaan: »luovutko sinä perkeleestä ja kai-

kista hänen pahoista menoistaan», pitokummi, joka oli hänen huonokuuloinen tätinsä, kysyä tokaisi: »Att va' sa' du, Theodor.» — Perheen nuoremmat lapset olivat ummikoita kasvavalla iällään.

Pyhäillat vietettiin »seuroissa», joita kaupungin heränneet pitivät muutamissa perheissä, joilla oli tilavat asunnot. Niitä perheitä oli kolme, jotka saattoivat ottaa koko heränneen lahkon huoneisiinsa. Yksi oli lääninrahastonhoitaja Malmbergin perhe, josta lehtori A. J. Mela vanhimpana poikana lähti, toinen rehtori Johnssonin, josta sittemmin tuli Porvoon piispa, ja kolmas räätälimestari Jauhiaisen. Enpä luule, että koko kaupungissa olikaan muita kuin nämä kolme herännyttä miestä. Mutta naisia oli legio. Niitä istui lattiat täynnä, kaikki tummissa körttipuvuissaan, jotka olivat ulkonaisena ilmauksena heidän maailmaa vierovasta mielenlaadustaan, kaikki sävyisästi kuunnellen, mitä miehet juttelivat, sillä heränneitten vaimot ovat miehilleen kuuliaiset ja tottelevat heitä herroinaan, Saaran esikuvan mukaan. Siinä oli jotain itämaalaista tuossa lattialla istumisessa — jalat ristissä, jos vain lihavuudelta kävi päinsä — ja niissä haltioituneissa silmäyksissä, millä tämä sankka naisparvi seurasi sanaa selittävän miehen puhetta. He eivät koskaan käyttäneet puhetulvaa hartaushetkissä. Mutta kun virsi viritettiin, silloin he ottivat korvausta vaitiolostaan, niin että kolmen miehen ääni hukkuu savottarien mehevien sopraanojen alle.

Me pojat seurasimme säännöllisesti tättä ja Johannaa näihin iltaseuroihin. Ei meidän täälläkään suinkaan tarvinnut olla sisällä kuuntelemissa, vaan saimme huvitella kaikilla mahdollisilla tavoilla heränneitten laajoilla pihamailla. Leikit olivat poikien tavallisia huimia otteluita, paitsi Johnssonin perheessä, jossa nuorin poika, Mikko, ohjasi seurustelua »leikkikoululla». Hänestä onkin nykyään tullut koulujemme ylin johtaja. »Kyllä luonto tikanpojan puuhun neuvo.»

Se, joka ensimmäisenä rupesi jäämään kotia näistäkin pyhäillanvietoista, oli Hanne. Eikä hänelle kukaan siitä mitään muistuttanut. Hanne vietti pyhänsä toisella tavalla. Hän piirusteli ahkeraan, meidän mielestämme aivan mainiosti. Hän sai hevosen takajalat koukistumaan perin luontevasti sekä laukassa että ravissa. Me olimme vakuutetut, että Hannesta vielä kerran paisuisi Suomen Rafael Santi. Hänen käsialansakin oli ihmeen kaunista — nykyään se on kaikkien latojien kauhu.

Tässäkin Juhani Aho oli isänsä poika. Hänen isänsä oli ennen monipuolinen taiteilija. Pojilla oli paljon isänsä piirustuksia ylioppilasajoilta, ja näitä me ihailimme verrattomina mestariteoksina. Mutta ei sillä hyvä. Vaatimattomana miehenä ja suurena realistina oli kirkkoherra Brofeldt suunnannut taiteelliset kykynsä käytännöllisemmälle alalle. Hän oli verraton puumies ja rautaseppä. Kotonakin hän korjasi ja teki uutta sekä puu- että rautakapinetta, milloin vain tarve vaati. Kun hän kerran Kuopion markkinoilta osti reen, pantiin se moneen kertaan nurin, ja pastori tutki jokaisen naulanreiän asiantuntijan silmillä, niin että myyjä antoi sukkeluuksien sataa tuntemattoman muka ammattimiehen silmille. Kun kaupat oli tehty, hyppäsi isä Brofeldt kannoille ja potki reen, että lumi pyrysi, kortteeripaikkaan.

Juhani Aho itse oli ankara kaiken käsityön arvostelija, sillä hän oli myöskin tottunut puumies, ehkäpä hiukan seppäkin. Olin kerran saanut joululahjaksi puukon, parasta Etelä-Suomen taidetta, jossa viilanrihlat vielä selvästi näkyivät hamarapuolella, ja vein sen Hannelle nähdä. Vasemman kämmenen selällä hän lykkäsi puukon syrjään ja lausui: »siantappo-puukko».

Loma-aikansa Hanne vietti myöskin ahkerasti kirjallisuutta lukemalla. Suomalainen kirjallisuus oli silloin vielä sanan täydessä merkityksessä köyhää. Mutta olivathan verrattomat kansanrunot olemassa. Näihin oli Hanne

ihastunut jo nuoresta pojasta saakka. Hän ei niitä ainoastaan lukenut, hän niitä tutkimalla tutki. Pitkät sunnuntait hänellä oli Kanteletar kourassa, eikä pähän liene jo kolmannella lyseon luokalla osannut suuren joukon runoja ulkoa. Brofeldtin poikain huoneessa oli sänky, jonka voi vetää ulos lattiaan puolitiehen saakka, todellinen Atlanti, jossa pojat hyvässä ojenuksessa ja tuntumuksessa makasivat yönsä. Tämä lykättiin aamulla kokoon, ja se oli tietysti silloin korkea kuin heinäpieles. Tämän pieleksen harjalla loikoi Hanne ja ahmi Kanteletarta. Alusta oli mitä epä-mukavin, nystyräinen ja kova, mutta Kantelettaren monet ihanat runot tekivät innostuneen lukijan maallisen ruumiin tunnottomaksi. Jos on haettava suuren kirjailijan poikavuosilta enteitä hänen kunniakkaaseen elämäntyöhönsä, niin pidän tätä Juhani Ahon Kantelettaren ihastusta hyvänä todistuksena pojan runollisista ja taiteellisista lahjoista, sillä onhan Kanteletar kansanrunoutemme evankeliumi, sananlaskut sen viisaukirja ja Kalevala vain sen »Mooseksen kirjat». Me kolmea, neljää vuotta nuoremmat pojat emme Kantelettaresta saaneet irti muuta kuin »Onnimannin» ja muutamia muita leikkirunoja, mutta sen sijaan Kalevalan mytologiset tarinat olivat hyvästi tajuttavia. Kanteletarta taas eivät monet ihmiset tajua kuunaan.

Mistä Juhani Aho on saanut tuon herkullisen kielensä, jota hän niin ihmeellisellä taidolla osaa käsitellä? Sen hän on oppinut iisalmelaisiltaan. Iisalmelainen on verraton tarinanmies. Ei Iisalmella vierasta arvostella muun mukaan kuin sen, miten hän tarinoida taitaa. Kullakin kyläkunnalla on aina oma mestarinsa, jonka sukkeluuksia pannaan mieleen, ja niitä muut sitten, kun sopiva tilaisuus sattuu, sinkauttavat ilmoille. Äkkinäinen Iisalmella kävijä luulisi, että kaikki ovat mestareja ajatustensa sommittelemisessa kaikkein täsmällisimpiin ja sukkelimpiin muotoihin. Ei, se on sukupolvien työtä! Toinen muistaa niitä enemmän, toi-

nen vähemmän. Kenellä on hyvät ja kehittyneet kielilahjat, se niitä kerää suuret kasat, niin että niitä riittää joka kohtaan elämässä ja jokaisen tapahtuman varalle.

Juhani Aho ja hänen nuoremmat veljensä olivat pienestä pahasta intohimoisia oikeakielisyyden esitaistelijoita. Oikeakielisyys tässä käsitettävä iisalmelaisuutena. Huonona suomalaisena kun jouduin heidän pariinsa, sain osakseni ankaruutta, nuhteita, melkeinpä rangaistuksia. Jos uskalsin varovasti puhua »rainnasta», niin veljekset ärähtivät: »Kiulu se on!» Kun tein kosolta objektivirheitä, niin nuoremmat veljekset kävivät takinkaulukseeni kiinni ja pudistelivat riettauden ulos ruumiistani. Kun minä kerran satuin sanomaan: »Ulkona sattaa», niin pojat mulkoilivat vähän aikaa ulos, mutta kääntyivät heti kohta minuun kyllästyneen ja työlästyneen näköisinä ja toruivat:

— Eipähän kun ripeksii. Tuo se ei milloinkaan opi kohalleen hoastamaan suomenkieltä.

Heistä kieli oli musiikkia. Kun kuulivat jonkun väärän muodon, niin se koski heidän korviinsa kuin epäpuhdas laulu herkän musiikkimiehen kuulokalvoihin. Heidän kummastuksensa oli rajaton, kun en heti ymmärtänyt sellaisia muka supisuomalaisia sanoja kuin: reistata, reilu, rehti ja marhaminta. Hanne oli anteeksiantavampi, sillä etevämpänä ruotsalaisena hän ymmärsi, minkä kielen lakeja minä koettelin sovittaa vaillinaiseen suomenkieleeni. Meidän kortteerimme oli todellakin kielellinen korkeakoulu, jossa jokaista lausepartta mitattiin ja arvosteltiin, eikä tyydytty, ennenkuin kuulakkain muoto oli saatu esille.

Johtajana tässä tietysti oli vanhin veli. Mutta niinkuin kaikki suuret taiteilijat rakentavat vanhempien polvien ennätyksille, niin Juhani Ahokin pohjasi sen ympäristön kieleen, jonka keskuudessa hän nuoruutensa vietti. Niinkuin jo puhetta on ollut, oli hänen isänsä erehtymätön savolaisen kielen käyttäjä. Toisin sanoen, hän ei erehdykses-

säkään käyttänyt puheessaan kirjakieltä. Sitä paitsi oli jokainen palvelija heidän perheessään yhtä taitava sanaseppä. Johanna ei suinkaan pilannut poikain kieliaistia kaupunkikortteerissa, mutta varsinkin oli Hanne poikavuosinaan kiintynyt Ville nimiseen renkiinsä, jonka kanssa hän piti uutteraa seuraa. Ville rikastutti hänen sanavarastoaan aloilla, joilla isä ja Johanna eivät koskaan liikkuneet. Ville oli nimittäin suruton maailman lapsi, joka tunsi kaikki sananlaskut ja arvoitukset, sekä siivot että vähemmän siivot ja rivotkin, eikä Vilellä ollut kaukaisintakaan aavis-tusta siitä, missä raja näiden eri ryhmien välillä kulki. Ville oli ikäänkuin Hannen yksityisomaisuutta; hänen kät-tensä työ kuului talolle, mutta hänen henkinen viisautensa Hannelle. Muut veljekset eivät päässeet osallisiksi Villen sukkeluuksiin kuin sattumankaupalla. Hanne istui tarkkaa-vaaisena opettajansa jalkojen juuressa ja kätki visusti mie-leensä kaikki sanasutkaukset, joita mestarin huulilta niin viljalti vuoti.

Hanne oli sitä paitsi uuttera metsämies, niinkuin vielä myöhemminkin, ja oppi tuntemaan kettujen ja jäniksien perhe- ja kosimistavat yhtä tarkkaan kuin ihmistenkin. Nuorempana hän yksinomaan ampui Jäntin tekemällä rihlalla, kuulapyssyllä, ja halveksi haulikoita »kurakätisten» aseina. Eräänä syksynä kouluun tullessaan hän kehui jo ennättäneensä ampua 200 sorsaa rihlallaan, minkä me silloin ihmetellen uskoimme.

Näillä matkoillaan hän tapasi muitakin kuin mykkiä metsäneläviä. Vieremän saloilla asuu ihmisiä harvukseen, mutta sitä puheliaampia. Eikä Iisalmen salolaisia kauan tarvitse herutella juttusille, ne heittävät kiireelliset kesä-työnsä ja laskettelevat tuntikausia tarinaa, jos vain tarkan kuuntelijan saavat.

Näin oppi Hanne jo pojasta koko sen kirjavan sana-symfonian, joka savolaisten huulilta tulvaa, varsinkin van-

hempien, jotka eivät ole kansakoulua käyneet, mutta sen sijaan suorittaneet rippikoulunsa isä Brofeldtin opastuksella. Juhani Ahon herkkä kielikorva ja merkillinen kieli-
aisti tekivät hänestä ei ainoastaan Vieremänkylän parhaan kielenkäyttäjän, vaan koko suuren emäseurakunnan etevimmän, enkä epäile sanoessani: koko Suomenniemen ensimmäisen. Esimerkkinä siitä on muun muassa hänen romaaninsa »Juha», jonka kielestä vielä kerran väitöskirjoja tekaistaan.

Joskus, kun talvi-iltoja vietettiin Brofeldtin puolella ja Hanne oli hyvällä tuulella, avasi hän suunsa ja rupesi latelemaan Johannan ja meidän kuullen kaikkea sitä viisautta, mitä hän Villeltä ja muilta suruttomilta iisalmelaisilta oli kuullut. Me pojat kuuntelimme yksinomattain ihastuneina näitä tarinoita, satuja ja sukkeluuksia. Mutta Johanna asettui enemmän arvostelevalle kannalle. Ei hän moittinut eikä kieltänyt Hannea näistä resitatsioneista, mutta hän pahastui sielussaan kertomusten suruttomuutta. Hänen arvostelunsa supistui merkillisen vivahdusrikkaaseen hämmästyksen hoilaukseen: »Ai-i-ai-i tuota Hannea.» Johanna, joka oli pantuna huolta pitämään, ei ainoastaan Hannen jokapäiväisestä ruumiin ravinnosta, vaan myöskin hänen nuoren sielunsa saastuttamattomuudesta, tunsii hirvittävän edesvastuun taakan hartioillaan. Avuttomana kuin kana, joka on hautonut joutsenenmunan, Johanna hoilotteli stereotyyppistä voivotustaan, kun kuuli holhottavansa pyrkivän maallisen elämän vaarallisille ulapoille. Lopulta aina Johannan posket hämmästyksestä punottivat ja pullottivat kuin pasuunaa puhaltavan enkelin. Ja kumminkin nämä kertomukset olivat kaikin puolin säädyllisiä, vaikka ajatusjuoksultaan suruttomia, niinkuin kansantarut ovat.

Muutoin Brofeldtin pojat olivat mallikelpoisia käytökseltään, ehkä liaksikin siivoja. Eivät he tapelleet koskaan eivätkä riidelleet. Niillä oli jo nuoresta pitäen aikaihminen

metkut. Käsirytyt ja vihan vallalle laskeminen olivat heidän mielestään vallan sopimattomia pojille, jotka jo olivat täyttäneet kymmenen vuotta. Tämä kai johtui siitä, että pojat kotonaan aina lempeän ja tasaisen isänsä silmien edessä oppivat lapsesta hillitsemään itseään. Tällainen tulos ei ole opetuksen, vaan esimerkin seurausta. Suotakoon minulle anteeksi, että nimitän tätä oivallista kasvatustapaa sirkustermillä »vapaudessa dresseeraamiseksi». Vaikka en löydä parempaa ja arvokkaampaa nimitystä tälle pedagogiselle suunnalle, niin kunnioitan sitä siitä huolimatta suuresti. Se sopii varsinkin sellaisille lapsille, joilla on resignaation kyky veressään perintönä edellisiltä sukupolvilta. Kiiivaankin heränneen tarkoitus tässä maailmassa on oppia juuri tämä vaikea sisäisen nöyrytyksen ja tyytymisen taito. Juhani Ahon isässä se jo oli synnynnäistä lahjaa yhtä paljon kuin kehitettyä taitoa.

Tapahtuipa kerran, että Brofeldtin pojat saivat serkkujaan luokseen, jotka pohjolasta muuttivat Anjalaan. Nämä tietysti olivat tappelijoita. Leikkiessämme pihallamme, jossa sopu aina vallitsi, löi eräs pohjalaisista serkuista talonisännän poikaa korvalle. Siitä sukeutui tappelu. Talonemäntä tuli hätään poikaansa puolustamaan. Erehdyksestä syytti joku Hannea tillikan antajaksi. Emäntä kävi ankaraasti Hannen kimppuun. Hanne seiso i kalpeana emännän edessä. Ristiriitaiset tunteet lamauttivat hänen kielensä. Pitikö hänen, kohteliaana isäntänä, ottaa serkun rikos nisukoilleen ja kärsiä viattomasti, vai pitikö hänen lausua totuus?

Mutta kun hätä oli suuri, oli apukin lähellä. Johanna oli seurannut mellakkaa kyökin ikkunasta. Kun hän huomasi rakkaan Hannen kriittisen aseman, avasi hän kyökin oven ja lähestyi taistelutannerta. Hänen otsansa oli kirkas ja hänen kasvonsa loistivat kuin Sandelsin Virransillan patterilla, jonka juurella muutoin Johanna oli syntynyt ja kas-

vanut; hänen tumma huivinsa oli laskoksilla takaraivolla, ja hänen lyhyt, herännyt letin-nipukkansa nyökkäsi askelen tahtia. Vakavana ja maltillisena hän samosi verkalleen poikasakin seuraamana, kuten jättiläispanssarilaiva torpedo-veneitten ympäröimänä, suoraan yhtä pyulevän, mutta pienemmän ja kiivastuneen emännän eteen, avasi suunsa ja sanoi:

»Ei meidän Hanne tappele millonkaan.»

Kaikki myönsivät Johannan »tok' oikein lausuneen», emäntä poistui, ja syvä hiljaisuus seurasi äskeistä melakkaa.

Niin, ei Hanne tapellut milloinkaan, siihen oli hän liian resignoitunut. Hän karisti päällehyökkääjät pois luotaan, kuten muinoin Väinämöinen, vain sanan avulla. Nämä sanat eivät olleet syntyjä syviä, olivatpahan vain nokkelasti keksittyjä sukkeluuksia ja aivan harvinaisen sattuvia huomautuksia.

Seuraava tapaus osoittakoon, mikä suuri psykologi Juhani Aho jo kasvavalla iällään oli.

Olimme käyneet pääsiäistä viettämässä Kaavilla, minun mummolassani. Palattiin Kuopioon, Hanne ja kaksi meikäläistä samassa reessä. Laskeuduttiin Kallaveden hisille selille, jossa viima tyynelläkin polttaa. Minun mielestäni velivainajani oli ottanut liiaksi sudennahkapeittoa polvilleen. Hänen mielestään taas jako oli kaikin puolin hyvin osattu. Tästä syntyi ensin sanakiista ja sitten huima ottelu, niin huima, että tavarat olivat tipahtamaisillaan reestä.

Hannelle kävi olo reessä tukalaksi; ei hän tahtonut sekaantua nujakkaan ja ymmärsi ennestään, ettei kämmenillä kasvatusta jaeta. Yht'äkkiä hän hyppäsi reestä ja kiepsahti kannoille. Samassa hän päästi hirvittävän virren ulinan. — Juhani Aho ja hänen veljensä ovat taitelijoita

monella alalla, mutta laulutaidossa aivan perin mahdottomat. Juhani Aho tuskin erottaa »Porilaisten marssia» »Koko maailmasta», jollei sanoja kuule. — Virren nuotti oli hirtittävä ja sanat lamauttavan pistäviä. Ne kuuluivat: »Se hur skönt och ljufligt är, att bröder kunna sämjas, att en den andra håller kär och allas framgång främjas. Som ljuvlig lukt av balsam går, när den av Arons huvudhår, ned på hans kläder flyter.»¹

Hanne ei koskaan ollut puhunut meille ruotsin sanaakaan. Mutta nyt, kun hän tahtoi vaikuttaa suoraan sielumme arimpaan kohtaan, hän otti avukseen sen kielen, jolla äitimme oli opettanut virsiä ja uskonnon alkeita. — Ja voiko ajatella sopimattomampaa säästystä veljesten tappelunujakkaan kuin edellämainittu virsi on. — Meiltä iskut kävivät harvemmiksi ja vähemmän raskaiksi, kunnes ne kohta taukosivat tykkänään. Virren sanat raastoivat sydämiämme ja Hannen merkillinen ulvonta korviamme. Hannen vireneisyyttä vaikutti sekä fyysisesti että moraalisesti musertavasti. Muistan vieläkin elävästi, miten Hanne nousi ja suureni silmissäni tämän kerrassaan mestarillisen tempun vuoksi.

Hanne pyydettiin heti takaisin rekeen, sudennahkanen riitti mainiosti meille kaikille kolmelle, ei Kallaveden viima polttanut eikä äskeisestä tapauksesta enää virketty sanaakaan. —

Hanne oli joutunut murrosikään, silloin kun me muut vielä olimme poikanulikoita. Lemmentunteen herääminen-

¹ »Kas kuink' on kaunis sovinto
Rakkaissa veljeksissä,
Yksmielisyyttä ja suosio
Kaikissa käytöksissä.
Se on kuin voide kalliin,
Jok' alas päästä Aaronin
Liepeille vaatteen vuotaa.»

hän on ihmisen uusi, jalompi syntyminen. Vasta silloin ihminen oppii käsittämään ja rakastamaan ihmiskunnan jaloimpia aatteita, ihmisrakkautta, isänmaanrakkautta, oppii nauttimaan syvällisemmin taiteista ja, jos kykyä on, niitä harjoittamaan. Hannessa tämä murrosaika toi mukanaan toisen elämän. Ensiksi »Hanne» nimi peitettiin unhoon ja hänet ristittiin Jussiksi. Uusi voimakkaampi verenkierto vaati voimakkaamman nimen. Maailman kirjallisuus karkotti läpsykirjat Jussin kourista. Hanne oli ollut ensimmäisiä luokallaan, Jussi tyytyi vähemmän korotettuun asemaan. Koulumaine ei häntä enää kannustanut, hän loi katseensa ylemmäksi penkkirivejä. Hän valmistautui hiljaisuudessa jaloon tehtävänsä.

Eräänä päivänä supattivat nuoremmat veljet minulle, että Jussi oli kirjoittanut runon. Hän oli lukenut sen rouva Steniuksen »salongissa» pienehkölle piirille, ja arvostelu oli ollut kehuva. Runon nimi oli ollut »Lumituisku». Jussi oli kumminkin siksi salaperäinen, ettei hän ollut riviäkään lukenut veljilleen. Meillä ei ollut siis aavistustakaan, miltä kannalta Jussi oli tarkastellut lumituiskua. Ei lumituiskussa juuri piile mitään naurettavaa, mitään huumoria, niin että me olimme ymmällä sen sisällyksestä. Mutta kunnioitusta Jussia kohtaan se suuresti meissä lisäsi. Hän ei siis pyrkinyt Rafaeliksi, niinkuin ennen luultiin.

Tämä ensimmäinen kirjallinen voitto vieroitti Jussin meistä pojista. Hän ei enää ottanut osaa meidän hommiimme, hän pukeutui koviin kauluksiin ja rupesi huolehtimaan ulkomuodostaan. Kasvot olivat hänellä aina miettivissä rypyissä, ei hän enää koskaan juoksuaskelta ottanut eikä nauranut enää muuta kuin ehkä rouva Steniuksen kirjallisessa salongissa. — Se oli valmistusta korvessa.

Jussin maine oli koulussa suuri aineenkirjoittajana. Se merkitsi jotakin koulussa, jossa aineenkirjoitus oli ainoa aine, jota osattiin hyvästi, ja sitä paitsi aine, jota ei saanut

»luntata» ylioppilaskirjoituksissa. Se oli häpeällistä, sillä savolaisen piti muka osata niin paljon kyhätä kokoon tuntemattomastakin aiheesta, että kirjoituksissa läpäisi. Ainoa, joka miesmuistiin oli saanut reput, oli muuan onneton, joka erehtyi kirjoittamaan »muurahaisista». Tämännimisiä elukoita ei tunneta Savossa. Niillä on paljoa kirpeämpi nimi siellä. Hän tosin kirjoitti hyvän aineen, mutta väitti, että muurahaiset Savossa kokoavat mettä talven varaksi ja pusertavat sitä ulos takaruumiistaan, mutta sitä ei uskottu Helsingissä. —

Meidän suloinen yhdessäolomme Brofeldtin poikien kanssa loppui, ei vihan eikä eripuraisuuden takia, niinkuin tavallista on tässä matoisessa maailmassa, vaan omituista kyllä — lemmenseikkailun johdosta. Ja tämä odottamaton tapaus iski meihin kuin salama kirkkaalta taivaalta. Kuka olisi odottanut, että meidän suurimmassa kunniaassa pidetty, rakastettu ja tyyni Johannamme vanhalla iällään olisi antautunut lemmenjumalan pauloihin. — Tällaiset tapaukset eivät muutoin ole harvinaisia uskovaisten piireissä.

Viettelijä lähestyi Johannaa erään rikkaan kaupungintalon omistajan, Paavo Hakkaraisen, haahmossa. Paavo oli meidän poikien perivihollinen. Joka kevät hän kävi kantelumatkoilla tädin ja Johannan luona, valittaen, että me patoamalla hänen katuojansa turmelemme hänen katuosaansa. Me kartoimme miestä tämän takia parhaimpamme mukaan. Mutta näillä matkoilla olivat hänen silmänsä äkänneet Johannan, ja Johanna oli tehnyt leskimieheen syvän vaikutuksen. Eräänä keväänä Paavo ilmestyi joka ilta Brofeldtin kyökin avoimelle ikkunalle ja kurkotti sieltä sisään ja piti pakinaa Johannan kanssa. Me ensin luulimme, että Paavolla taas oli samanlaiset asiat kuin ennenkin, mutta kun hän ei tuntikauteen vetänyt päätään ikkunasta ulos, vaikka paistetun muikun käry hulmusi hänen sieraimissaan ja korviensa ympärillä, niin me myykinä seura-

simme tätä kummallista näytelmää. Emme voineet aavistaakaan, että Paavo kävi serenadilla Johannan ikkunan alla. Kyökin ovesta ei Paavo koskaan sisään pyrkinyt, avoimen ikkunan kautta solmittiin ikuinen liitto. Heränneet iloitsivat suuresti, että Johannakin vihdoin oli löytänyt maallisen ylkänsä.

Ikävintä tässä naimiskaupassa oli se, että Johanna vei poikansa uuteen kotiinsa, sillä Johanna tunsi, ettei hänelle enää sillä iällä ihmeitä voinut tapahtua, että hänen ainoat lapsensa olivat Brofeldtin pojat. Niin me erosimme Brofeldtin pojista, mutta ei meidän asuntojemme väliä sittenkään ollut muuta kuin kivenheittomatka.

*

Olen koettanut lohtia esille sitä ympäristöä, jossa Juhani Aho poikana kasvoi, sekä sivumennen niitä henkilöitä, joiden seurassa hänen ensimmäiset poikavuotensa kuluivat koulukaupungissa. Uskonnollisuus, herännäisyys oli se ilma, jota hengitimme. En voi kyllin kehua sitä heränneitten tapaa, etteivät he tyrkytä uskoaan ja oppiaan nuoriin poikiin. Heränneet olivat aika ajoin vainottuina oppineet oivaltamaan uskonnollisen elämän vapauden tärkeyden. Tästä oli seurauksena, että mekin saimme asettua mille kannalle tahansa uskonnollisissa kysymyksissä. Juhani Aho, nuorukaiseksi kehityttyään, vieraantui isänsä uskonnollisesta kannasta ja tuli ylioppilaaksi, ei niinkuin useimmat muut, uskonnollisesti välinpitämättömänä, vaan vapaa-uskoisena.

Juhani Aholle filosofoiminen muuten on vierasta. Hän ei ole ryhtynyt, ainakaan tähän asti, pohtimaan elämän suuria kysymyksiä, hän on syventynyt ihmissielujen mielen-tilojen tutkimiseen ja esittämiseen ja tällä alalla luonut kuvia, jotka meistä suomalaisista ovat kaiken arvostelun

yläpuolella. Hän on herännäisyydestä kirjoittanut, ei arvos-
teluja, vaan kuvauksia. Hänen silmissään ei koskaan ole
ollut suomuksia, ne ovat aina katsoneet puolelle jos toi-
sellekin ja aina nähneet selvästi.

Muuten on omituista, että se uskonnollinen pyörre,
jonka keskessä nuorina kasvoimme, ei ole kulkenut ohi
jättämättä jälkiä itsekuhunkin meistä. Juhani Ahon kort-
teeritovereissa tavataan edustajia sekä uskonnollisuuden että
uskottomuuden hyvin eri asteilta. Monimutkaisimman käy-
rän on Juhani Ahon nuorempi veli, Pekka Aho, taival-
tanut. Ylioppilaaksi tultuaan hän luki teologiaa, mutta ei
muuta tehnyt kuin saarnasi sen oppia vastaan. Muutti
sitten Kuopioon sanomalehtimieheksi ja nosti sodan kristin-
oppia vastaan. Mutta nyt tapahtui hänelle sama kuin Sau-
lukselle. Häneltä putosivat suomukset silmistä. Hänestä
on tullut kiivaampi mies kuin konsanaan Paavali oli, hänestä
on tullut ankara Mooses. Kun hänen rakkaassa Kuopios-
saan jokin vuosi sitten pidettiin suuret ja onnistuneet maan-
viljelys- ja karjanäyttelyt, niin Pekka Aho löi kämmeniään
närkästyksestä yhteen ja väitti, ettei koko juhla muuta
ollut kuin *kultaisen* vasikan ympärillä tanssimista, vaikka
vasikat olivat tavallisia takkuisia, aina yniseviä kyyttö-
mullikoita. — Pekka Ahon antipodina mainittakoon Malm-
bergin perheen vanhin poika, lehtori A. J. Mela-vainaja.

Minun vanhin veljeni, Juhani Ahon luokkatoveri, on
vaikuttanut saarnaajana Helsingissä, tosin paljon enem-
män puhdasrotuisena helleeninä kuin israelilaisena. Toinen
luokkatoveri, tohtori Georg Didrik Boldt, jokapäiväinen
vieras meidän pihallamme, on tutkinut Lutheria, Kantia
ja Marxia ja täysin kunnioitettavilla aikomuksilla liit-
tynyt, sen pahempi, arvottomien kapinallisten sakkiiin;
Jean Boldt, minun ikätoverini, on kulkenut hyvin kyttyrä-
selkäistä elämänrataa. Tulisielullaan on hän omaksunut
milloin tämän milloin tuon elämäkatsomuksen, milloin

lepäillyt Kristuksen jalkojen juuressa, milloin loittona sieltä, taistellut köyhälistön riveissä ja kärsinyt rangaistuksia mielipiteittensä takia, pauhannut ulkoilmasaarnaajana Nikolainkirkon rappusilla ja lopuksi väkiryynnäköllä vallannut koko tempppelin. Molemmat viimeksimainitut Kuopion ensimmäisen piispan lapsenlapsia, kenraalin poikia. Kalle Brofeldt, nuoruudessaan näytelmäkirjoittaja, on mieheksi vartuttuaan ryhtynyt tutkimaan rahamaailman oikullisia, ryöpyviä pyörteitä ja niistä selviytynyt pönäkkänä tehdaspomona. Minun henkiset pyrintöni taas ovat kohdistuneet »reistaukseen» päästä irti »Vähän-Asian» tarumaailman sokkeloista ja muuttua vesiselväksi eurooppalaiseksi. — Herännäisyydestä tiivistynyt ilmapiiri siellä Porin isännän pihalla Kuopiossa on räjähtänyt ja puhjennut leikittelevien poikien jalkojen alla ja singonnut meidät sen sikäli tuon takäli mitä erilaisimpiin leireihin, ateistien, kiihkouskonnollisten, sosialistien, anarkistien, kaunosielujen ja rauhallisten kansalaisten ryhmiin. Herännäisyydessä piilee henkistä hiivaa.

Juhani Aho ei ollut kiivastuksien rakastaja poikana, eikä hän kirjailijana ole intohimojen kuvaaja. Hän on resignatsioonin suuri runoilija, jopa joskus alakuloisuuden ylistäjä. Verratkaammepa hänen »Papin rouvaansa» Tolstoin »Anna Kareninaan». Jälkimmäisessä liha liekinä leimuaa, edellisessä miiluhaudassa kytee. Anna Karenina kuolee liian surman, Papin rouva käsi poskella jää »kantamaan ristiään». Lienevätkö tähän Juhani Ahon leppoisaan maailmankatso-mukseen vaikuttaneet Ison-Iijärven ja Pohjois-Savon kirkkaiden selkien pehmeät rannat, joita Aho pojasta saakka iltaisessa tyynessä on ihaillut? Lienevät nekin, mutta kyllä siihen myöskin on vaikuttanut heränneitten maailmankatso-mus, jonka ensimmäinen käsky juuri on: kannan ristisi. Mutta resignatsioonin alle mahtuu paljon huumoria. Sen todistaa Juhani Ahon herännyt isä ja vielä suuremmassa määrässä hän itse.

Hellekesänä 1901.

Runnilla.

— Tässäkö se mustalainen assuu? sanoi Anna Sohv' Ryyneänen, kun Kaisa Moilasen kanssa astua tallusteli pikku hiljaa Runnin terveyslähteeltä kortteeripaikkaansa minun asuntoni, Lappalan talon ohi.

— Tässä.

— Ja viuluuan kitkuttaa. Mitäpä se mustalainen muuttakaan tekis joutessaan.

— Niinpä vainenkin.

Minä pusertelin viulun kielistä kaihomielisiä, haikeita säveliä.

— Akkasa pajassako se mustalainen völlehtii?

— Akkanj.

— No niillä on metkusa! Arvoohan sen pakanat. Käsvarret punaisina ja paljaina, kuin — sanonko minä?

— Elekee sannoo!

Oli helteinen kesä 1901, kuumiin muistissani. Vietin alkukesääni Iisalmen Runnilla. Asuin kolmen virstan päässä terveyslähteeltä ja ajoin joka aterian ajaksi sinne pyöräläni. Hikosin ja join kylmää vettä, en taudin takia, mutta vain noudattaakseni sairaitten esimerkkiä. Oikea tarkoitukseni oli tutustua Runnin kuuluisaan parantolaelämään ja tapoihin. Siellä vallitsi siihen aikaan paratiisilliset menot. Joku satanen maalaisrahvasta läheltä ja kaukaa. Kukin

potilas kertoi avomielisesti kärsimystensä historian sekä taudin syyt että kulun ja oman elämäkertansa kaupantekijäiksi, jos vain viitsi kuunnella. Ja minä kuuntelin aina alusta loppuun saakka, sillä mieltäkiinnittävämpiä romaaneeja saa harvoin kuulla.

Tein usein kiertomatkoja pyörälläni ympäristöön. Tulin kerran tällaisella matkalla iltamyöhällä Iisalmen kauppaan ja majoituin Seurahuoneelle. Hieta-aavikon kuumuus oli vallinnut koko sen päivän. Olin niin läpi-hiostunut, ettei kuivaa tilkkua päälläni. Pyysin tarjoilijattarelta kuivaa vaatekappaletta yöksi. Kauppapuoteihin ei enää pääsyt. Mutta miehistä miestä ei ollut hotellissa muuta kuin renki, ja se oli niin hoikka ja hintelä savolaispoika, ettei sen paita mahtunut lähtemäänkään päälleni ja se oli sitä paitsi säädyttömän lyhyt. Tarjoilijattarella sen sijaan oli kyllä, mutta — hih-hih-hih — ne olivat pitsiniekkoja ja hih-hih-hih, ne olivat ilman hihoja, hih-hih. Ei hän ilennyt niitä luovuttaa. Ei millään ilveellä.

— Mutta antakaahan nyt edes täksi yöksi, eihän kenenkään tarvitse siitä mitään tietää. Ymmärrättehän, etten voi käyttää omia likomärkiä vaatteitani.

— En anna, en kehtaa.

— Minä ostan teiltä sellaisen, jos suostutte. Ottakaa ja valitkaa suurin.

— En kehtaa, en kehtaa, hih-hih.

Mutta neidillä oli hyvä sydän. Sain huoneen leveän kadun toiselta puolen reservitalosta. Odotan ikkunassa kauan aikaa, eikö naisen sydän sula. Jo näkyy kadulla klo 12:n aikaan yöllä tarjoilijattaren haamu, kainalossa sanomalehteen käärittynä esine. Hän juosta livistää kadun poikki, pistää käärön ikkunasta minulle, punastuu ja samalla syöksyy takaisin.

Aukaisen käärön. Lumivalkoinen, leveä ihanuus pulmahtaa sieltä esille. Se oli pitkä kuin papinpaita, se levisi

alaspäin kuin Keopsin pyramidi, ja yläreunassa oli pitsi-
kierros, yksinkertainen ja kapea. Hujautin paidan pääl-
leni. Oh, miten avara, miten vilpoinen, ei mistään paikasta
kiikastanut; ilmaa lasi sisään joka kohdasta. Tepastelin
lattialla kauan aikaa. Näin kai se Cato vanhempi peuhasi
Rooman Senaatissa valkoisessa togassaan ja haukkui ihmis-
ten kevytmielisyyttä.

Luulin tehneeni suuren keksinnön. Kuumilla ilmoilla
on naisen paita käytännöllisin vaateparsa. Lähinnä ilko-
alastomuutta se on paras. Sen tähden neekerit kaikkein
ensiksi mielistyvät tähän kapineeseen. Kun Pariisiin maail-
mannäyttelyyn tuotiin neekereitä, pantiin heidän päällensä
heti naisten paidat ilman hihoja, mutta myöskin ilman
pitsejä. He kotiutuivat pian tähän mukavaan pukimeen.
Minun paitani yläreunaa kaunisti sininen silkkinauha, mutta
sen minä vedin irti. Sitä eivät minun silmäni voineet sie-
tää. Se ei mitenkään soveltunut miehen tuuhealle rinnalle.
Mutta pitsit saivat olla.

Seuraavana aamuna, rauhallisen yön jälkeen, maksoin
paidan hinnan tarjoilijattarelle ja tulin sen oikeaksi omis-
tajaksi. Siinä vaatekappaleessa oli helppo kitkuttaa viulua.
Hihat eivät estelleet. Tässä asussa tein työtä, kun Anna
Sohv' tokaisi:

— Akkasa pajassako se mustalainen völlehtii?

Anna Sohv' ja Kaisa jättivät minut saatuaan uteliai-
suutensa tyydytetyksi. Kun yhä vielä kitkuttelin viuluani,
säpsähdin, sillä joku heitti hiekkaa ikkunalleni. Katselin
ikkunasta ja näin Anna Sohv' Rynäsen ja Kaisa Moilasen
seisovan ikkunani alla hyvin liikutettuina, ja Anna Sohv'
riiteli:

— Vai työ peijuon petkuttelette meitä salon eukkoja.
Ettehän työ mikä mustalainen kuulu olevankaan. Helsin-
gistä kuulutte olevan herra.

— Kuka teille semmosia on lorunnut?

— Tanelj Suomalaisen emäntä sano, kun myö kerrottiin, että tuossahan se mustalainen kitkuttaa viuluuan Lappalassa, että ootteko työ huimapäitä, Helsingistähän se on herra. Myö sanottiin, että Haakeria kehui olevaan, mutta emäntä sano, että suatte ite olla Haakeria, jos haluatte. Uskokaa pois, Helsingistä se on herra.

— Sovitaan pois, tulkaa sisään kahville.

Anna Sohv' ja Kaisa tulivat luokseni, ja sovintokahvit juotiin. Anna Sohv' oli Kuarakkalasta ja Kaisa Paltamon saloilta. Mutta Anna Sohv' oli hauskipia ja sukkelimpia vaimoihmisiä koko maassamme, niinkuin olen jo ennen maininnut. Ikävä vain, että hänen kertomuksensa olivat yhtä suorasukaisia kuin Lutherin ja hihhulien saarnat, niin että ne on tuomittu unhotukseen ja kuolemaan. Ne olivat sen juovan tuolta puolelta, joka on kiinnitetty säädyllisyyden ja sen vastakohdan välille. Anna Sohv' ei tiennyt tästä juovasta tämän taivaallista, yhtä vähän kuin Decameronen ylhäiset ja ihanat naiset mustanruton vuosina Italiassa. Minua ne alussa hämmästyttivät, vaivanneet eivät milloinkaan. Säädyllisyydestä on kullakin yksilöllä, kullakin kansalla ja kullakin ajanjaksolla omat käsityksensä. Anna Sohv' Rynnäsen säädyllisyys oli puhtainta pakanuutta, aito Herodotoksen säädyllisyyttä; siis ei rivoutta missään nimessä, vaikka kristikunnassa pannaan julistettua.

— Mittee ne immeiset nyt sannoovat, kun myö tuon Kaisan kanssa on kaikille kerrottu, että myö tavattiin niin iso ja lihava mustalainen, ettei sellaista koko moalimassa.

Meidän ensimmäinen kohtauksemme oli ollut nimittäin tämä. Edellisenä päivänä tulla tupsahti äkisti sellainen ukonilma kuin vain hellekesinä. Minut se yllätti Nivanmäen riihen kohdalla. Hyppäsin pyörältäni ja syöksyin riihen katoksen alle ja paiskausin istumaan riihen kynnykselle. Mutta siinä istuivat jo erämaan eukot, Anna Sohv' ja Kaisa. Minulla oli takinkaulus pystyssä ja lakki vedetty

silmille, niin että ainoastaan mustat silmät mulkoilivat lipan alta.

— Ukkonen se vaan keikuttelloo ukkomiehiäkin, sanoi Anna Sohv'.

— Juosta pitää aikamiehenäkin, kun on henki kysymyksessä.

— Mikäs auttaa. Mistee vieras on?

— Maailmalta vaan.

— Vai moalimalta! Sieltä myökin. Mutta kettee työ ootte?

Muljautin mustia silmiäni vuoroin Annaan, vuoroin Kaisaan.

— Mustalainen oon.

— Vale piäs! Millon se mustalainen niin paksuks turpoo?

— Turpoo se, kun vuan porsaita on.

— Kettee työ ootte sukujanne?

— Hagertia.

— Vai Haakeria, vai Haakeria. Haakeria ne on tämänkin puolen mustalaiset kaikki.

— Runniako työ ootte juomassa? kysyi Kaisa.

— Runnia.

— Mittee se mustalainen pottee?

— En mitään, juon vaan valetakseni.

— Vai valakasooko se Runnin vesj mustalaisenkin?

— Niin kuuluu. Pitää koettaa. Suomalaisen se kuuluu mustentavan. Eikö eukot pelkää?

— Meill' on miehet. Suavat pittee loppuijän mustalaista.

Nyt aloin minä kuulustella eukkojen kipuja. Ne olivat ihmeellisiä sisusvikoja. Ja ihmeelliset olivat niiden nimetkin. Mutta mestarillinen oli taudin oireitten tyhjentävä selitys. Minä oikeastaan viis välitin itse taudin laadusta, minua vain huvitti sanarikas selostus. Savolainen akka on suulas ja lipevä kieleltään, kertoipa mitä tahansa, mutta

kun hän kivuistaan kaskuaa, silloin hän on voittamaton. Naiselle on kärsimys toinen luonto. Suurimpiinkin hänen nautintoihinsa sekoittuu aina jokin annos kipua ja kärsimystä. Hän on luonnoltaan puoleksi masokisti. Sentähden hän onnistuukin kipujen kuvauksissa. Kaisan vatsaa »kurni», mutta kyllä sitä myöskin »puri» ja kyllä se joskus »maurus» j. n. e., niin että hänellä varmaankin oli vatsahaavoja, ja Runnin vesi siis myrkyä.

— Heittäkee hiiteen Runnin juonti, minä sanoin.

— Niinkö se Haaker luuloo? — Kah, puoskariahan ne mustalaiset ovat. Parantelloohan ne hevosia ja sikoja.

Kaisa heittikin kohta juonnin ja palasi Paltamoon, mutta Anna Sohv' kesti mainiosti kylmän veden ja kävi päivä päivältä yhä sukkelammaksi. Eikä häntä enää kurninut eikä purrut. Aivoissa ja kielessä ei ainakaan ollut vikoja. Meistä, naapureista, tuli hyvät ystävät, ja terveet olimme molemmat.

Alastomuuden kauhu.

Sitä ei tunnettu Iisalmella ainakaan vuonna 1901, saati sitten aikaisemmin. Kun minä uudessa pitsiniekassani kävelin huoneessani, Lappalan talossa, voin huoleti ottaa vastaan keitä tahansa naapureita. Ei kenenkään päähän juolahtanutkaan sellainen ajatus, että se olisi ollut säädyttöntä, vaikka kylläkin ehkä hieman omituista. En pitänyt vaatepartta päälläni herättääkseni huomiota enkä ollenkaan sen takia, että pyrin matkimaan »luonnonihmisten» sairaaloista sakkia. Käytin sitä vain yksinomaan sen viileyden takia helteessä ja vain kotinurkissa.

Tiesin edeltäpäin, ettei Iisalmen reunakylissä alastomuutta kauhistuttu. Päin vastoin, alastomuus oli yhtä yhdentekevä ihmisen ilmestysmuoto kuin vankka, harmaa sarkapukukin. Olin kerran tovereineni eräessä salokylän

saunassa kylpemässä. Koko kylpyajan oli ovesa sankka parvi naisia, jotka uteliaasti seurasivat meidän kylpytapojamme. Mutta kun retkikuntamme naiset meidän jälkeemme kylpivät, ja samat naiset saarsivat ovea nähdäkseen heidän tapojaan, niin nämä häveliäisyydestä sulki oven ja karkottivat pois katselijakunnan.

Kaikkihan tunnette Herodotoksen tarinan Lydian kuninkaasta Kandauleksesta ja hänen ihmeen ihanasta puolisostaan. Tämän aasialaisen satraapin päähän pälkähti kerran halu näyttää alastonta vaimoaan parhaimmalle ystävälleen, Gygekselle. Gyges vastusteli ja sanoi: »Älä vaadi säädyttömiä. Riisuuhan nainen yltään kainoutensa samalla kertaa kuin pukunsa.» Mutta kuningas oli itsepäinen ja kätki Gygeksen oven taakse piiloon, josta hänen piti tarkastella riisuutunutta kuningataria. Geitlinin latinan lauseopissa luettiin esimerkkien joukossa seuraava meille perin salaperäinen lause: Gyges a nullo videbatur, ipse omnia videbat. Gyges näki, ja nähtyään koetti livahdtaa tipotiehensä, mutta kolisteli, ja kuningatar äkkäsi hänet. Gyges oli nähnyt kuningattaren alasti, mutta kuningattaren mielestä tämä oli niin armoton häväistys, että hän pakotti Gygeksen tappamaan kuninkaan ja ottamaan hänet puolisokseen. Tästä seurasi samalla muuten kuninkaan arvo Gygekselle. Lorun lopuksi kirjoittaa Herodotos seuraavat sanat: *»sillä lydialaisten, samoin kuin miltei kaikkien muidenkin barbaarien kesken tuottaa yksinpä miehellekin suurta häpeää, jos hänet nähdään alastomana».*

Kreikkalaisen sanomattomaksi ihmeeksi! Kreikkassahan voimisteltiin alasti.

Näiden »barbaarien» joukkoon eivät siis suomalaiset kuuluneet, eivät ainakaan iisalmelaiset. Ne ovat rotupuhtaita helleenejä. Alastomuuden kammo siis barbarian merkki. Meillä sivistyneillä säätyluokilla alastomuuden kammo on aasialaista perua, kristinopin mukana tullutta, mutta Hero-

dotoksen mielestä sellainen on vain »barbariaa». Mutta niin syvälle se on meihin lapsivuosilta saakka pinttynyt, ettei se lähde kuuna kulloisna päivänä.

Todisteeksi kerron tässä seuraavan murheellisen jutun.

Iisalmessa uiskennellessani sain harvoin olla yksin. Rannalla kyyhötti usein joku mies tai nainen. He istuivat siinä niin viattomina ja katselivat minua yhtä välinpitämättöminä kuin muinaiset kreikkalaiset voimistelevia, alastomia ihmisiä. Mutta kerran sattui, että uidessani kerääntyi koko joukko heinämiehiä, vanhoja ja nuoria naisia, ranta täyteen. Minua hävetti nousta vedestä. Uin ja uiskentelin edestakaisin ja koetin karaista luontoani. Tuumin, että kun kerran nuo naiset eivät näy käsittävän, että minulla on syytä kainostella, miksi siis jänistelisin? Mutta en vaan päässyt häpeän tunteesta. Olin auttamattomasti aasialainen, vaikka kaiken ikäni olen taistellut aasialaisuutta vastaan kaikilla elämän aloilla ja likaisia aasialaisia vastaan niinkään. Kristillisen kasvatuksen kovat kourat olivat niskassani.

— Nouskee jo ylös! Palellutte, palellutte! sanoi Anna Sohv' Ryyinänen.

— Kohta, kohta.

Naiset eivät lähteneet minnekään. Käteni olivat kohmeessa ja huulet arvattavasti jo siniset. Vaatemyttyni oli siinä rannalla istuvien naisten keskellä, niin lähellä yhtä, että hän melkein istui paitani liepeellä. — Pahan hiien neekeriakat, kun eivät arvaa liputtaa hiiteen, arvelin siinä viluissani. Jospa sanoisin, että en nouse järvestä ennenkuin naiset poistuvat rannalta. Mutta mitäpä he olisivat arvelleet? Onko tuo niin koppava, ettei tahdo meidän läsnäollessa pukeutua, vai onko tuo sievistelevä ja turhamainen? Vai kainostelleeko se? Miehin mies. No jo nyt jottail! Olisivat ihmetelleet kuten Herodotos.

— Tuli mikä tuli, mutta järvestä minä nousen, päätin vihdoin.

Uin niin likelle rantaa, että kädet ottivat pohjaan. Nousin hitaasti pystyyn aivan suoraksi, noudattaen niitä kädenliikkeitä ja sitä plastiikkaa, jota säädyllisyys, kotimaan tavat ja kireä hetki vaativat. Olin mielestäni lihavahkon Apollon tai Dionysoksen tai jonkin muun kreikkalaisen jumalankuvan näköinen.

Rantakivet olivat liukkaat pohjalla. Otin pari askelta, mutta häveliäisyys teki kömpelöksi. Mätkähdin mahalleni rantakiville. Koski polveeni, ja kun taas kömmin ylös, en enää välittänyt plastiikasta tämän taivaallista, vaan harppasin pitkin askelin vaatemytylleni, kastelin Anna Sohvin, joka istui lähimpänä, pyörähdin istumaan ja koppasin paitani syliin.

— Huh, huh, se on täytetty, huokasin kevein sydämin. Kainouden kalkki oli tyhjennetty pohjiaan myöten.

Riemukas naurun pärskytyks, hillitön ja avomiellinen, kajahti naisten parvesta. En siinä vakavassa tilanteessani edes keksinyt sukkeluutta, jolla olisin vaimentanut kompastukseni hassunkurista vaikutusta. Sen kumminkin naurusta huomasin, ettei se koskenut plastiikan puutetta, vaan yksinomaan kompastustani.

Istuin ja murjotin rantahiekalla, kunnes sain paitani päälleni. Mutta samassa silmänräpäyksessä palasi miehuutenikin takaisin. Nousin taas pystyyn ja laskettelin jo leikkiä.

Mutta silloin tapahtui taas minua yllättävä ihme. Nau-raen joku naisista ehdotti:

— Männään myökin uimaan! Oon niin palavissanj.

Tuumasta toimeen! Kaunis 18-vuotias Alliina väistyi hiukan loitommaksi rannalle, riisuutui ja läksi kahlaamaan järveen. Ihana näköala avautui silmiäni eteen. Alliinan pinta hohti punaisena kuin vaapukan kylki. Hän oli niin pyöreä, pehmyt ja punertava kuin pieni jouluporsas. Väistymällä syrjään näkyi Alliinasta muutakin kuin selkä.

Hänen helakka naisellinen sulonsa ilmeni täydessä loistossaan, kumminkin vain viistosta katsottuna. Noin kai se Venus-jumalatar liikkui, kun hän merenvaahdossa tepasteli Cypron rannikolla. Allina ehkä hieman lihavahko Venus!

Mutta ihmeitten sarja ei vielä ollut lopussa. Aivan minun edessäni istui kolme nuorenpuoleista mökin emäntää, minusta noin 3 metrin päässä. He nousivat kuin yhteisellä komenuksella pystyyn, vapautuivat röjyistään, avasivat hameensa nauhat selästä. Hameet pudota suhahtivat hiekalle. Sitten he hiukan kumartuivat ja paita vedettiin yli, ja samassa he seisoivat kuten »kolme sulotarta» Paris-prinssin edessä, kaikeksi onneksi selin minuun.

No tuhat tulimmainen! Untako näen, vai onko tämä totta? Koetanko hellävaroen lähimmän sulottaren selkää? Annan olla koettamatta. Ehkä hän käsittäisi sen väärin.

Seisoin siinä ällistyneenä. Tuntui siltä, kuin olisivat säädyllisyyskäsitteeni saaneet piiskaniskun silmilleen. Mutta kuinka pyhän puhtaasti kaikki tämä tapahtui! Heidän käyttöksensä oli kemiallisesti vapaata kaikesta rivoudesta. Ei merkkiäkään keimailusta. He seisoivat siinä yhtä huolettomina kuin hame päälläkin. Mutta laihoja ja työn kuluttamia nämä selät ja ruumiit olivat. En voinut hillitä seuraavaa rumaa vertausta sukeltamasta aivoihini. Heidän kelmeä ihonvärinsä muistutti vahvasti suolattuja lampaanlapoja.

Nyt tein tempun, jota olen iän kaiken katkerasti katonut. Livistin tieheni koko uimarannasta. En luullut voivani sietää sitä näkyä, että naiset nousivat järvestä. Olin ainoa barbaari noiden helleenittärien pyhässä parvessa. Tuo outo tapaus oli minutkin kyllä täydelleen puhdistanut kristityn ihmiseni luonnollisista tunteista, mutta sittenkään en voinut sietää mitään lisää. Eikö olisi ollut mieltäkiinnittävää nähdä koko sitä viatonta plastiikkaa, jota nämä nuoret naiset järvestä noustessaan olisivat tarjonneet ihailtavaksi.

Viis, kuus kreikkalaista jumalattaren kuvaa yhdellä haavaa. Minä hölmö läksin pois. Monet odottamattomat näyt olivat höllentäneet mielenmalttini. Puolustukseksi mainitsen kumminkin, että vähän aikaa kuljettuani poispäin maltoin mieleni, pyörsin takaisin, mutta tulin liian myöhään. Naiset olivat jo nousseet järvestä ja olivat vaate päällä. — Toista tällaista tapausta en sen koommin eläissäni ole kokenut.

Tästä voisin filosofoida monet kymmenet sivut, mutta tyydyn vähempään.

Aatamista ja Eevasta kerrotaan, että »he äkkäsivät, että he alastomia olivat» ja että he kiireen kaupalla ryhtyivät hankkimaan itselleen peitteitä. He olivat siis niiden barbaarien esivanhempia, jotka häpesivät alastomuutta, ja joista Herodotos lausuu ihmetelystä. Se oli sitä aasialaista kulttuuria, jonka kirkkaana vastakohtana oli hellenismi. Mutta nämä Iisalmen naiset eivät arvattavasti myöskään olleet äkänneet, että he alastomia olivat. He olivat vain raamatusta lukeneet tästä merkillisestä äkkäämisestä. Heidän mielestään puvut vain olivat olemassa estämään vilun väreitä. Mutta kun kerran tarkeni ilman vaatteita, silloin alastomuuskin oli kunniallista.

En tahdo mitenkään näillä mietelmillä ruveta alastomuutta ylistelemään, niinkuin muutamat sairaalloiset tekevät. Kaukana siitä! Täällä meillä Suomessa tarvitaan kaikkina vuodenaikoina pukuja, ja lisäksi vielä monta päällekkäin. Iisalmissa turkkikin on välttämätön talvipakkasissa. Minä siis kannatan pukuja hamasta kaulaomenasta sukanteriin saakka. Hellekesillä sentään sallittakoon ihmislapsen liikkua kelteisillään, niin — vaikkapa naisen paidoissa. Sitä paitsi puvut peittävät niin paljon rumia ruumiita. Luulisin melkein, että pukujen esteettinen merkitys on suurempi kuin niiden siveellinen hyöty. Onhan siinä kylliksi, kun ihminen jaksaa pitää naamansa ja kätensä

näytettävässä kunnossa. Ajatelkaammepa esim. kurttuisia, vanhoja mummoja alastomina! Ei, eläköön vaatteet! Saunassa ja järvässä ne täytyy heittää pois. On sitten ehdonvalta kullakin tehdä se seurassa tai ei.

Luulisipa melkein, että meidän kansamme maalarit olisivat huimia alastomien ruumiiden kuvaajia, meillä kun alastomuus saunamatkoilla on niin veriin syöpynyttä jo ammoisilta ajoilta. Mutta, omituista kyllä, niin ei ole asian laita. Ruotsalainen maalari Zorn on maalannut enemmän alastomia naisen kuvia kuin kaikki suomalaiset maalarit yhteensä. Ja jospa meidän maalarimme joskus maalaa- vatkin alastoman naisen, niin he valitsevat aiheensa siten, että se vaikuttaa enemmän spitaalitautiliselta kuin ihanalta.

Kävin kerran Pariisiin maailmannäyttelyssä katselemassa kaiken maailman taidetta. Ihailin unkarilaisen Munkácsyn kuuluisaa taulua »Kristus Pilatuksen edessä». Seistessäni siinä pulmahti parvi nuoria 14—15 vuoden vanhoja tyttösiä ympärilleni. Niitä oli alun toistakymmentä, ja kaksi vanhempaa naista, koulunjohtajatar ja luokkaopettaja, ohjasi ryhmää. Innokkaasti ja hartaasti selittelivät naiset taulun monia oivallisia yksityiskohtia ja mahtavaa kokonaisvaikutusta.

— Eteenpäin, kajahti komennus.

Koko parvi lähti liikkeelle, ja minä seurasin joutessani heitä. — Tultiin ranskalaiseen näyttelyyn. Alastomien naisten kuvia seinät täpösen täynnä. Suuria, korkeita, parin metrin pituisia tauluja. Niissä loikoi, istui ja seiso i naisten kuvia luonnollisessa koossa. Heinäniitylläkin niitä venyi joukoittain ja, aiheettomasti kyllä, alasti. Mikä taas istui pöydällä kukkavaasien keskellä, mikä illallispöydällä rikotujen samppanjalasien ääressä, kasvojen ilmeet aina jalustan mukaan, joko hellätunteisia tai rivoja. Toisilla oli gloriat ohimoilla, toiset kieppuivat vanhojen munkkien kauloissa ja istuivat avatun raamatun lehdillä. Alasto-

muutta siis kristityn silmälasien läpi katsottuna. Toisin sanoen aina hieman rivoutta mukana. Ei sitä helleeniläistä viattomuutta, jota vanhoissa kreikkalaisten kuvissa tapaa. Eikä sitä viileätä välinpitämättömyyttä, mikä maaseudun tytöillä Iisalmessa.

Nyt syntyi hassunkurinen näytelmä. Tyttöset pälyivät uteliaasti puolelle jos toisellekin. Mutta opettajattaret hoputtelivat ja kiirehtivät.

— Allons, allons, marchez!

Joku tyttönen seisautui alastoman pyhimysnaisen eteen. Mutta ei sekään kelvannut. Punaisella parasolillaan johtajatar kepeästi nappasi tyttöä takaruumiiseen.

— Marchez, marchez, allons, allons!

Aivan niinkuin meillä hoputetaan vasikoita tai lampaita avonaisen heinäpellon veräjän ohi. — Vai siihen, vai siihen!

Kuljettiin näin puolisen kilometriä, eikä niistä alastomien naisten kuvista tahtonut loppua tulla. Kiihtyvällä uteliaisuudella seurasin parven retkeilyä. Opettajattarien posket punoittivat jännityksestä ja hoputuksesta.

Vihdoin pujahti koko lauma raskaitten verhojen taakse. Minä myös. Opettajattaret istuivat näyttelyosaston sohvilla ja pyyhkivät hermostuneesti hikeä otsaltaan. Hyh! hyh! Ottivat viuhkansa esille ja leyhyttelivät viileyttä kasvoilleen. Tyttöset istuivat niinikään sohvilla ja loivat silmänsä lattiaan nyrpeän näköisinä. Minä istuuduin myöskin ja tarkastelin laumaa.

Sattuivatpa silmäni erääseen tauluun. Mikä koivujen rikkaus ja mikä vedenkalvon kirkkaus! Väistin silmäni toisaalle. Totta tosiaan »Ruokolahden eukot» ilmielävinä edessäni. Tuossa »Edelfeltin äiti!» No helkkarissa, suomalainen osasto!

Nyt laukesin pitkälliseen hymyyn. Se hymy ei tahtonut jättää minua koko päivänä. Vaistomaisesti olivat opet-

tajattaret jo ensi silmäyksellä huomanneet, että tässä osatossa ei siveys turmellu. Tänne pysähdymme kolmeksi viikoksi! Istuimme kauan, minä hymyilin, opettajattaret lepäilivät, ja tytöt olivat happamen näköisiä. Sitten he taas retkeilivät eteenpäin kohti Espanjan näyttelyä, jonka verisiä kuvauksia en uudelleen tahtonut nähdä.

Alastomuuden kammoa samankin sukupuolen kesken! Niin loitolle olemme me eurooppalaiset vieraantuneet helleenien kannasta! Niin läpi läpeen aasialaisia meistä on tullut.

Karjalanselän poikki Nilsin reitille.

Kun olimme saapuneet Iisalmen reitin viimeiseen sopukkaan, oli kuin olikin Karjalanselkä edessä. Näkyi korkea Pohjoismäki, näkyi Heinämäki, näkyi kaukaa Pisan kalju ja Kinahmin vuoret. Olimme todellakin harjulla ja näköala oli suunnattoman laaja. Kanootit pantiin rekiin ja niin lähdettiin suureen metsään, Sälövän kruununpuistoon. Ei tiestä ollut tietoa. Sain ensi kertaa eläissäni nähdä, miten tiettömässä metsässä rahtia kuljetetaan. Tällä tavoin siis esi-isämme kesäisin kulkivat maitse, kun ajoteitä ei vielä oltu rakennettu. Näin Väinämöinen ajeli, kun Joukahainen tuli tuhvasti vastaan.

Salon hevonen liikkui metsässä ei kävellen, vaan pientä juoksuholkkää. Minä jäin auttamattomasti jäljelle Sokra-teen kanssa. Hevonen kapusi hoputtamatta kaatuneitten honkien yli. Reki hyppeli vain kivikoissa, ja isäntä juoksi reen vieressä koko ajan kuormassa kiinni, kuin leikkivä koira jutkon päässä.

Mutta eivät ne kestä kanootit tällaista leikkiä. Kun päästiin Sälövän järvelle Nilsin reitin rannalle, oli kanooteissamme pitkiä reikiä kuin veitsellä leikattuja. Honkien kuivuneet oksat olivat viiltäneet kanootin kupeet auki. Ei kanootti ole salon kapine. Salon kovakouraiset asukkaat eivät ymmärrä pidellä niin hienoa keijukaista.

Tilanne oli toivoton siinä Sälövän rannalla. Taivas harmaana, vettä tihuutti, ei ihmisasuntoa mailla halmeilla,

ja kanoottien kyljet puhki. Ei riittänyt mukaan otettu liimapurkki. Mitäs nyt? Silloin juolahti erään mieleen vanha sananlasku: »Sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto. Kysykäämme kuuselta, mitä tehdä.»

Kuusi huolainniekka vastasi heti: »Huimiahan työ ootte, kun ostelette kalliita liimapurkkiloita ulkomailta. Minussahan on pihkaa myyvä ulkomaillekin. Tutkikee Jumalan luontoa, elekee aina vain kirjojen kirjaa.» — Savossa kuusetkin puhuvat murretta. — Kuusi antoi pihkansa, jolla kanootin lävet paikattiin. Näinköhän kuusen raaka pihka tartuttaa paikan kiinni? Sokrates* työnnettiin vesille koetteeksi. Sokrates hymyili kohta ruohikossa kuin Mooses-poika muinoin Faraon tyttäreille. Kanootti pysyi pinnalla kuin ilmakupla. — »Eläköön kotimainen teollisuus, eläköön, eläköön!» huudettiin kruununpuiston autiolla rannalla ja syötiin kanoottinemme vesille kuin sorsapoikue.

Tähän asti olimme soutaneet vastavirtaa, nyt mäki rupesi maksamaan velkaansa. Nyt kulkivat koskien, virtojen ja sahien vedet myötäsukaan. Nyt kanooteilla oli kiire kotiaan.

Monta monituista koskea ja virtaa laskettiin. Laskettiin aina vain outoja koskia. Siinä piti tarkasti ensin tutkia kivet, arvostella, olivatko naaraskiviä vai koiraskiviä. Naaras-kivet ovat salakavalia. Niihin tarttuu kiinni. Koiraskivet räiskyttävät vettä, niin että jo kaukaa tietää pysyä loitolla. Minun piti painavimpana laskea edellä, sillä missä minun kanoottini köli ui vapaasti, siinä voi muu ihmiskunta huolletta liukua vanavedessä. Sokrates tuli aina viimeisenä. Hän oli koskenlaskija »Jumalan armosta». Ja erinomainen armonosoitus hänelle suotiinkin. Hän elää vielä. Mutta koskista, mistä me muut suoriuduimme vesipisarankaan räiskähtämättä istuinlaatikkoon, siitä tuli Sokrates alas täydessä vesilastissa. Hän kolusi niin naaras- kuin koiras-

* Hajamielinen, oppinut mies.

kivetkin, milloin kulki perä edelläpäin, milloin solui alas mitenkin. Mutta kuperkeikkoja ei myötävirrassa tehnyt. Hän oli meistä rohkein, sillä hän ei tajunnut vaaroja. Hän oli niin ylenpalttisen onnellinen, kun ei tarvinnut meloa. »Virta venhettä vie, virta venhettä vie», siinä kaikki. Minne se vei, siitä Sokrates ei välittänyt rahtuakaan. Hänen kulkunsa oli kuin ihmiselämä. Korkeampi käsi sitä johti. Samapa se, jos suvantoon saapui vesilastissa tai kuivana, perä edelläpäin tai kokka. Suvantoon tiesi aina koskesta tultavan, niinkuin ihmiselämästä hautaan.

Suomen koskissa ui aina, paitsi lohia, myöskin tukkeja. Ne eivät ole hauskoja matkatovereita. Niillä on niin armoitoman kova kallo. Jos ne sattumalta kiukustuvat ja puskevat kallollaan kanootin kylkeen, niin se tietysti menee puhki. Missä tukkeja viljalti vilisti koskesta alas, siinä ei auttanut muu kuin inhoittava kanoottien kantaminen koskesta sivu.

Kannettiin miehissä kanootteja alas. Kaunis rouvamme ja Sokrates istuivat eräässä pienessä tuvassa lämmittelemässä, Sokrates samalla kuivaten pitkää bonjuuriaan, jonka liepeet aina olivat märkinä, ne kun usein uivat kanootin perässä. Pilkistäessäni tuvan ovesta sisälle näin molempien hyvin huolestuneesti ja säälivästi katselevan pientä mökin emäntää, joka makasi supussa suuren sängyn yhdessä kolkassa:

— Ajattelepas kun mökin emännältä on katkennut jalka, sanoivat molemmat valittaen.

— Ei suinkaan, vastasin ihmetellen. Olin äsken vilkaissut tupaan ja nähnyt emännän liikkuvan yhtä ketterästi kuin mekin.

Isäntä keitti kahvia liedessä. Kysyin häneltä, oliko emännältä tosiaankin jalka taittunut.

— Eikö mitä, vastasi isäntä. — Meillä sanotaan, että »jalka on poikki», ennenkuin äiti on kirkotettu.

Taas piti kirkottamisen hassutus tavata meidät. Emäntä

hiukan vain hymähti vuoteessaan. Kättä hän ei antanut kenellekään, ei edes saanut kahvikuppeihin kajota, saati sitten keittää kahvia. Hän oli saastainen olento. — Kauan katselimme toisiamme ihmetellen. Mökin väki oli uskovaisia. He noudattivat kallista uskoamme kirjaimellisesti. Niinkuin niin monet perheet näillä mailla, jotka ovat suomalaisen herännäisyyden rintamaita. Tuossa aivan naapuristossahan oli Keyrityn järvi, jonka mukaan heränneitä ennen nimitettiin keyrittyläisiksi, köyrötiläisiksi j. n. e. Vielä 1830 ei Nilsin käräjien pöytäkirjoissa tunneta muuta nimeä tälle lahkolle kuin Keyrityn järvestä muodostettuja. Sittemmin tuli körttiläinen yleiseksi, syntynyt yhtä paljon edellämainitun nimen kuin körttiröijyjen vaikutuksesta.

*

Niin, nyt oltiin heränneitten klassillisella maapohjalla, Nilsin pitäjän liepeillä. Mikä merkillinen henkinen liike tuo savolainen herännäisyys! Mikä ihmeellinen todistus tämän kansanheimon henkisestä vilkkaudesta, herkästä vastaanottavaisuudesta! Muualla Suomessa papit olivat liikkeen johdossa. Täällä taas vain oppimattomat rahvaan miehet, niinkuin Ruotsalainen, Martikainen, Niskaset, Kuosmanen, Pyykkö, Mikkonen. Kaikki tuota samaa lahjakasta kansaa, vaikka asuvina koko sillä alalla, mihin savolainen heimo oli siirtynyt: Savossa, Pohjois-Karjalassa ja Kajaanin läänissä. Heränneitten hurskaat historioitsijat selittävät liikkeen syntymisen »Jumalan ihmeeksi». Niinkuin »tuuli puhaltaa, kussa se tahtoo, ja sinä kuulet sen humun etkä tiedä, kusta se tulee taikka kuhunka se menee», niin he väittävät, että herännäisyys Savossa syntyi ikäänkuin Jumalan oikusta. Mutta ei mikään maailmassa synny ilman syytä. Kyllä tuulen puhaltamisellakin on syynsä, niin myöskin herännäisyyden syntymisellä. Sen syyt piilivät kansan luonteessa ja lahjakkuudessa.

Vuosisatoja oli tämä salon kansa kalastellut, metsästellyt ja kaskennut laveita erämaitaan hengen pitimiksi. Henkisenä ravintona sillä oli ollut rikas taruaarteensa. Runoja oli pulpunnut huulilta, elämän viisauksia oli singonnut sananlaskuissa kaikilta heidän kokemuspäivinsä aloilta, koko metsä oli ollut täynnä ihmeitä, joka pensaasta oli pilkistänyt haltia. Lehdet olivat supatelleet heille ilojaan, surujaan, tuuli virkkanut virsiä, sade saattanut sanoja, järven laineet lausehia. Mutta kirkko oli tuominnut koko tämän henkimaailman pirun villitykseksi. Kirkko ankarimmilla rangaistuksilla tyrkytti kirjat näiden runoilijoiden kouriin. Jäntevät papit, Steniukset, Kiljanderit y. m., teki-vät 1700-luvulla utterinta työtä opettaakseen kansalle lukutaitoa. Kansa vihdoin oppi lukemaan 1800-luvun taitteessa. Joitakin raamatuita saapui näihin aikoihin kuhunkin pitäjään, ehkä yksi kuhunkin kylään.

Nyt avautui entisten metsäihmeitten tilalle uusi ihme-maailma, raamatun ylenpalttisen rikas, aasialainen kansan-tarusto. Tällä tarustolla oli se etu edellisen rinnalla, että se oli, ei ainoastaan täysin luvallinen, vaan vielä päälle-päätteeksi pyhää pyhempi. Hekkumalla kansa ahmi näitä ihmeitä. Olivathan ne yhtä kiehtovia kuin konsanaan hei-dän omat metsäkummituksensa. Raamatun tuhannet ihmeet ne syvimmälle painuivat kansan mieleen, saattoivat savo-laisten ennestään vilkkaan mielikuvituksen myrskyiseen lentoon. Helluntai-ihme näkyi ennen muita lumonneen heidät.

Mutta tämä herkkä kansa ei tyytynyt vain ihmeitten lukemiseen, se tahtoi henkilökohtaisesti itse kokea ihmeitä. Ja niin alkoi tuo pitkä ihmeitten sarja milloin missäkin kylässä koko tällä alueella. Kielillä puhuttiin ja näkyjä nähtiin, aivan kuin helluntain tekstissä. Akat saarnasivat tainnuksissa, miehet puhelivat outoja kieliä, lapset näkivät naapurinsa milloin taivaassa, milloin helvetissä. Uusi maailma

oli selviytynyt heille, paholaisen kuuma valtakunta, synnin suuri valta maailmassa. Koko ihmiselämä, kaikki sen aherukset ja kilvoitukset olivat syntiä, silkkaa pirun »kiukutusta».

Jo v. 1796 Lapinlahden Savojärven heinämiehet näkivät taivaan auki ja vaipuivat maahan, näkivät näkyjä ja puhuivat eri kielillä. Tämä oli herännäisyyden tulikaste Savossa. Niinkin sivistynyt mies kuin lyseon lehtori, tosin uskonnonopettaja, M. Rosendal, luottaa vahvasti tähän ihmeeseen. »Suomen Siioni oli viettänyt näillä seuduin yhtä kauneimmista helluntai-ihmeistään», sanottiin. No niin!

Mutta eivät toiskyläläisetkään tahtoneet olla savojärveläisiä huonommat. Hekin halusivat helluntaina herkutella ihmeillä. — Omituista kyllä ei Rosendal tahdo oikein kaikkia uskoa. Hän sanoo, että »kertomukset eksyvät heti alusta sadun sumuihin». Miksi savojärveläisten ihmeet ovat tosia, muiden satuja, sitä hän ei selitä. Miksi raamatun ihmeet tosia, pakanalliset vain pirun virvatulia?

Keyritynjärveläiset, aivan sen mökin lähiseuduilla, missä vaimo makasi »jalka poikki», väittivät jyrkästi, että heillekin oli tapahtunut helluntai-ihme.

Paavo Kuosmanen kalasteli nimittäin eräänä helluntai-aamuna 1802 Keyrityn järvellä. Palatessaan keskipäivän aikaan pyydyksiään katsomaan hän näki rannalla »erityisesti vaetetun» miehen, joka hänelle alkoi saarnata. Kädesään oli miehellä melan tekemisestä lähteneet lastut, jotka hän tarjosi Kuosmaselle. Kun tämä tarttui niihin, syttyivät ne palamaan, polttaen häneltä käden pilalle. Tämä enkeli käski Kuosmasta tekemään parannuksen sekä siitä muille saarnaamaan.

Nyt minä kysyn: Jumalako näitä eläviä kuvia valmisti, vaiiko vilkkaat savolaiset? Jumalako kielillä haastatti, vai puhuiko herkkähermoinen väki itse? Minä vastaan:

Harvoin on todettu, että lukutaidon oppiminen on siihen määrin ihastuttanut minkään maan rahvasta kuin Savon vilkastunteista kansaa. Heidän ensimmäinen laveampi kirjansa oli raamattu. Sen kirjava sisällys lumosi heidät uutuu- den koko hykäyttävällä viehätöksellä. He antautuivat sen hurmioon, kuten esivanhempansa lankesivat taikuuden harhanäkyihin. Yltiöpäisyys oli heille vanhastaan tuttua, suorastaan veressä. Ennen sen herättivät vanhat taiait. Nyt sen sijaan raamatun ihmeet. Tämä uusi taikuus oli pyhää, sopusoinnussa pyhimmän kirjan kanssa, siis otollista työtä, eikä kiellettyä ja kirottua, kuten vanha taikominen. Sen tähden siihen antauduttiin suin päin.

Täten selvitettyinä herännäisyys saa pätevän lähtökohdan. Se ei ollut »tuulen humua», se oli lahjakkaan kansan riemastusta opittuaan muualtakin tietoa saamaan kuin vanhempien huulilta, metsän kuiskeista ja sateen lorinasta. Tällaisen kansan keskuudesta voi vielä lähteä yhtä suuria henkisiä liikkeitä, kun vain joskus tulevaisuudessa taas uusi sysäys tapahtuu.

*

Siinä makasi herännyt mökin muija »jalka poikki». Se oli taas sitä taikauskoa. Hän vaati myös ihmettä, kirkotuksen puhdistavaa loitsua. Ikävä kyllä ei kukaan meistä tuntenut kirkotuksen kaavaa, minä vain heikosti muistelin Hernejärven heinämiesten kotitekoista manausta.

Laskettiin vielä jokin koski, niin saavuttiin Korpijärvelle, herastuomari Heikkisen upeaan taloon, joka sijaitsi saarella järven keskellä. Mikä yllätys! Korpijärven talon rannassa ottaa meidät vastaan herrasmies, joka esitellään meille paronina. Kohtaus siis melkein samanlainen kuin Stanley'n ja Livingstonen välillä Afrikan korpijärven rannalla.

Paroni oli tutkimassa Hackman-yhtiön suuria metsä- maita näillä seuduilla, ja oli kohteliaisuuden perikuva.

Kun hän äkkäsi Sokrateen likomärät nauhakengät, hänen vettyneet housunsa ja itkevät bonjuurinliepeensä, valtasi hänet sääli. Hän johdatti Sokrateen talon lämpimään tupaan, jossa Sokrates riisuttiin puolialasti. — Sokrates oli tihkuvasta kosteudesta päättäen kierinyt viimeisen kosken kaikissa pyörteissä. — Paroni toi ruskean, nahkaisen kapsäkkinsä tupaan ja purki sieltä kuivaa tavaraa Sokrateelle. Sokrates ryhtyi kiskomaan trikoohousuja jalkaansa. Eivät mahdu päälle ilveellä millään.

— Niinpä niin, huokasi Sokrates. Kummakos se! Jo monina vuosisatoina on aateliston oikeuksia rajoitettu siihen määrin, että nykyään ei enää tavallinen aateliton mahdu edes korkeastijalosukuisen housuihinkaan.

Mutta Sokrates sai herastuomari Heikkiseltä siniset, ristiruutukaiset alushousut, joissa hän sitten vaelteli ne kaksi kaunista päivää, mitkä herastuomarin luona majailtiin. Omat vaatteet tarvitsivat aikaa kuivuaakseen.

Lähdettiin taas koskiseen Tiilikanjokeen. Tultiin viimeiseen putoukseen, Somsakoskeen. Tässä arvelutti kauan, uskaltaako laskea, vai ruvetaanko kantamaan kanoottia. Somsakoskessa oli mylly, ja omistaja oli salvannut koko juoksun korkealla padolla. Nyt oli tulvaveden aika ja vesi kulki padon yli suurella pauhulla. Paksu aallonharja kohosi padon päälle ja syöksyi siitä vaahdoten alas kuin liinakkooriin harja kaulaa pitkin. Jos köli tarttuu kiinni padon harjaan, silloin on turmio edessä. Jos kanootin kokka sukeltaa niin syvälle, että se käy pohjaan, silloin on niinikään turmio edessä. Muuta emme pelänneet, sillä olimme käyneet uhkarohkeiksi monien onnistuneitten koetusten perustuksella. Vettä emme pelänneet, emme aaltoja kuinka vaahtoisia tahansa. Kanootilla voi laskea kaikki Suomen kosket, paitsi Imatraa. Se sentään lienee varmin portti Tuonelaan, kun sinne vesitse saapuu. Olimme jo mielestämme melkein »vannotettuja koskimiehiä».

Päätimme sentään palkata miehen kosken alle, jonka piti veneellä korjata mahdolliset ruumiit maihin. Minun piti lähteä ensiksi koettamaan, tarttuiko köli patoon kiinni vai ei? Heitin hyvästit matkatovereilleni ja lähetin viimeiset terveiset äidilleni, sukulaisilleni ja ystävilleni.

Hilf Samiel! oli hurskas huutoni, kun lähestyin patoa. Kanootti paiskautui padosta alas, kokka hävisi kuohuihin, ponnahti sieltä äkkiä ylös kuin ilmapallo, selkäni nytkähti taaksepäin ja niin sitä mentiin läpi tavallisten koskiaaltojen. Näytin ruumiinsoutajalle pitkää nenää, mutta ohjasin maalle, sillä kanootti oli täydessä vesilastissa. Meidän uljas rouvamme oli toinen järjestyksessä, sitten hänen miehensä ja kaksi muuta toveria. Sokratesta kiellettiin laskemasta, sillä kaikki olimme tulleet likomäriksi. Lupasimme kantaa hänen kanoottinsa kosken sivu. Mutta Sokrates suuttui ja vihastui, karkasi meiltä ja syöksyi koskeen. Hän, tajuttomuuteen saakka rohkeako, epäilisi?

Mutta nyt tapahtuikin ihme. Sokrates laskeutui kosken saamatta pisaran vertaakaan vettä kanoottiinsa. Kaikissa saheissakin hän oli löytänyt räiskävän ryöpyyn. Somsasta hän laskeutui kuivin kintuin. Bonjuurin liepeetkin oli ahdettu tällä kertaa istuinlaatikkoon. — Merkillinen helluntai-ihme Somsakoskella! Mutta mehän liikuimmekin klassillisilla ihmeitten tapahtumapaikoilla.

Nyt oltiin Syväarin pinnalla ja ohjattiin kulkumme Pisaa kohti. Suunnilleen keskitaipaleella oli Aholan saari eli Markkasen saari, jossa emäntänä hallitsi pääpietistan, Paavo Ruotsalaisen, tyttärentytär. Hänen taloonsa päätimme pyrkiä yöksi, minua kun huvitti nähdä sitä paikkaa, missä tämä suuri saarnaaja ja taiteilija oli asunut, ja mihin rahvasta, pappeja ja muita sivistyneitä laumoittain oli vaeltanut kuullakseen hänen oppiaan, joka perustui kummalliseen minuuden viheliäisyyden tuntoon. Hartautta ei meissä herännyt, sillä kun ihminen on muka kosken

ankarista otteluista voittajana suoriutunut, ei häntä oppi minuuden kehnoudesta miellytä. Olimme iloisia, nauravia, ehkä liiaksikin, mutta emmehän voineet teeskennellä surua, kun sitä emme tunteneet sydämissämme.

Aholan saari.

En kumminkaan päässyt irti siitä mielenkiinnosta, jota tuo merkillinen mies, Paavo Ruotsalainen, on minussa herättänyt. Minua ei niin paljon huvittanut hänen uskonnollinen toimintansa kuin hänen sielullinen ilmiönsä, hänen sairaalloisuutensa ja hänen lahjansa. Uskonnolliset aateveljet ovat hänestä kirjoittaneet jo nidoksia. Minua eivät saa tyytymään. Kaikki hänen tekonsa ja sanansa selitetään niissä vain koneellisesti. Jumalan sormi se muka ohjaa ja suunnittelee Paavon töitä. Kaikella kunnioitukSELLA tätä pyhää sormea kohtaan en voi olla kysymättä itseltäni, kuinka tällainen eriskummallinen ilmiö voi syntyä täällä synkässä erämaassa? Olen nimittäin vakuutettu, että muutkin seikat kuin Jumalan sormi vaikuttivat hänen elämänsä ja oppiinsa. Etupäässä hänen sielullinen rakenteensa.

Omituisinta on, että hänellä on lukematon joukko edelläkävijöitä maailman kulttuurihistoriassa. Kaikki nuo miehet, jotka ovat kauhistuneet omaa itseään, omaa lihaansa, omaa viheliäisyyttään. Oman itsensä manaaminen, omien syntiensä suurentaminen on ollut heille kaikille yhteistä. Niin yhteistä, että Paavon sekä teot että opit ovat kuin jäljennöksiä kyynikoitten, Augustinuksen, Johannes Kastajan ja Pascalin elämästä ja tunnustuksista. Kaikilla oman minuuden äitelä löyhyä pistää nenään niin väkevästi, että heidän on pakko suurella äänellä sitä muille toittotaa. Ja kumminkaan Paavo ei ollut näistä edellä-

kävijöistään kuullut halaistua sanaakaan, paitsi ehkä Johannes Kastajasta lukenut muutamia rivejä raamatusta.

Se on siis yhteinen sielullinen tauti, jolla on aina samat oireet ja tuntomerkit, niinkuin tuli- ja tuhkarokolla. Että se on tautia, se on myöskin selvää, sillä ei terve ihminen noin kykene halventamaan itseään. Ei terve ihminen tunne viheliäisyytensä taakkaa niin raskaaksi kuin sairas. Terve ihminen voi hetken ajan, lopen väsyneenä tai alkavan taudin kourissa, tuntea samaa maailman jonninjoutavuutta kuin nämä kiihkohermoiset sairaat, mutta levättyään ja parannuttuaan hän taas tuntee elämänhalun, toiminnan innon ja ilon valtaavan koko olentonsa.

Tuossa hän siis asui Aholan saarella Riittänsä kanssa, maankuulu Paavo. Tuosta hän lähti »häihin», niinkuin heränneitten suuria kokouksia sanottiin, kokoukset semmoisinaan kun oli ankarasti kielletty. »Häihin» milloin minnekin ilmansuunnalle. Hän lähti huutamaan, kuinka saastainen hän oli, hän lähti vaivojaan valittelemaan. Hän tartutti tulirokkoaan muihin, ja sitten valitettiin yhdessä. Ei hän mistään muusta puhunut kuin omasta itsestään ja omasta taudintunnustaan, aivan niinkuin kroonillista tautia poteva sairas vain latelee omien kipujensa oireita. Ja hänen seurakuntansa valitteli vastaan. Näin syntyi suuri voihkina-sinfonia, josta sairaat eivät suinkaan parantuneet, vaan päinvastoin, heidän tautinsa kävivät auttamattomasti kroonilliseksi. Näitä ruikutushetkiä sanottiin »seuroiksi». — Mutta potilaat nauttivat seuroistaan. Niissä sai kuulla niin paljon elämän viheliäisyyksistä. Niissä kukin oli huvitettu itseään paljastamaan ilki alasti, sillä tällainen sairas ei ajattele muita kuin itseään ja tautinsa selittelemistä.

Paavon, samoin kuin yleensä heränneitten huomattavin tunnus oli autoerotiikka eli itserakkaus. Oman itsensä alituinen ajattelu vie väkisinkin itserakkauteen. Ja tätä itserakkautta seurasi aivan tuittupäinen viha kaikkia

kohtaan, jotka eivät prikulleen ajatelleet samalla tavalla kuin he. Heränneitten keskisissä riidoissa haukuttiin yhtä karkein sanoin kuin konsanaan »kyynikoitten» (koirien) vaihdella mielipiteitään. Ei tämä itserakkaus pröystäilevää, kepeää itserakkautta ollut, vaan tuollaista nöyryyden naamariin peitettyä kiihkeätä itserakkautta, joka ei hetkekisikään hellittänyt. Kiihkohermoisen tauti! Sen tähden heidän täytyi ulkonaisin merkein joka hetki ilmoittaa muille, että he olivat heränneet syntinsä tuntoon, että he olivat Jumalaa lähempänä kuin nuo lukuisat suruttomat. — Iänikuinen sairauden oire. Heränneitten körtit, pieksut ja hurstipaidat, mitä ne muuta olivat kuin kyynikon kaapu, Johannes Kastajan kameelinkarvaiset vaatteet ja munkkien jouhipaidat. Jo Platon sanoi, että turhamaisuus virnistelee jokaisesta tällaisesta kaavunreiästä. Toiset sairaut keikaroivat loistavilla, toiset raihmaisilla puvuilla. Mutta huomiota molemmat tahtovat herättää.

Mutta minkälainen sellainen hermo on, joka minuuden inhon herättää nuorissakin ihmisissä, vaikka se on luonnollinen ilmiö vain raihmaisissa, ikäloppu-vanhuksissa, sitä ei ole tieteellisesti tutkittu. Että se joskus tulevaisuudessa selviää, siitä olen varma. Silloin kai minuuden inho on lääkkeillä parannettavissa, niinkuin muukin pahoinvointi. — Paavon aikana ei tunnettu terveysuolaa!

Milloin ihmiset oppivat tajuamaan, että kaikki oman itsensä inho, maailman inho, oman aikakautensa ja sen ihmisten halventaminen johtuu yksinomattain jostakin heidän ruumiinsa sairaudesta, heikoista hermoista, huonosta sydämen toiminnasta tai muusta viasta! Maailman kuuluisin teoreettinen pessimisti, Schopenhauer, hankki Italianmatkallaan itselleen syövyttävän taudin. Hinc illae lacrymae! Siitä ruikutus! Terveelle tämä maailma on siedettävä asuntopaikka.

Kaikissa sairauden kohtauksissa vaihtelevat lievemmat

ja kireämmät hetket. Niin heränneittenkin synnintunnessa. Ei Paavokaan aina manailut ja haukkunut viheliäisyyttään. Ei sitä kaikkein sairainkaan aina olisi jaksanut kuunnella. Mutta Paavossa oli luonteenominaisuus, joka varmaankin suurelta osalta vaikutti hänen ihmeelliseen menestykseensä. Hänellä oli savolaisille niin luontainen kyky lasketella leikkiä. Hän oli humoristi tai ehkä pikemminkin satiirikko Jumalan armosta. Savolaisista sutkauttajista aivan ensimmäisiä. Kyynikot, Johannes Kastaja, Augustinus, Pascal, Kierkegaard, eivät olleet, Jumala paratkoon, humoristeja. Mutta kirkkoisämme Luther oli sellainen. Luther oli raittiempi, Paavo taas pistelevämpi. Miten paljoa miellyttävämpi henkilö Luther onkaan kuin tuo synkkä Calvin! Aina pulppuavan huumorinsa vuoksi. Miten paljoa vaikuttavampi taas Paavo oli kuin Kukkos-pappi, Liperin kappalainen Renqvist! Satiirinsa vuoksi. Mutta neurasteeniselle luonteelle molemmat, niin viheliäisyyden saarna kuin hurjin leikinlasku, sopivat mainiosti. Kiihkohermoisen luonteelle on vaappuminen laidalta toiselle tunnusmerkkinen ilmiö.

Paavo Ruotsalaisen kaikkein loistavin lahja oli kumminkin hänen verraton puhetautensa. Hän oli taiteilijaluonne, hänellähän olikin suuren taiteilijan tauti, neurastenia. Yksi noita monia taiteilijahenkilöitä, joita Savo-Karjala on synnyttänyt ja vielä varmaan tulee yhä edelleen synnyttämään. Kansanrunoilijain jälkeläisiä. Onhan suorastaan ihmeellistä, että nuoret koulunkäyneet heränneet, kuten voimakas puhuja Malmberg, sivistynyt Jonas Lagus y. m., vaikenivat, kun Paavo vain avasi suunsa. Hän ikäänkuin lankesi loveen, kuten muinaiset poppamiehet, sulki silmänsä ja sitten sanoja tulvi kuin henkiennäkijältä. Ääni hänellä oli kiehtovan tunteellinen, se sattui suoraan sydämiin, jotka hermoherkkinä vain odottivat herättäviä sanoja, tuskaisia tunnustuksia. Ei yhtään Paavon saarnaa ole muistiin kirjoitettu, enkä luule, että ne kirjoitettuin vaikuttaisivat-

kaan sillä tenholla, millä ne tulivat Paavon suusta. Äänen väre ja sanan korostushan kaunopuhujalla on pääasia, itse sanat vain kuiva luuranko.

On luonnollista, että Paavo, synnynnäisenä kaunopuhujana, halveksi kaikkia ulkonaisia temppuja. Häneen voimansa oli kielen kärjessä, se oli hänen välkkävä säilänsä. Kun Renqvist rukoi tuntikaupalla polvillaan oman seuransa ympäröimänä, leimasi Paavo tällaisen menon pyllistelemiseksi. Ei hän, puhdasrotuinen savolainen, malttanut niin kauan vaiti olla. Hän tahtoi puhua, hän osasi sen taidon ja sillä hän herätti varmemmin kuin temppuilemisellä. Hän tunsu voimansa ja halusi sitä käyttää.

Paavaa ihailtiin kautta koko Suomen, aivan niinkuin nyt ihaillaan suurta taiteilijaa. Ei Jumalan sormi häntä auttanut enemmän kuin muitakaan taiteilijoita. Puhe- taidollaan hän hankki itselleen mairittelevan kunnianimen *Suomen molempien hiippakuntien piispa*. Komea arvonimi yksinkertaiselle Aholan saaren talolliselle.

Paavolle oli suotu erinomainen vaimo, jota ilman hän mahdollisesti olisi joutunut hunningolle. Vaimo oli voimakas henkilö, minuuden inho ei häntä ainakaan vaivannut enemmän kuin ketään ruumiillisesti tervettä ihmistä. Sen takia hän ei koskaan suostunut Paavon uskonnollisiin tuumiin. Minä sydämestäni säälin tätä oivallista

Riitta Ollikaista.

Riitan niskoilla lepäsi talon hoito ja lasten ruokkiminen. Kun lapset olivat pieniä ja äiti niiden vaalimiseen sidottu, kurkisti nälkä tupaan. Pettua syötiin, sammalta sekoitettiin leipään. Paavo vain hääräsi »häissä», pistäysi joskus kotonaan, Riitta synnytti lapsia. Kerran Riitta kirveellä heitti miestänsä, kun tämä taas jätti hädänalaisen perheensä

ja läksi saarnailemaan. — Merkillinen paralleeli-perhe, Sokrates ja Xantippa.

Paavolla oli poika, yksi ainokainen, mutta äidin poika, terve, tarmokas ja päättäväinen. Nuorukaiseksi tultuaan yhdessä äitinsä kanssa hoiti taloutta, ja hätä hävisi Aholasta.

Ihana paikka tuo Aholan saari kauniin Syvärin keskellä. Edessä Pisa, takana jylhä Tahkovuori, oikealla kädellä Kinahmin korkeat vuoret. Pisan yli kulki iänikuinen raja Savon ja Karjalan riistamaiden välillä. Myöhemmin, 1300—1500-luvulla, vedettiin samasta paikasta Venäjän ja Ruotsin valtakuntien raja. Kustaa Aadolfin aikana raja siirtyi nykyiselle kohdalle. Mutta vielä kauan myöhemmin vanhat rajariidat raivosivat kansan kesken. Kullervo-taru uusiutui ehtimiseen. Tora nousi halmemaista ja kala-apajoista. Ja torat ratkaistiin raudalla ja verellä, suurilla suku sodilla.

Tahkovuoren kupeella asui laaja Kuosmasen suku. Paavo Ruotsalainen oli uusi tulokas paikkakunnalla. Kuosmaset tekivät halmeitaan Paavon maitten takalistoille. Kuosmaset laskivat pyydyksiään Paavon apajapaikoille. — Aivan kuin Kalervon ja Untamon aikoina. — Kuosmaset hakkasivat myllynkiviä Paavon kallioista Tahkovuorella.

Paavo ei näistä anastuksista välittänyt sen enempää, tuskin niistä tiesikään. Hänellä oli muut seikat mielessä. Mutta Riitan poika tätä ei suvainnut. Varmaankin Riitta itse lietsoi poikaansa miehen mieltä. Nuori Juho Ruotsalainen uhkasi ampua Kuosmasia, jos hänen apajoilleen tulivat. Hän ryhtyi itse hakkaamaan myllynkiviä omasta mäestään eikä antanut Kuosmasten sitä tehdä.

Koko Kuosmasten suuri suku, isä ja kolme poikaa sekä vävy, nimeltään Holländer, nousi raivoihin. Tuo muka »pyhä poika», niinkuin he Juho Ruotsalaista pilkaten nimitivät, uskalsi vetää rajoja heidän toiminta-alueilleen. Salaisena päätöksenä suvun kesken liikkui, että nuori Ruotsalainen oli tuhottava. Välit kärjistyivät jo siihen määrään,

että isä Kuosmanen, kun Juho-poika kyyditsi vaivaisia hänen taloonsa, ajoi poikaa kirveellä takaa.

Maaliskuun 20 p:nä 1830 lähti isä Paavo Nurmekseen häihin. Juho poika lähti läheiseen Palonurmen myllyyn, ja isä seurasi mukana myllyreessä. Nyt saivat Kuosmaset kuulla, että Juhon oli yksin palattava myllystä kotia. Yksi veljeksistä lähti halkometsään myllytien varteen. Kun Juho keskipäivällä palasi myllystä, karkasi Kuosmanen hänen kimppuunsa, löi hänet tainnoksiin, sitoi huivilla pojan kaulan lujasti kiinni reen takimmaiseen kaplaaseen ja polvitaipeesta kiinnitti suitsilla yhtä lujasti isoon koivuun kiinni. Itse hiihti kotiaan. Siinä seiso i hevonen pojan ruumiin kautta sidottuna puuhun. Hevonen riuhtoi riuhtomistaan. Ei päässyt mihinkään. Aamuyöstä viiden ajoissa hevonen nälästä ja vilusta tuskastuneena ponnisti viimeiset voimansa. Vihdoin suitset katkesivat ja hevonen neliä laukkasi kotiaan, nuoren Juhon ruumis laahaten kaplaasta tietä pitkin.

Riitta Ollikainen — tuomiokunnan pöytäkirjoissa kaikki aviovaimot aivan poikkeuksetta mainitaan isänsä eikä miehensä sukunimillä — on herännyt unestaan samoihin aikoihin, istuu sänkynsä laidalla hämärää viettämässä ja vetelee rintahaikuja piipustaan. — Minkä oivallisen pirteen tämä vähäinen seikka tarjoaakaan Riitan luonteen selventämiseksi. Kun mies kerran oli minuuden inhon lamauttavissa kahleissa, kun hän rakasti itsensä soimaamista ja itsensä panettelemista, kun hänessä selvästi ilmenee masokistisia taipumuksia, niin siitä oli seurauksena, että vaimo miehityi. Jonkun tietysti täytyy taloutta johtaa, kun mies siihen ei kykene eikä halua. Riitasta oli kehittynyt tyyppi »Venus im Pelz», kuuluisa Sacher Massokin samannimisestä romaanista. Hän vetelee aamutuimaansa, ennen suuruksen palakaan nautittuaan, väkeviä haikuja nurkantakuisistaan. Varmaan Xantippakin olisi polttanut piippua, jos sellainen tapa

olisi ollut vallalla Ateenassa. — Siinä tupakoidessaan kuuli hän hevosen laukkaavan pihalle. Avaa luukun ja katselee ulos. Näkee hämärissä hevosen seisovan pihalla ja pojan makaavan maassa. Luullen, että poika oli säkeytynyt suitsiinsa ja kaatunut maahan, rientää äiti auttamaan. Kauhulla näkee hän poikansa hirvittävän tilan. Syöksee sisään, herättää talonsa väen, ja päreen loimussa kaikki hyökkäävät ulos auttamaan Juhoa. Mutta poika oli niin lujasti kiinni kaplaassa, etteivät mitkään solmut auenneet. Täytyi veitsellä leikata kaulaliina auki.

Pojan jäykistynyt ruumis kannettiin tupaan.

*

Alituinen sodan uhka, kiihkeä »besorkaamisen» halu tekee rajalaisesta ihmispedon, jonka vaistot näkyvät elävän sukupolvesta sukupolveen. Sotatila raastuttaa, niinkuin nykyään niin selvästi olemme huomanneet.

Nousi käräjänkäynti. Koko Kuosmasen suku esiintyy oikeudessa. Valehdellaan niinkuin ainoastaan lipeväkieliset savolaiset osaavat tehdä. Pienet lapsetkin pannaan valeh-telemaan. Kerjäläispojat ja -tytöt, joita hevosilla kuljetettiin talosta taloon, jotka makasivat tuvan penkeillä päät vastatuksin, kuuluivat muka yöllä, miten Kuosmaset supattelivat toisilleen murhan yksityisseikoista. Murhaaja Pekka Kuosmanen vangittiin, mutta häntä ei saatu tunnustamaan. Hänet vietiin Viaporiin — ja kuoli siellä, viimeiseen hengen- vetoonsa kieltäen syyllisyytensä.

Paavolle kiidätettiin sana Nurmekseen pojan kuolemasta. Paavo palasi kotiaan heti täysin selvillä siitä, että naapurit, Kuosmaset, olivat murhan tehneet. Omituista oli, että kaikki olivat vakuutetut siitä, että koko suku oli murhan takana. Kuka itse teon toimitti, se oli toisarvoinen kysymys. Eikä murhamiehen kättä ohjannutkaan henkilö-

kohtainen viha, hän vain toimitti sukunsa tuomion. Kulervon taru siis aivan yksityispiirteitä myöten.

Paavo kehuu oikeudessa poikaansa. Sama arvostelu käy selville myöskin todistajien lausunnoista. Paavo väittää, ettei hänen poikansa koskaan ollut väkeviä nauttinut, mutta että murhaaja Kuosmanen oli ankara viinanviljelijä. Paavo parka ei itse ollut vapaa tästä pienestä synnistä, mutta Paavon ja Kuosmasen ryypiskelemisen välillä oli sentään hieman erotustakin. Paavo ryypäsi vain päästäkseen kohmeloon, sillä siinä tilassa, niinkuin melkein kaikki tiedämme, synnintunto on erityisen elävä. Kaikki ihmiset ovat kohmelossa pietistejä. Kohmelo terveessäkin synnyttää itseinhoa.

Riitta rukka! Häntä minä säälin. Heränneet arvostelvat häntä ankarasti. Hän oli muka ristinä eli vastuksena Paavon elämässä. Tätä en usko. Ilman Riittaa olisi Paavo varmaankin joutunut joronjäljille, pois kodistaan ja konnultaan. Riitta piti talouden pystyssä Paavon hulmutessa maailmassa. Todistaahan se jo erinomaista luonteen lujuuutta, että profetan vaimo ei ollenkaan välittänyt miehensä opista. Kuinka hän, rehellisenä ihmisenä, olisi teeskennellyt ja ruvennut ruikuttamaan kilvan miehensä kanssa, kun hän tunsi, että hermonsa olivat terveet, ettei hänessä asunut minuuden inhoa. Kunnioittakaamme sellaista ihmistä! — Mikä ilo ja huojennus, kun ainokainen poikansa kasvoi suureksi ja kykeni auttamaan äitiä talon töissä. Mikä ilo, kun hän huomasi, että pojassa asui hänen tarmoaan ja tulusuuttaan. Ei enää pettua syöty, vaan elettiin varakkaasti. Silloin, tuona maaliskuun aamuna, hän näkee lemmikkinsä, tulevaisuutensa toivon, kirkkaan iltatähtensä kaplaaseen kuristettuna viruvan reen perässä. Harja Riitan talosta oli samalla murtunut. Pois hän pyrki maailmasta, pois poikansa luo. Pois pääsikin. Kolmen vuoden kuluttua hänet haudattiin Nilsiään hiekkaan.

Paavon elämä ei ollut tästä maailmasta. Hänellä oli taivaallinen tehtävänsä. Pojan muisto hälveni pikemmin Paavon mielestä. Hävisi Riitta-vainajankin muisto. Paavo meni uusiin naimisiin hengenheimolaisensa kanssa. — Kiihkohermoiset heränneet eivät rakastaneet leskimiehen säätyä. Mikäli Herra armossaan korjasi aviovaimon luokseen, sikäli he ottivat uuden, kaksi, kolme kertaa.

Pohjanmaan halki.

Lapua on Pohjanmaan sydän, runollisesti puhuen. Arkipäiväisesti sanottuna se on Pohjanmaan napa. Kun punastumatta voi puhua pohjoisnavasta ja etelänavasta, niin voi kainostelematta myöskin jutella Pohjanmaan navasta. Alavus on Pohjanmaan ruhon alapää. Virroilla jo alkaa muu Suomi. Siellä tulee jo vastaan järvimaisemat, mitä ihanimmat maassamme. Siellä asuu jo muuta kansaakin, vesikansaa, savolais-hämäläis-sekoa.

Mutta Lapua on puhtainta Pohjanmaata, sitä maata, jossa sanotaan meirrän, teirrän, laron. Ja kansa on jäämiläis-ruotsalais-venäläis-mustalais-sekoa. Karskia poikia ja pahanluontoisia humalassa. Mutta ylpeitä, itsetietoisia, luotettavia ja rehellisiä. Siis hyvää, syyntakeista väkeä.

Mikä ammottava kuilu onkaan kiinnitetty vähäisen Suomen kansamme eri seutujen asukkaiden luonteiden välille! Ajatelkaammepa yhteen seuraan lipevä nilsiäläinen, hienotunteinen hauholainen ja jyry lapualainen. Nilsiäläinen ilkkuu, viisastelee ja laskee leikkiä; hauholainen kuuntelee, silmät vain kiiluvat; lapualainen kerskuu. Siinä on yhdessä järki, sydän ja tarmo. Kokonaisuutena katsottuna siinä on Suomen kansa.

Ilmiönä jostakin muusta maailmasta liikkui Paavo Ruotsalainen Lapuan ja Nurmon körttiläisten juhlissa. Aate-toveri hän kyllä oli, mutta henki oli vierasta. Tämä nilsiäläinen letkauttaja ja sutkauttaja syyti kompiaan kuin tuli-

vuori lieskojaan, mutta ne kilpistyivät voimattomina lapualaisten järkkymättömistä sieluista, lieskankestäviä kuin kiukaan kuve. Paavo Ruotsalaisen kielen räiskyvät iltatulkukset herättivät hyväntahtoista kummastusta, hänen oppinsa sen sijaan iti ja juurtui syvälle. Kun ajattelen lapualaista, saan aina körttiläisen kuvan silmiini, kun körttiläistä ajattelen, näen samalla Lapuan kirkon. Savolaiset eivät ole körttiläisiä; he ovat vain nauravia, leikitteleviä heränneitä. Hauholaiset eivät koskaan ole olleetkaan suruttomia. He jo syntyvät käytöstavoiltaan ja ulkomuodoltaan Jumalan lapsiksi.

Kun lähestyy tätä Pohjanmaan napaa etelästä käsin ja tulee lähelle Nurmon kirkkoa, näkee vielä oikealla kädellä kallionkielekkeitä pistävän metsästä näkyviin. Ne ovat Suomen mäkimaan viimeiset etuvartijat. Nurmon kirkolta katsottuna lapualainen luonto pääsee ehdottomaksi herraksi. Sanottakoon mitä tahansa, mutta kaunis tällainenkin näköala on. Luojan luonnossa kaikki on kaunista, mikä tervettä on. Uhkea, runsasmittäinen suokin, se on kaunista. Ei niin kokonaisuutena arvosteltuna kuin yksityiskohtaisesti. Mätäs on väririkas, vivahdusrikas ja pehmyt. Mutta kun Lapuaa lähestyy ennen heinän- ja elonkorjuuta, on näky hurmaavaa. Siinä kukkii ja lemuaa ääretön apilapeltto, tuossa liikehtivät rukiin tähkät lauhan lounaan hengessä, tässä kauran haivenet pilkistävät ulos tuppiloistaan. Ja koko tämän vehmaan seudun läpi, suorana kuin viiva, kulkee oivallinen ajotie. Minuun se tekee Keski-Euroopan kulttuuriseudun lihavan vaikutuksen. Asuntoja, kirkkotorneja, kaivonvinttejä näkyy tältä laakealta lautaselta, ruisrääkät takovat kuin tehtaan hamarat; kaikki muistuttaa maaseutua Ala-Saksan sydämessä. Meidän suomalaisten täytyy oppia löytämään ihanuutta muualtakin kuin järvi- maisemista. Muuten käymme yksipuolisiksi.

Lapuan teillä tulivat suuret karjalaumat autoamme vas-

taan, pahantuulisen näköisiä sonneja ja lehmiä lihavia kuin Faraon unessa. Laidunmaat siis kuin Hollannissa konsanaan. Karjapiiat, paljaspäin, avojaloin ja varpaitten välissä mustat surureunat, niinkuin toimeliaalla ja liikkuvalla karjapiialla olla pitää, eivät olleet kuvakauniita kreikkalaisen mallin mukaan. Mutta terveitä he olivat ja lihaket täyteläiset. »Nässlan är också vacker, när hon blommar», sanoo ruotsalainen. (Nokkonen on myöskin kaunis kukkiessaan.) Hätätilassa nämä impyset kuuluvat tappelevankin, ei ainoastaan tukkanuottasilla, vaan haloillakin.

Lapulla on kaikki hyvää ja nautittavaa paitsi vesi. Se on ruskeaa ja pahanhajuista. Siinä voi tarkoilla silmillä nähdä lavantaudin basilleja uiskentelemassa. Lapualaisen sulatuselimet eivät niistä välitä. Jos jollakulla on tähän tautiin taipumusta, niin hän kuolee jo nuorena. Täyskasvanut lapualainen on tälle taudille kova. Mahdollisesti hän on liikkuva lavantaudin levittäjä, jommoisia saksalaiset tiedemiehet kuuluvat löytäneen. Vieras tulokas kuolee kuin kärpänen. Minä en tahtonut kuolla Lapualle, en siis juonut vettä. Ei mikään voi matkoilla masentaa mieltäni niin kuin huono juomavesi. Vesi ei ole ainoastaan vanhin voitehista, se on myös paras juomista. Pyysin soodavettä. Sain suovettä. Vihdoin annettiin sakariiniin tehtyä limonadia. Se maistui kivihiilitervalle, imelälle ja äitelälle.

Majatalon makuuhuoneen lattiassa oli luukku. Avasin sen. Mutalammikon kaihomielin silmäys päilyi kuopan pohjalta. Huh! Yöllä näin unta, että olin Joukahainen. Suohon vajosin suuta myöten, vesi tunki suupielistä sisään, hiekka silmiä hioi, suopursu kutitti nenääni. Heräsin. Höyhen oli pistäytynyt tyynynpäällisen läpi ja kutkutti nenääni. En oikein viihtynyt tässä Pohjanmaan navassa, vaikka se muuten kyllä on niin perin muhkeaa. Kun Lapualle vesijohto hankitaan, silloin ei mitään kaipaa. Ehkä sentään vedettömiä kellareita.

Vanhentunut käsitys on, että Isokyrössä on Suomen laveimmat vainiot ja Limingassa avarimmat niityt. Ne ovat nykyään Lapualla, sekä vainiot että niityt. Ei pensaita kasvavia luonnonniittyjä kuten Limingalla, vaan oikeita tuoksuvia apilaskenttiä.

Kun Lapualta lähdettiin Kauhavalle, uutta tietä pitkin, sain valaisevimman kuvan Pohjanmaasta, minkä milloinkaan ennen tai myöhemmin. Luonnonkuvauksia sanoilla kartan laatia, ne käyvät yksinomattain vain ikäviksi. Aina-kin minä hyppään sellaisten yli, kun joku kirjailija haluaa niitä minulle tarjota. Mutta Lapuan luonnosta uskallan yrittää. Kuvailkaa siis vainioita ja niittyjä ja kesanto-sarkoja niin kauas kuin silmä kantaa. Liitätte siihen oja, niin pitkiä, että loppupää supistuu yhdeksi kapeaksi viivaksi. Sitten asetatte sinne tänne lukemattomia latoja, kauimmat pieninä kuin puiset nuuskarasiat. Siinä on lyhyt, mutta tyhjentävä kuva Lapuan vainioitten luonnosta.

Joka kahdensadan metrin päässä oli rumpu laskuojan yli, niin korkealla tasapinnasta kuin merenaalto. Autobiili loikkasi ilmaan kuin heinäsiirkka ja mätkähti tielle kuin sammakko. Meiltä meni suolet moniin vetosolmuihin. Ei tätä menoa kestänyt kone eikä matkamiehet. Piti kömpimällä ruveta kulkemaan mokomien siltojen yli. Mutta näin hitaasti matamalla sain paremman tilaisuuden tutustua lapualaisten maanviljelykseen. Ihmeekseni äkkäsin, että vastakaivetun ojan pyörtämällä oli suuret röykkiöt kantoja. Mistä nämä tukit keskellä aavaa, puutonta heinäaroa? Mistäs muualta kuin suon pohjasta. Siellä heilimöivien kenttien alla lepäili kosteassa rauhassaan vanha aarniometsä. Jokin lumottu metsä, ehkä lumottu prinsessakin. Ei sentään prinsessa Ruusunen — ruusuja täällä ei kasva — vaan joku suoprinsessa, ehkä prinsessa Hillonen. Lapualaisten vantterat käsivarret penkovat esille aarniometsän, löytävät sieltä prinsessankin, ja he suutelevat häntä huulille.

Prinsessa herää satavuotisista unistaan, rupeaa elämään, pueksen apilaan ihanaan pukuun ja levittää kuninkaallisen hienoa tuoksuaan ylt'ympäri koko seudun.

Milloin tämä lumottu metsä oli kasvanut hyllyvällä suolla, ja miksi se oli sukeltanut sammalen alle? Tässä kaksi ajatusta, joilta en saanut rauhaa. Kyselin alkuasukkailta, miksi he olivat haudanneet metsänsä suohon?

— Jumala sen on tehnyt, milloin lie tehnytkään. Mutta nyt ojanakaivajille ei tarvitse maksaa työstä mitään. He kaivavat halkomaksulla. Saavat ottaa talteen ojanpohjan puut. Ja kuokkijat tyytyvät näihin ehtoihin.

Tämä nyt ei oikeastaan ollut muuta kuin teologinen selitys. Ja ne ovat joskus, luvalla sanoen, hataroita. Hel-sinkiin saavuttuani ahdistelin kaikkia tuttavias geologeja, botanisteja, maantieteilijöitä ja agronomeja. Mikä selitti mitenkin. Nyt tunnen tämän ihmeellisen luonnonprosessin yhtä selvästi kuin kymmenet käskysanat. Sain opin professori Th. Homénin mainiosta kirjasta »Om våra skogar och vår vattenhushållning». Syy metsän kaatumiseen on n. s. »rämeytyminen», joka uhkaa maatumme kuin pahin vihollinen. Se muuttaa kuivankin kankaan huojuvan hongikon suon alle nukkuvaksi kelokoksi. Aivan niinkuin henkinenkin rämeytyminen voi uhata kansaa.

Vanha metsä on siis mennyttä, mutta metsän päälle on kasautunut kosolta ruokamultaa, joka nyt panee apilaan kukkimaan ja lemuamaan. Siis sittenkin hyödyllistä, tämä rämeytyminen! Mutta tarmoa siihen vaaditaan, kun tämmöisen suon muokkaa leipä- ja heinämaaksi. Ja sitä tällä kansalla on. Sillä on sitä luonnetta enemmän kuin meillä muilla suomalaisilla. Tunnustakaamme se nöyrästi. Siitä emme kumminkaan pääse puuhun ei honkaan. Pohjalaiset ovat sitä osoittaneet kaikilla elämän aloilla. Henkisellä niinkuin taloudellisellakin. Pohjalainen ei tyydy aliupseerin arvoihin, eikä häntä miellytä komennettavan elämä.

Hän pyrkii kenraaliksi, hän haluaa johtajaksi. Ja niin moni on siihen ylennyt. On noussut viroissa ja kohonnut kunnioissa. Niihin on häntä auttanut synnynnäinen tarmo. Miksi hänellä on tätä luonnetta enemmän kuin niin monella muulla suomalaisella? Hän on sekarotua. Katselkaa noita monia Pohjanmaan sivistyneitä perheitä! Eivät ne ole suomalaisen näköisiäkään. Ne ovat onnistunutta germaanilais-suomalaista sekoa. Siitä tarmo.

Mutta onko maalaisväki sekarotua? Väitetään sitäkin. Sanotaan, että vainovuosina venäläiset ovat jättäneet perillisiä kansan keskeen. Kirkonkirjoissa niitä nimitetäänkin »rysspojkar». Olisiko tämäkin seko onnistunut? On. Silloin kun se ei ole epäonnistunut. Mutta silloin on esi-isä ollut kalmukki, tataari tai kirgiisi. Ja näiden jälkeläiset ne juuri takovat kauhavan-puukkoja ja viiltävät niillä kummallisia arpia naapuriensa selkiin.

Eivät nämä miehet aina niin lystiä seuramiehiä ole, ainakaan eivät silloin, kun ne hangottelevat tappelua, mutta luotettavia, miehekkäitä ja syyntakeisia ihmisiä ne useimmiten ovat. Heidän kättensä työt kantavat tästä kaunista todistusta. Niin suopellotkin tässä Kauhavalle mennessä.

Tultiin Lapuanjoen laaksoon ja Ylä-Härmään. Mieleni valtasivat nyt perin toisenlaiset tunteet. Ne pastoraalidyllit, jotka apilaspelloilla olivat siintäneet silmissäni, hävisivät tykkänään. Hansin-Jukan haahmo heitti varjonsa maantien yli. En voi myöntää, että Härmän poikain lyriikka oikein soveltuu minun äänilajilleni; siinä pistää liian paljon kirgiisi-esiisän villi naama esille. Mutta onhan lauluissa kumminkin muutamia värssyjä, jotka lumoavat väkevällä sanonnallaan ja aito pohjalaisella tunteellaan.

»Kaks oli meitä murhista,
Muut oli pienistä turhista.»

Linnassakin tuo pohjalainen tahtoo olla ensimmäinen. Hän ei tahdo kopissa istua sillä mielellä, että hän turhasta on pantu telkien taa. Jos kerran sinne joutuu, niin totta toisen kerran siihen täytyy olla kunnollinen syy. Ja kunniaikkain syy on tietysti kalmukin heimolaisen mielestä — murha.

Kun autossa kulkee, täytyy olla nopsa havaintokyky. Ei saa torkkua. Jos mikä mieltäsi kiinnittää, seisauta ajo-pelisi. Me tarvitsimme muka vettä koneeseemme jokaisen kaivon kohdalla, pysäytimme auton ja tuossa tuokiassa oli sankka lauma ihmisiä, naisia, miehiä ja lapsia kaikenkokoisia ympärillämme. Meihin ne eivät vilaisseetkaan, mutta konetta tutkivat ja nuuskivat edestä ja takaa ja kupeelta kummaltakin, aivan kuin koirat tuttavuutta tehdessään. — Auto oli harvoin nähty koje niihin aikoihin. Ainoastaan Amerikan kävijät sen tunsivat ja selittelivät toisille.

— Kas, kun se Jukka ei sattunut kotosalle! Olisi saanut nähdä tämänkin kampsun, tokaisi eräs iloinen vaimo.

Päästäkseni puheisiin kysyin:

— Kuka Jukka? Hansin Jukkako?

— E-e-ei kun minun mieheni.

— Missä mies on? Onko se rauroissa vai lauroissa?

— Miten?

— Onko se rauroissa vai lauroissa? uudistin kysymykseni.

— Kas kun sillä on suuri torvi! Töräytä vähän torvea,

Antti!

Ei pohjalaisen kanssa saa ensi työkseen leikkiä laskea. Ei hän sitä ymmärrä eikä mitään vastaa. Minä tarkoitin leikillisesti tiedustella, oliko mies murhaaja vai murhattu, kun se kerran ei kotosalla ollut, ja oli härmäläinen! Mutta vaimo vain ryhtyi tutkimaan auton torvea. — Ehkä se olikin paras vastaus nokkaviisaalle kysymykselle.

Mutta minä en hellittänyt.

— Montako kertaa viikossa teillä tapellaan?

Tähän tietysti savolainen olisi vastannut:

— Tulkaa huomenna klo 9 illalla, niin saatte tapella vaikka koko yön, koskapa näkyy hyvä halu olevan.

Mutta niin ei härmäläinen vastannut. Hän vain hieman ihmetellen ja närkästyen sanoi:

— No se nyt on ihme, että kaikki vieraat tulokkaat aina vain kyselevät meidän tappeluistamme. Emme me tappele enemmän kuin muutkaan. Kristityitä me olemme niinkuin kaikki muutkin suomalaiset.

— Niin, siellä muualla Suomessa sanotaan, että härmäläisen miehen selässä on arpia ristiin rastiin kuin koristeilla neulotussa pöytäliinassa, ja oikealta olkapäältä vasempaan lonkkaan kulkee pitkä yhtäjaksoinen arpi kuin linnunrata taiyaankannella.

— Valetta ja vihapuhetta. — Montako kilometriä teirän vaununne kulkee tunnissa?

— Jos kova hätä täällä Härmässä tulee, niin päästään pakoon 6:n penikulman vauhdilla tunnissa.

Eivät suuttuneet, vaikka kyllä olisi ollut syytä. Minä sain sen käsityksen, että härmäläiset tätä nykyä ovat yhtä hyviä Jumalan karittoita kuin me muutkin suomalaiset. Nykyinen rikostilasto tukee samaa mielipidettä. Mutta pari vuotta tämän jälkeen tapasin härmäläisen, joka lohdutti minua sillä, että kirgisiluonne vielä joskus juhlahetkinä kihoaa pinnalle. Ehkä tämä kertomus on valetta ja vihapuhetta, mutta juttelen sen kumminkin.

Härmäläiset olivat kutsuneet naapurinsa lapualaiset, kauhavalaiset ja nurmolaiset juhille seuran talolle. Määrättynä iltana ja hetkenä juhlavieraat saapuivat. Mutta isännät loistivat poissaolollaan. Istuskeltiin ja odoteltiin. Jo rupeaa kuulumaan hirvittävä möräkki maantieltä. Isäntäväki lähestyy. Mutta kaikilla puukot hampaissa ja hihoissa. Nyt syntyi pakokauhu. Vieraat ikkunoista hyp-

pelivät ulos ja juoksujalkaa pakenivat soitten ja apilas-peltojen yli takaisin kotimaihinsa. — Syytä tähän omituiseen kestiystävällisyyteen ei tunnettu eikä myöskään tutkittu. Vieraat tiesivät sen hyvin, että se oli atavismin satunnaista ulospurkautumista, joka on anteeksiannettava.

Ajettiin Lapuanjoen oikeaa vartta. Saavuttiin ruotsia-puhuvien maihin Jepualle. Ei mistään voinut oikeastaan huomata, että oli saavuttu toisen kansan keskuuteen. Asunnot samanlaiset, pellot samalla tavalla viljellyt, työkalut samanlaiset, karja samanlaista. Ulkomuodossa oli erotusta. Ruotsalaiset ovat punakampia, ehkä hieman pitempiä ja solakampiakin. Suomen vaasalaiset ovat vantterampia ja ihonväri harmaampi. Mutta oikeastaan vain ihonväristä voi erotuksen huomata. Ruotsalaiset ovat sanalla sanoen kauniimpia. Sivistyksessä ei ole erotusta. Jos on, ei tiedä, mille puolelle voitto kallistuu.

Lähestyttiin Juuttaan kunnaita, ensimmäisiä Nurmosta lähdettyä. Tuolla Döbeln seisoi rukoilemassa. Väkiseltä alkoivat Runebergin värssyt liikehtiä ruumiissani:

»Vapaaks' sanotaan mun uskoni, se mulle kunniaksi,
vapaana synnyinkin mä maailmaan.
Mut kunne kulloin aatokseni lähti,
sä olit matkan pää, sen johtotähti,
sä tahdollar jok' ohjaat elämää.
Sun puolehes luon silmäni nyt tässä,
miss' silmä kuolon vain on näkemässä,
sua kiittää saan tässä ilman näkijää.»

Tämä on yhtä paljon Voltairen, Lovisa Ulrikan ja Kustaa III:n ja koko hänen hovinsa rukousta kuin Döbelnin.

»Työt' orjan olkoon herraans' imarrella,
min' en voi kerjätä, en kumarrella,
en palkan toivoss' enkä suosion.
Iloisna tahdon etehesi tulla,
vapaalla miellä, päällä nostetulla,
se miehen suoraa rukousta on.»

Se taas on sivistyneen Härmän pojan rukousta, se on sivistyneen Hansin Jukan Jumalan eteen astumista ja itsensä esittelemistä. Hiokaamme pois härmäläisistä kalmukin kuori, ja pohjalta pilkistää esille timantti, joka loistaa ja säteilee. Tämä hiottu härmäläinen se ajattelee noin, se puhuu noin, se seisoo noin pystypäänä ja iloisena.

»Jumala, veli, millä nimityksin
sua mainininkin,
kunnia on sun.»

Se on runoilijan oma rukous. Se on miehekkään Runebergin sisin uskontunnustus, pantuna vain Döbelnin suuhun. Hän oli tosin pappi, luterilaisen kirkon pappi, mutta ei ainoastaan sitä, hän on kaikkien miehekkäitten miesten iäti ihana ylimmäinen pappi. Älköön pohjalainen rukoilko koskaan muuta rukousta! Hengelleen sopivampaa hän ei kumminkaan löydä. Sehän on pohjalaisen armoitetulla hetkellä kuulema, tuntema ja kirjoittama. —

Avasin Uuskaarlepyyn seurahuoneen ikkunan. Aution torin tuuheissa koivuissa viserteli lehtokerttu tuota ihmeen ihanaa, surun ja riemun sekaista säveltään, jolla hän täyttää meidän kesäiset lehdikkömme hamasta Hangon niemestä aina Lapin tunturikoivikkoihin saakka. Kuta kauemmaksi pohjoiseen siirrytään, sitä lukuisampana hän esiintyy. Lapissa sadat hennot kurkut soittavat tätä samaa säveltä yhdeltä kuuluvilta. Jokaisen hytтын syötyään hän ylistää Luojan hyvyttä. Suomalaisin kaikista Jumalan luomista linnuista. Kantelettaren kansikuva.

Jokainen sydämen kieli duuriin viritettynä olin kulkenut Juuttaalta Uuskaarlepyyhyn, Runebergin paukkavat säkeet sielussani. Tuo kerttu muutti mielen muuksi. Kaikki soi mollissa. Oli käynyt kuin suomalaisten lainaaman germaanilaisen sävelen. Se muuttuu meillä molliksi, oli pa kuinka raikkaassa duurissa tahansa lainattu.

Mutta olihan tämä Sakari Topeliuksen syntymäkaupunki. Eihän täällä sopinut duurissa liikkua. Täytyi virittää sie-lunsa molliin. Ja tuo lehtokerttu oli kuin luotu soittokoneen virittäjäksi.

Kävelin katselemassa Topeliuksen kotipaikkoja ja hänen kala-apajoitaan. Lempeän runoilijan aatteet pyrkivät minussa vallalle. Mutta Runebergkään ei jättänyt rauhaan. Sehän on ihmeellinen luojan oikku, että nuo kaksi suurta runoilijaa, Runeberg ja Topelius, ovat syntyneet kahden penikulman välimatkan päässä toisistaan. He pyrkivät sulamaan yhteen. Kumpikaan ei väsynyt ylistämästä maa-tamme ja kansaamme omassa äänilajissaan. He ovat kirjoittaneet kokonaisia sinfonioja tästä aiheesta. Mutta sin-foniat kirjoitetaan joko duuriin tai molliin. Ei mikään estä duuri-sinfoniassa viehkeitä kohtia eikä molli-sinfoniassa raikkaita muunnoksia. Topeliuskin on kirjoittanut duuriin kuvauksensa jäänlähdestä Oulunjoessa. Näin nämä kaksi suurta henkilöä vuoroin soittelivat laulujaan korvissani. Tuossahan oli koski, johon Döbeln hupsahti ja sai kuumeen, ja samasta koskesta Topelius on kirjeissään puhunut monta kaunista kertomaa, ehkä saanut idun komeimpaan runoonsa.

Elin viehkeissä muistoissa. Nykyisestä kaupungista en saanut muuta kuvaa kuin suuren torin, ikikoivujen ympäröimän.

*

Saavuttiin Raaheen. Yhä edelleen samaa Pohjanmaan lakeutta, mutta kansa on jo muuttunut. Savolaisuus kielessä tuntuva, ehkä hiukan verran jo mielessäkin. Ei enää niin ylen karskia väkeä, mutta itsetietoista ja luotettavaa. Ei puukko heilu käsissä, vaan kieli jo alkaa ratkaista riidat.

Käveltiin kaupunkia ja katseltiin kuulua ruiskuhuonetta (spruuthuuset) ynnä muita merkillisyyksiä. Vanhoja muis-

toja kaupungilla ei ole huomattavampia. Ei siis mitään havaittavissa, ei mitään tunnettavissa.

Mutta matkamiehellä pitää aina olla tuntosarvensa vipajamassa kuin russakalla virsikirjan kannella. Näennäisesti yksinkertaisesta tapauksesta voi avautua laajat perspektiivit, voi saada hyvän kulttuurikuvan. Niinpä nytkin hullunkurinen kohtaaminen paljasti kirkkaan kuvan pohjalaisen luonteesta ja väläytteli silmien edessä piirteitä kansan elämästä ja maailmankatsomuksesta.

Kauas rannalta oli mereen paalujen päälle rakennettu asunto, arvatenkin ravintola. Pitkä kävelysilta johti rannalta ravintolaan. Kävelysillalla seisoivat miehet vahdissa, valikoimassa vieraitaan. Samalla nähtiin kaksi maalaismiestä polkkaamassa meressä. He ohjasivat kulkunsa ravintolaa kohti. Arvattavasti sellaisia, jotka olivat köykäisiksi löytyneet siltavahdin puntarissa. Toinen mies oli vanha, pieksujalka, harmaatakki, toinen taas ripiltä vasta päässyt nuorukainen. Nuori mies talutti vanhaa, sillä vanha vintturoi huimasti täyden höyryn vaikutuksesta. Molemmat rämpivät pehmeässä pohjaliejussa, ja pieksut mauskuttelivat joka nostosta kuin lempivien huulet. Näky naulasi meidät paikoillemme, seurasimme mitä tapahtuman piti. Meren sotkijat lähestyivät ravintolaa:

— Antakaa totia, huusivat jo loitolta, tässä tulee miehiä, jotka maksaa taitavat.

— Menkää pois, pois, pois! huusivat kyökkipiipit ja huiskuttelivat likaisilla pyyhinliinoillaan.

Humalaisten itsepintaisuudella siinä kauan aikaa riidellyään kyökkikarhun kanssa kääntyivät he rypemään takaisin kuivalle maalle. Vanha mies hoippui yhä huimemmin, sillä kylmä merivesi ajoi kaikki höyryt onnetoman kalloon. Puheet hävisi vähitellen, ja hän röhkä ja jokelsi vain. Melkein kantamalla toi jalo nuorukainen toverinsa kuivalle rannalle, johon vanhus kepertyi pitkälleen, autuaallinen hymy huulilla.

— Vahtikaapa miehet tätä, minä haen hevosen, sanoi poika, joka myös oli ottanut »bari klasia».

Ei muuta kuin jäimme vahtiin. Vanhus änkytti ja soperteli kuin viiden kuukauden lapsi. Mutta ei hihkunut. Hyvin säädyllinen humalassaan.

Jo saapui hevonen. Nyt kuorman tekoon. Rippilapsi kiskoi vanhusta kauluksesta, minä autoin kintuista. Kohta sentään muutettiin rooleja, sillä vanhus oli vyötäisiään myöten harmaan merisaven vuotavassa vallassa. Nostellessani vanhusta huomasin, että hän olikin körttiläinen. Hänen takkinsa liepeet piipottivat pystyssä kuin peukaloisen pyrstö.

Aivan oikein! Niin kuin olla pitää. Körttiläisen helmasynti on aina ollut lämmin tuutinki. Hamasta Paavo Ruotsalaisen elämänvuosista meidän päiviimme saakka. Kuinka moni uskonsankari onkaan kompastunut tähän kiveen! Ei vain tämä, jonka liejuisia koipia minä kohentelin. Alkoholit ja kiihkeä uskonnollisuus, ne ovat parhaita aseveljiä. Kun suruttomuus tahtoo vallata mielen, silloin riipaisee itsensä täyteen humalaan. Ah, miten ne kuparisepät seuraavana päivänä takovat synnin tuntoa, kalkuttelevat katumusta ja vievät miehen lyötynä koirana maistamaan Herran rankaisevaa patukkaa.

Tuossa körttiläisessä olin nosteleminani Paavo Ruotsalaisen pitkiä koipia. Kävi hänkin Raahen markkinoilla ja hoippui kaduilla. Joskus ehkä vaan teeskennellen humalaa, sillä körttiläisen silloiseen esiintymiseen kuului korkeimpana kukkana hoippuva askel. Ruotsinmaalainen herännyt, Rosenius, kauhistui körttiläisten illanviettoja, mutta nämä halveksivat hänen raittiuttaan, pitäen sitä tekopyhytenä.

Minulla siis oli historiallinen ilmiö käsissäni, eikä tavalinen suruton syntinen ja juoppo. Tuo, jonka rasvaisia koipia nyt yhtä liejuinen rippilapsi syleili, olikin ikäänkuin virkamatkallaan, hän oli tappamassa tekopyhyttään, hän

oli upottamassa viinaan ja meren pohjahölmiin rietasta suruttomuuttaan. Huomenna hänellä oli tuores ja syvä synnin tunto sydämessä ja postilla kädessä.

Vanhat romantikot lausuivat: ei hätää ihmisellä, vaikka katuojassa makaa, kunhan siveys asuu povessa. Sen tähden kaikki romantikot ovat olleet kuulut viinan viljelyksestään, sekä uskonnolliset että kirjalliset ja kansalliset romantikot. Missä enemmän on nautittu kuin meidän kirkkojuhlissamme, kansallisjuhlissamme, isänmaallisissa ja kirjallisissa piireissä? Tunnehmiset aina ryyppäävät, järki ihmiset ovat vesipoikia. Sen tähden niin monet suurmiehemme ovat liikkuneet hoippuvin askelin. Niitä on nosteltu rekiin ja kärryihin, kuten minä nyt tätä raahelaista. He ovat silti olleet suurmiehiä niinkuin tämäkin raahelainen.

Mies istui vihdoin kärryissään. Ruuna otti pari askelta. Vanhus putosi istuimelta polvilleen ja pää mätkähti ruunan lautaselle, nenä häviten jouhien sekaan.

Minä olin jo tehnyt ukolle hyvän työn ja olin oikeutettu nauramaan. En nauranut onnettomuudelle enkä humalalle, vaan nauroin nenän asennolle siellä hevosen jouhien joukossa. Mutta nyt poika suuttui. Häntä harmitti ja hävetti. Vieraat miehet muka ilkkumassa hänen toverinsa alennustilaa.

— Älkää naurako! Tiedättekö kuka tämä on, joka tässä makaa?

— Väsynyt mies.

— Niin se nyt on, mutta mikä se on, kun se ei ole väsynyt? sanoi poika niin koppavalla, kehuvalle ja juhlallisella äänellä kuin vain pohjalainen taitaa.

— Ei olla raahelaisia, ei tunneta.

— Se on *Piehingin valtti*, suuren Piehingin kylän paras valtti.

Nauroin. Vertaus Runebergilta lainattu. Hän vertaa Klingsporia »kurjaan valttiin» (denna lumpna trumf). Isäntä

herännyt, poika runoilija. Suurmiehiä siis molemmat, niinkuin pohjalaiset niin usein.

— Tuskinpa vaan, jos teidän kylässä tällaista valttia löytyykään.

Vaikenin. En tahtonut ruveta kilpasille, vaikka mieleeni juolahtivatkin parin helsinkiläisen valtin, Julius Tallbergin ja Renlundin nimet. Ehkäpä ne sentään olisivat kaataneet Piehingin valtin.

— Autetaan mies istumaan! Ei se noin voi maata hevosen höyryssä.

— Älkää koskeko! Minä sanon. Minut on pantu isäntääni saattamaan kaupunkiin, ja minä sen myöskin vien eheänä kotiin ja hoidan kanssa.

— Oikein sanottu! Hoida vaan!

— Tulkaa te vaan Piehinkiin, niin näette mikä mies tuo on. On sillä huoneita, missä ottaa vastaan, on sillä mitä tarjota, on kymmeniä lemmiä, on kuus nuorta hevosta, tämä vanha ruuna seitsemäs. Ja sillä on kymmenen tuhatta markkaa kyläläisille lainassakin.

Niin. Körttiläisellä on aina rahaa. Jumala siunaa hänen kättensä työt. Vasten tahtoakin sitä vain karttuu. Ja hän lainaa myös naapurilleen kristillistä korkoa vastaan.

— Älä ole milläskään, poikani. Tunnethan sinä raamatun, vasta ripille päässyt. Tiedäthän, että: ken itsensä alentaa, se ylennetään, lohduitin harmistunutta poikaa.

— Niin, uskovainen se myöskin on, sanoi poika ja viit-tasi isäntäänsä.

— Näkeehän sen pyrstöstä ja pieksuista.

— Tulkaa vaan Piehinkiin, niin näette, mikä valtti se tuo isäntä on.

Nyt poika kävi kahareisin seisomaan, ja liejuisilla sääril-lään hän puserteli isäntänsä ruumista molemmilta puolilta, niin että ukko oli kuin ruuvipenkissä. Toisella kädellään hän kohotti isäntäänsä kauluksesta, niin että nenä selkisi

jouhista, ja toisella hän ohjasi ruunaa suitsista. Viisas, vanha ja vakaa ruuna lähti hiipimällä liikkumaan eteenpäin. Se ei ollut ensi kertaa isäntäänsä kyydissä vaaralliseen kaupunkiin. Se tiesi, että kotimatalla aina vaani ihmeellisiä yllätyksiä.

Hitaasti mentiin Raahen katua pitkin, poika pystyssä kuin sontakärkyssä. Mutta rakkaus, anteeksiantamus ja avuliaisuus sitoi nämä kolme oliota, isännän, rengin ja ruunan, toisiinsa. Näiden kaunisten ominaisuuksien avulla he kai pääsivät joskus perille Piehinkiin.

Kyllähän Raahen porvarit nauroivat katukäytävillä, kyllä poika puri hammasta, mutta hän tiesi, että seuraavana päivänä isäntä taas on Piehingin paras valtti, ja hän valtin uskottu renkipoika. Siinä kylliksi häpeän hoivaa.

Tuo renkipoika! Mikä ihana ilmiö parasta pohjalaista, itsetietoinen mutta tarmokas, kiukkuinen mutta toimielias, hävetessäänkin päättään pystyssä pitävä. Ehkä valttikin oli samaa maata. Tapahtuuhan auringollekin joskus täyspimennys.

*

Ei Pohjanmaata kesällä halkaise joutumatta hyttysten saaliiksi. Mutta niin kauan kuin automobiilissä kulkee, ovat ne täysin vaarattomia. Nämä pienet, valitusvirsiä laulelevat elukat käyttäytyvät nimittäin hyvin säädyllisesti laskeutuessaan uhrinsa verisuonille. Ne leijailevat alas varovasti kuin pakkasilman lumihietale tai kuin jouluenkeli kiltin lapsen vuoteen ääreen. Mutta tähän ei ole aikaa automobiilin halkaistessa ilmaa. Autolla kulkija siis säästyy tästä maanvaivasta.

Ei sentään aivan täydellisesti.

Ajettiin Raahesta Siikajoelle, missä Klingspor erehdyksessä tai vahingossa voitti venäläiset. Oli ilta ja rasvatyyni. Kuljettiin pitkää, tasaista metsätaivalta. Tällä välillä tapa-

sin suurimmat hyttysparvet, mitkä milloinkaan olen nähnyt. En ole edes kuvitellutkaan, että sellaisia tässä murheenlaaksossa voisi tavata. Ainakaan en Lapissa koskaan tavannut sinnepäinkään samansuuruisia. Maantiestä aina puitten latvojen tasalle lenteli itikka itikan ympärillä. Lehtokertut ympäristön puissa olivat syöneet vatsansa niin täyteen näitä herkullisia hyönteisiä, että töin tuskin jaksoivat kiittää Luojaansa tästä yltäkyläisyydestä. Laulu loppui usein kesken, niinkuin apatilta ainakin.

Mäkäret eivät tietysti ehtineet imeä meitä. Mutta tekivät muuten haittaa. Kulkiessamme suoraa, tasaista tietä pitkin huimaa vauhtia pistivät hyttyset poskiamme kuin neulankärjet. Niitä tuli kuin syytämällä vasten naamaa. Ei auttanut muu kuin vetää silmälasit silmille. Ne säästyivät täten sokaistumasta. Mutta poskia kirveli tulisesti. Piti piiloutua kauluksien suojaan ja peittää otsaansa, mutta nenä oli sittenkin altis pistoille. Metsää vain kesti ja mäkäroitä myös. Ajaja seisautti koneensa, ei kärsinyt kauemmin. Hän ei voinut suojella kasvojaan vaaranalaisessa toimessaan. Mutta heti koneen pysähdyttyä oli satakunta verenimijää niskassa. Piti lähteä vaan liikkeelle. Kirottu metsä. En mokomaa Gehennaa luullut olevankaan maailmassa. Itse Siikajoella vasta päästiin metsän kynsistä.

Jos Dante olisi ollut meidän mukanaamme, olisi hän saanut uuden hirmupaikan lisää »Jumalalliseen Komediaansa». Minä arvaan, että hän olisi sijoittanut tähän metsään kaikki sellaiset naiset, jotka kahvikesteissä puhuvat pahaa palvelijoistaan, epäilevät toisten naisten kunniaa ja syyttävät parhaita ystävättäriään keimailemisesta miesten parissa. Hän asettaisi ne alasti hyppimään tähän Siikajoen metsään, ja minä tiedän, että moni nainen tämän pelosta suistaisi suunsa eikä pistelisi kielellään niin säälimättömästi kuin, sen pahempi, usein tapahtuu. Kaikeksi onneksi meidän kristittyjen helvetissä vallitsee niin ankara kuumuus, että

kaikki suot jo ammoiden ovat kuivuneet, niin etteivät hyttiset pääse sikiämään. Mutta lappalaisten helvetissä on tietysti etupäässä soita, ja lappalaismuijia on säikytelty purevilla mäkäröillä. Sen tähden he elävät siivosti neljäkin perhettä samassa kodassa, mikä on yksi maapallon ihmeitä.

Kun tultiin yöksi Liminkaan, oli automme nietostunut täyteen näitä verenimijöitä — porvareita. Luudalla täytyi lakaista pois raadot. Lyhtyjen pohjat olivat täynnä vainajia. Otettiin ne sieltä ja tutkittiin. Niitä oli monta monenlaisia lajia. Oli itikoita, hyttysiä, mäkäröitä, sääskiä ja vielä lisäksi monia muita tuntemattomia. Kutsuttiin alkusukkaat avuksi. Mutta nyt tapahtui se ihme, että he väittivät ei koskaan ennen nähneensä tällaisia lajeja. Eivätkä tunteneet niiden nimiä.

— Ne on Aatamilta jääneet ristikimppä, tokaisi eräs.

Ensimmäinen sukkeluus Pohjanmaan matkalla.

Minä utelin:

— Mistä olette kotoisin?

— Limingalta olen.

— Mistä isänne?

— Limingalta sekin.

— Entäs äiti?

— Iisalmelta.

Hän oli siis tullut äitiinsä.

*

Oulun pohjoispuolella alkaa joissa jo olla vettä. Eteläpuolella tietysti myöskin, mutta ei niitä myöten kuljeta, muuta kuin ehkä joskus venepahasilla. Nyt näkee jo komeita, pitkiä siltoja, rautaisia ja riippuvia. Mutta joskus täytyy vielä kulkea lautoillakin virtojen poikki. Koko Pohjanmaa on kuin zebbran kylki, täynnä pitkiä viiruja. Kuljetaan jonkin verran matkaa tasaista tannerta pitkin, jo tulee viiru eteen, nimittäin joki. Näillä viiruilla on nimetkin ja niitä

nimiä koululapset pönttävät päähänsä, mutta ei kukaan jaksa muistaa kumpiko on pohjoisempi, Kala- vai Pyhäjoki, Simon- vai Iijoki. Eikä tästä muistannasta autuus riippunekaan. Pääasia on, että tietää niiden olevan viiruja zebbran taljassa.

Komein on Kemijoki. Ja komein on sen siltakin. Oikein tahtoi mieli muuttua juhlalliseksi, kun autolla ajettiin sillan rautaverkkoon. Olenkohan minä missään nähnyt juhlallisempaa siltaa? En ainakaan muista. Ja joki alla on mahtava vuo, jossa on kirkkaan sininen vesi. Sillalle näkyy loitolta jo korkeita vaaroja. Ja heti kun sillan yli on kuljettu, nousee ensimmäinen mäki vastaan.

— Hurraa, mäki! huudettiin.

Kun Virtain ja Alavuden rajoilta saakka on kulkenut tasaista tietä myöten, soitten, vainioitten tai kuusien ympäröimänä, noin 600 km, niin tuntuu ikäänkuin saisi raittiimpaa, kepeämpää ilmaa, kun pääsee mäelle kapuamaan. Otettiin hyvä vauhti, ja ähkien ja piristen auto nousi mäen päälle. Mäen kukkulan korkeimmassa hongassa istui tunturipöllö. Pehmeästi kuin perhonen tämä valkoinen höyhenpallo lähti liitelemään kesäyön kuulakkaassa valossa kohti pohjoisia vaaroja. Lapin ensimmäinen airut! Oltiin saavuttu Peräpohjolaan, keskiyön auringon maihin.

Väki valvoi jokaisessa asunnossa, vaikka keskiyö oli läsnä. Pitkän pimeän talven perästä se tahtoi nauttia yölläkin vapauttavasta valosta.

Suurten vastakohtien maa! Pilkkaisen pimeän talven ja huikaisevan valoisan kesän maa! Talvella hallitsee pahan pimeän horna, oikea Ahriman, kesällä hänen ikivihollisensa, valoisa Ormuzd. Ja väkikin palvelee joko toista tai toista ruhtinasta, joko valoa tai pimeää. Niillä on siis n. s. dualistinen maailmankatsomus. Aivan niinkuin saksalaisilla. Saksassa täytyy kaikilla kulkijoilla joka hetki olla selvillä, tahtooko hän olla valon vai pimeyden lapsi.

Kun tulet Saksan ravintolaan, huutaa pönäkkä edes-käypä, ryhdiltään ilmetty voitonpatsas, »Siegessäule», karjuvalla äänellään: »helles oder dunkles» (valoisaa vai tummaa). Kysymys on tietysti oluesta. Kun tulet hedelmä-kauppaan ja pyydät kirsikoita, sipattaa neiti: »helles oder dunkles». Kun ostat kenkiä, tokaisee suutari samoin: »helles oder dunkles».

Kun tapaan peräpohjalaisen, tekee aina mieleni heti aluksi karjaisemaan: helles oder dunkles, s. o. oletko hihhuli tai körttiläinen, vai oletko musta maailman-matti? Muita vivahduksia harvoin tapaa. Joka toinen ihminen on jonkinlainen lahkolainen, toinen taas vapaa elämän ihailija. Ja molemmat puolueet ovat sydämensä pohjasta sitä mitä ovat. Sen tulin elävästi kokeneeksi tälläkin matkalla.

Istuin seuraavana aamuna Tornion seurahuoneen ruokasalissa, nurkassa, erään pikkupöydän ääressä. Pääpöytä oli koreaksi katettu viidelle hengelle. Pöytään tuli virkamiehiä Peräpohjolan ääriältä, Lapin raukoilta rajoilta, ja heillä oli aikomuksena viettää iloinen päivä, shyhtyänsä toisiinsa pitkän talven perästä poloisilla Pohjolan mailla. Että he olivat dunkles-joukkoa, sen näki jo aamiaisen ensi otteista.

— Bitte sehr, meine Herren! Wie kommt man nach Aavasaksa?

Sen sanoi nuori venäläinen ylioppilas-teknologi, täydessä univormussa. Olkapäillä oli suuret kultaiset pyörylät, rinnassa kiiltävät napit ja kädessä leveäkantinen »shapka». Virkamiehet vihaisina tuijottivat tähän kohteliaaseen nuorukaiseen, joka muka häiritsi heidän tuttavallisen yhdessäolon herättäviä alkumeininkejään.

— Va' fan ä' de' som han tolkar och bråkar, sanoi yksi.

Minä, eteläsuomalainen, joka häilyn helleksen ja dunkleksen väliasteilla, nousin ja autoin vierasta neuvoilla.

— Skål för qvintus fabius, maximus, rullianus, huusi yksi, ja viides ryyppy hurrahti.

Vein tämän perin kohteliaan venäläisen nuorukaisen syrjähuoneisiin, ja meistä tuli kohta hyvät ystävät, hänen inhottavasta puvustaan huolimatta. Hän jätti Aavasaksan ja päätti seurata minua Narvikiin ja Lofotenin saarille.

Nyt seuraa matkakuvaus, joka oikeastaan on Suomen rajojen ulkopuolelta, mutta Pohjanmaata se silti on, nimittäin Länsi-Pohjaa. Ja väki täällä on yhtä hyvää suomalaista kuin missä tahansa muualla maassamme, ja yhtä hyvää pohjalaista. Siis jatkan.

Venäläinen ja minä nousimme Haaparannassa laivaan mennäksemme Luulajaan, toverini lähtivät autolla Murajärvelle, jossa silloin oli Ruotsin lähin rautatieasema.

Astuessamme laivaan tyrmistyin ällistyksestä, sillä etukannella oli täysi jumalanpalvelus. Ei ollut mikään pyhäpäivä, vaan kaikkein harmain arki. Matkakapineet kädessä jäin seuraamaan tätä menoa. Mikä ihana seurakunta! Keski-ikäisiä emäntiä, hauskanäköisiä, kaunismuotoisia, mutta ylen totisia, istui voittynyriä kansilla, likemmäksi kymmenen kappaletta. He kuuntelivat tunnontarkasti, mitä saarnaaja tynnyriä piirin sisällä pakisi. Ja tämä pappi se oli mielenkiintoisin koko seurueesta.

Hän oli lyhytjalkainen, pitkäruumiinen, nenä pieni ja melkein rustoton, posket pulleat ja pehmeät. Tukka oli tuuhea, voinkeltainen ja leikattu takaa pilkkumin reunaa myöten. Hiukset pullottivat hatun reunan alta korealla koholla, niin että koko takaraivon tukkalaite muistutti kettu repolaisen häntää. Ja sitä viekasta silmien liikettä! Harvoin ensi silmäyksellä olen tunkenut koko tilanteen ytimeen niin selvästi kuin tässä tapauksessa.

Ilmielävä savolainen kettuiliija, joka jollakin tavalla petkutti, en uskalla sanoa millä, näitä totisia, arvokkaan näköisiä naisia. Miehekseen hän ei juuri liene ollut mikään naishemppu, mutta oli hänellä sentään yksi valtti, joka tehosi. Hänen ihmeen soinnukas äänensä, korkea ja lavea tenori.

En ole kuullut maailman ylistämää Carusoa, mutta luulen, että tästä maallikkosaarnaajasta koulutettuna laulajana olisi myös tullut maan valio. Pienet silmänsä sirrillään hän lasketteli puoliääneen sanoja, sanoja ja sanoja, joita en kuullut. Kuuntelin vain tuota ihanaa äänen helyä. Sehän pyrki lumoamaan minutkin, miehisen miehen. Naiset hän näkyi hypnotisoineen täydelleen, niinkuin kuuluisat tenorit tekevät joka maailman kolkassa. Naiset heiluttelivat jalkojaan korkeilla istuimillaan ja hokivat aina vuoroonsa:

— Kyllä se armo sitte kelepaa, kyllä se armo sitte kelepaa!

Mistä synnistä hän helisevällä äänellään puheli, en kuullut, mutta arvaan, että se oli kymmenien käskyjen keskipaikoilla kielletystä. Naisten silmäys ja poskien punoitus antoivat aihetta tähän otaksumiseen. Minä vain kuuntelin tuota kallista Jumalan lahjaa, hänen sulosointuista ääntään.

Eräs laivamies, jonka henki tuli väkevästi punssille näin aamupäivällä, näkyi häpeilevän laivansa puolesta, kun huomasi minun niin ällistyneenä seuraavan tätä outoa menoa. Hän lähestyi saarnaajaa ja sanoi:

— Mitä pirua sinä punainen kukko siinä höpiset?

Dunkles, kaikin puolin täydellinen dunkles!

Mutta tämä pikku punainen kukko ei kalauttanut korvaansakaan laivamiehen kohteliaisuuksille, ei edes kääntänyt päätään, vaan sanat hopeavirtana yhä edelleen valui-
vat suusta. Ja suuret rotukanat voitynnyrien kansilla yllyttivät vain pientä maatiaiskukkoaan jatkamaan:

— Kyllä se armo sitte kelepaa!

Pikku kukko poistui laivan kannelta vasta kun ruvetiin köysiä irroittamaan. Rotukanat taas rupesivat vähitellen hiljaa kaakattamaan keskenään.

Siirryin omille paikoilleni, tuumien: peräpohjalaisen suusta tulee joko punssi tai Jumalan sana.

Ryhdyin tuttavuuksia tekemään. Puhuteltu vastasi lyhyeen ja poistui. Yritin uudestaan. Sama temppu. Kum-

mastukseni kasvoi joka kerralta. Kohta aloin ymmärtää yskän. Tuo kiltti venäläinen matkatoverini, jonka kultaiset pyörylät olalla ja tuo inhottava santarmilakki paistoiivat ja kuultivat niin kirkkaina, oli syypää tähän kohteluun. Siihen maailman aikaan oli ruotsalaisten päähän pälkähtänyt, että jokainen rajan yli tulija Suomen puolelta oli mahdollinen venäläinen urkkija. He luulivat nimitäin, ettei Venäjä mitään tässä maailmassa niin halukkaasti himoinnut kuin Ruotsin Lappia. Ja kun tuo viaton venäläinen ylioppilas, ikävä kyllä, esiintyi täydessä gala-univormussa, oli epäily kasvanut varmuudeksi.

Ruokaillessamme sain paikan kapteenin pöydässä. Aloitin puhelun. Kapteeni tuskin viitsi vastata. Muut eivät huolineet minua edes lähimailleenkaan. — Venäläinen ylioppilas ei syö matkoilla. Hän elää pelkällä ilmalla. — Päivällisen päälle matkustajat ryhtyivät kahvia ja punssia nauttimaan. Kaikki olivat siis sitä tummaa lajia, aito dunkleksia. Yksin komea, pitkä Ruotsin Lapin rovasti istuutui kapteenin pöytään ja joi puolikkaansa. Oliko hänkin dunkles? Kotonaan seurakuntansa kesken tietävästi heleä helles, mutta näin matkoilla dunkles, niinkuin aviomiehet yksinäisillä matkoillaan niin usein ovat.

Venäläisen ylioppilaan kanssa me murjotimme kuivin suin tupakkahytissä. Silloin pistihe eräs herrasmies sisään ja aloitti lempeällä, hieman laulavalla äänellä keskustelun kanssani. Hänen sametinpehmeät, tummat silmänsä säteilivät lämmintä myötätuntoa meitä kahta, salaurkkijoita kohtaan. Laupias samarialainen! Hän ei juonut punssia, ainoastaan kahvia, runsaasti kermaa seassa. Täysverinen helles siis! Hän valitti kapteenin epäkohteliaisuutta, mutta sanoi, että meitä epäiltiin urkkijoiksi. Minä kysyin:

— Onko kukaan koskaan maailmassa nähnyt valtiolista urkkijaa, joka painaa 150 kg? Urkkijatyypinhän on laiha. Ei suinkaan Venäjä niin sokaistu liene, että se lähet-

tää minun moisen miehen Lapin tuntureita urkkimaan. Minähän en edes pääse jyrkkien tunturien laellekaan. Enkä minä mahdu Lapin kotaovista kunnolleen sisäänkään.

Laupias mies uskoi sanojani ja luotti minun yhtä vakaaviin kuin ruskeihin silmiini. Hän meni kapteenin ja rovastin pöytään selittämään, ettei valtiollinen urkkija voi painaa 150 kg, varsinkaan kun on niin nystyräiset ja ventoperäiset maat urkittavina kuin Ruotsin Lappi, ja asukkailla niin ahtaat asunnot.

Kapteeni epäili edelleen, mutta rovasti, johon puolikas punssia näin oudokseltaan oli tehnyt siveellisesti mitä kohentavimman vaikutuksen, kävi jo iltapuolella minua puhuttelemaan. Hän puhui helskävintä Upsalan ruotsia, mahtavine nousuineen ja syvine laskuineen. Kysymyseeni, osasiko hän suomea, lasketteli hän parasta pohjalaista ja puhui yhtä virheetöntä suomea kuin konsanaan suomenkielen professori yliopistossamme.

Kun menin illalla hyttiini, makasi laupias samarialainen jo toisessa vuoteessa. Ei kukaan muu ollut huolinut minua makuutoverikseen.

Seuraavana aamuna heräsin siihen, että vettä satoi silmileni. Laupias mies pesi kasvojaan, ja liikavesi räiskyi otsalleni. Käännyn toiselle kupeelleni ja vaivuin herkkään aamu-uneen.

Heräsin uudelleen outoihin ääniin. Taivaallisiin säveleihin. Mitä ihmettä? Missä olin? »Martha»-opperan ihanat aariat hiipivät korviini. Mistä ne tulivat? Minunhan piti olla Luulajan satamassa ja piti olla varhainen aamu. Mutta yhä selvemmin korvani kuulivat sävelen, jonka suomalaiset sanat kuuluvat:

»Ny-yt kesä-än viime kukka,
Ku-u-ko-o-istaa yksinään.»

Kuuntelin hetken ihania ääniä aivan lumoutuneena suloisessa aamuissa horrostilassani. Kävi kuin Odysseulle!

»Impien ääntämisen korvillani vasta ma kuulin,
 Metsänneitojen, joill' on asuntona korkeat vuoret,
 Tai jokien lähteet, noromaat sekä heinävät alhot.
 Muttapa miks' en käy tiedustelemaan näkemääkin.»

Niin miksipä minäkin en noussut »näkemään, tiedustelemaankin» näiden sulosointujen lähdetä ja aikaansaajia.

Raotin varovasti hyttini ovea. Raosta näin omituisen viehättävän ihmisryhmän. Keskellä istui hyttitoverini, laupias samarialainen, hengellinen laulukirja kädessä, ja hänen ympärillään viisi iäkstä neitoa. Kaikilla oli suuret siniset silmät luotuina salongin kattoon, josta olivat näkevinään taivaan aukenevan ja pienten enkelilasten liitelevän avaruuksissa, ja laupiaan samarialaisen sametinpehmeät, ruskeat silmät lepäilivät niin pyhän hellästi näissä hänen uskollisissa ystävissään. He olivat, kuten viisaat neitsyet raamatussa, valvoneet ja rukoilleet ja odotelleet henkistä ylkäänsä, jonka piti saapua klo 5 aamulla laivalla Luulajan rantaan. Sentähden laupias samarialainenkin niin aikaisin aamulla priiskoitti vettä silmilleni, ollakseen valmis vastaanottamaan monet henkiset morsiamensa, pestynä ja puettuna.

Silmäiltyäni vähän aikaa näitä haltioituneita impysii pyrki ääretön sääli valtaamaan mieltäni. Heiltä oli maailma kieltänyt kaiken oikean ilon, perheen ilon, lasten ilon. He »kukoistivat yksinään kesän viimeisinä ruusuina» ja toivoivat uutta onnellisempaa kesää tähtitarhojen tuolta puolen. Jospa he olisivat vielä kukoistaneet! Mutta kukoistus oli lopussa, he olivat syksyn kellastuneita orvokkeja. Kaulajänteet olivat niin pingallaan ja korkealla kurtteisissa lihaksissa ja kaulaomena törrötti korkealla kuin Puijon vuori Kuopion luona. Mikä haikean suloinen näky! Maailmanparantajan toivottomat tunteet tahtoivat syöksyä sydämeeni. Miksi heidän täytyy tyytyä enkelinäkyihin, kun heillä yhtä hyvin voisi olla kahta vertaa syvempi ilo omista

lapsistaan. Painauduin uudelleen vuoteelleni ja taistelin tällaisia tunteita vastaan. Matkoilla ei saa parantaa maailmaa, täytyy vain tarkastaa sitä.

Serenadia jatkui yhä salongissa, kymmenen värssyä »viimeistä kesän kukkaa». Mihin kristilliseen lahkoon nämä laulavat Martat kuuluivat, en tiennyt. Niitä on niin monta Peräpohjolassa ja erotus niin vähäinen kunkin välillä, että sitä täytyy tutkia suurennuslasilla. Mutta Jumalan lapsia he olivat, sillä saarnaajalle näkyi suurin käsky maailmassa olevan laupeus ja rakkaus. He olivat siis Peräpohjolan heleimpiä helleksiä.

Pukeuduin ja hiivin seiiniä pitkin ylös kannelle, jotten häiritsisi kymmenettä värssyä. Kannelta taas sain silmiini toisen yllättävän näyn. Rannalta kohosi maa penkereittäin ylös kunnaalle. Kunnaan laella prameili valtavan suuri ja komea kivinen palatsi. Leveä käytävä kiemurteli pensaitten keskeltä penkereeltä penkereelle ja päättyi linnan uhkeaan sisäänkäytävään. Oliko Lapilla oma kuninkaansa ja tämäkö oli hänen palatsinsa? — Ei sitten Joukahaisen aikojen.

Mutta mikä palatsi se oli? Laivan kansi oli autio ja tyhjä, eikä ketään keneltä kysellä. Eihän Vatikaanikaan vallinnut Rooman näköalaa niin itsevaltiaasti kuin tämä palatsi, eikä Kreml Moskovaa. Muut kaupungin rakennukset olivat vain kuin pahaiset tulitikkulaatikot kauniin kaapin rinnalla. Kirkkokin näkyi häpeävän pienuuttaan ja hoikkuuttaan. Arvaamiskykyni oli lamassa. Samassa noussee laupias samarialainen viiden viisaan neitsyen saattamana kannelle.

— Kenen tuo ihana palatsi tuolla mäellä on? kysyin häneltä.

— Se on kaupungin ravintola.

Hervotonna jäin siihen paikkaan seisomaan. Kaupungin kapakka! Ahrimanin valtakunta! Tuskinpa koko Ruot-

sin kuningaskunnassa on sen voittanutta muuta kuin kuninkaallinen palatsi Tukholmassa. Välähti ajatus päähäni:

— Menen syömään aamiaiseni tuohon palatsiin.

Toinen ajatus:

— Eihän sinulla ole frakkipukua mukanasasi. Palatsiin mennään hääpuvussa.

Käänsin kasvoni pois tästä pimeyden ruhtinaan ilopaikasta ja seurasin matkatoveriani, joka kulki kaupunkiin neitsyitten parissa. Olin näkevinäni, kuinka ensimmäinen neitsyt pyysi saarnaajaa yksinkertaisille aamiaisille, toinen päivällisille, kolmas illallisille, neljäs päiväkahville ja viides iltakahville. Tiedän, että jokainen ateria alettiin rukouksella, aivan niinkuin tuolla palatsissa laululla: »helan går, sjung hopp fallaralla lallalej». Tiedän, että väliajoilla neitosten luona ahkerasti veisattiin: »nyt kesän viime kukkaa» ja palatsissa yhtä hartaasti: »känner du Fia Jansson, som bor uppå Söder»!

Helles ja dunkles.

Luulajassa loppuu suomalainen Pohjanmaa, sentähden loppuu tämä kertomuskin.

Suistamoon.

Seuraavana aamuna ajettiin herkullisen metsän läpi. Meidän korea automme luikerteli kuin kirjava ukonkoira spenaatti-istutuksen juurilla. Tie kiemurteli, ja jokainen mutka oli lehtipuitten verhoama. Vastaantulija vauhkolla hevosella olisi ollut myyty, mutta ei ketään tullut vastaan. Jo liestyi metsä. Saavuttiin

Ägljärven kylään.

Ensimmäinen aito karjalainen kylä matkamme varrella. Siellä hymyili synkän kalmiston kupeella kylän pikkuinen pyhättö, niin sanottu »tshasouna». Talot oli kaikki rakennettu karjalaiseen malliin, navetat, tallit ja liiterit saman katon alla kuin asuinrakennuskin. Yksi suomalaisen huvilan malliin rakennettu talo törrötti keskellä kylää, epäsointuisena ja uhkaavana. Tuoko se nyt on ensimmäinen? Ei tarvitse olla armoitettu profeetta ennustaakseen, että 100 vuoden jälkeen kylässä ei enää muunlaisia nähdäkään. Sääli, että niin käy, sillä kovin on komea rakennustyyli meidän karjalaisillamme. Ei se siitä kärsi, että se on kotoisin Venäjältä.

Mutta emme me kylää seisahtuneet katselemaan, me nousimme autostamme vain tavataksemme Ägljärven Annia. Ägljärven Annista olin kuullut matkallani paljon

puhuttavan, hänet näkyivät kaikki tuntevan. Luulin häntä jonkunlaiseksi kummalliseksi olennoiksi, joka omituisuudellaan herätti huomiota. Mutta eihän Anni ollut mikään muu kuin sekä ulkomuodoltaan että mieleltään Raja-Karjalan ehkä tyypillisin nainen.

Hän on sitä pisintä karjalaista rotua, Shemeikan, Onoilan ja Vornasen naisellinen vastine. Ensi työkseni pyysin Annia selkämittaan. Kuului olevan minun mittaiseni, siis 178 cm. Mutta ei hän silti ollut mikään hongankolistaja, hento ja huiskea. Päinvastoin hän oli mitä sopusuhtaisin luoma, oikea maalainen Venus tai Juno jumalatar. Täyteläinen olematta pullea, voimakas olematta karkeatekoinen. Oli oikein iloista nähdä Annin liehuvan perheenemännän toimissa. Hän liikkui tuvassa nopeasti ja niin sulavasti kuin prinsessa. Sattui vielä niin onnellisesti, että Anni oli aito karjalaisessa hommassa. Hän valmisteli nimittäin karjalaisia herkkuja, shultsinoita, pyöröitä ja shipanniekkoja. Ja tupa oli karjalaismallinen alusta loppuun saakka. Nyt tunsin olevani Raja-Karjalassa, maassa, josta paljon olin kuullut, paljon lukenut ja josta olin paljon kuvia nähnyt.

Annin komeassa, karjalaisessa vartalossa asui rotupuhdas karjalainen mieli. Hänen poskensa punoittivat terveyttä, hänen silmänsä loistivat ja suu oli alituisessa ilon hymyssä. Elävimpiä ihmiskasvoja mitä nähdä saa. Jos mitä kysyit, tuli vastaus kuin pyssyn suusta ja aina naseva, leikillinen ja iloinen. Annin suu kuuluu olevan peloittavan sukkela, se on kuin sadun prinsessan, jota ei kukaan saanut solmituksi. Kaikki sekä arat että rohkeat kosijat ovat käyneet ymmälle Annin edessä; hänen sukkeluutensa on ajanut kosijat pellolle. Ägläjärven Anni on naimaton, tämä komea karjalainen tyttö, kantakirjanainen numero yksi.

Pöytä pantiin heti koreaksi, shultsinat, pyöröit ja shipanniekat kepsahtivat pöydälle. Anni heläytti kilakan naurun ja sanoi:

— Nuo shultsinat ovat kuin vaaliliput.

Anni oli jo siinä iässä, että sai valita edustajia valtiopäiville, ja oli mielihyväkseen huomannut, että kohteliaisuudesta karjalaisia naisia kohtaan vaaliliput oli tehty juuri shultsinain näköisiksi. Kun yhden pyöröin ja kaksi Annin vaalilippua syö, niinkuin minä tein, silloin tietää täyttäneensä kaikki velvollisuutensa omaa ruumistaan kohtaan. Kysyttiin, miksi Anni ei mene miehelään?

— Ka kun eivät ole huolineet, oli tosinaisellinen, lyhyt vastaus.

Jollei meillä olisi ollut naisia seurueessamme, olisi vastaus ehkä voinut olla sekä sukkelampi että myöskin raja-karjalaisempi.

Majuria, Vilekkiä ja minua vaivasi tuon korean naisen naimattomuus. Onhan väärin sekä rakasta synnyinmaata että Raja-Karjalaa kohtaan, että tällainen nainen ei lisää ja vahvista seurakuntaa, vaan sen sijaan puolikyttyrät akat synnyttävät 16 lasta. Sehän on vastoin korkeampaa maailmanjärjestystä. Kun vielä se aika olisi käsissä, että nainen ryöstetään, silloin pitäisi jonkun Lemminkäisen tehdä partioetki Ägläjärvelle ja pakottaa Anni järkiinsä. Majuri tiesi pataljoonassaan olevan tamperelaisen aliupseerin, joka pituutensa, voimansa ja ryhtinsä puolesta vetää Annille vertojaan. Ei muuta kuin tamperelainen komennetaan Ägläjärven rajoja vartioimaan, ja lemmenjumalatar saa hoitaa loput.

Pyhä Anna, Ägläjärven Annin täyskaima, kreikkalaiskatolisen kirkon pääpyhimyksiä, eli niinkään pitkän ikänsä lapsetonna. Hän huokaili Jumalalle ja sanoi:

Voi minua, kenen kaltainen minusta on tullut?
En taivaan lintujen kaltaiseksi ole tullut;
Sillä taivaan linnutkin ovat hedelmällisiä sinun
edessäsi oi Herral

Mutta Jumalan erityisestä armosta hän vanhoilla päivillään sai lapsen, ja silloin Pyhä Anna haltioissaan puhkesi seuraavaan todella kauniiseen kiitoshymniin:

Kuka julistaa Rubenin pojille, että Anna imettää?
 Kuulkaa, kuulkaa, kuulkaa, te kaksitoista heimoa,
 Anna imettää!

Kun nyt Ägläjärven Anni kihlautuu ja menee naimisiin tamperelaisen kanssa ja saa ensimmäisen poikansa, silloin minä haltioituneena huudan:

Kuulkaa, kuulkaa, kuulkaa, te Suomen heimot
 te kahdeksan läänin ja yhdeksän maakunnan 'asukkaat,
 Ägläjärven Anni imettää!!

Jehkilän komppanian päällikkö.

Tapasin monta komppanianpäällikköä matkalla ja huomasin, että tällainen virka mahtaa olla sangen terveellinen, sillä kaikki olivat ruumiillisesti valioväkeä, pitkiä, terveitä, ahavoituneita ja ryhdikkäitä miehiä. Olivatko he valittua väkeä alun pitäen, vai olivatko ammatissaan kehittyneet sellaisiksi? Ehkä ainekset olivat hyvät, ehkä harjoitus oli kehittänyt idut huippuunsa.

Jehkilän komppanian päällikkö oli heistä ihmeellisin.

Ensiksi hän oli sotilas kiireestä kantapäähän. Näytti siltä kuin hän olisi ottanut elämänsä päämääräksi olla nuhteeton palveluksessaan, tadellos, niinkuin saksalainen sanoo. Saksalaista syntyperää hän onkin. Majurin läsnäollessa hän ei koskaan unohtanut, että hän oli vain komppanianpäällikkö, majuri pataljoonanpäällikkö, siis korkeampi arvossa. Kyllähän Vilekkikin joskus nosti harjaansa, kuten ongittu ahven, ja päristeli jotakin virallista puhetta huultaan majurilleen, mutta ei Vilekissä ollut sitä vaskeen valettua saksalaista perusasettoa, mikä Jehkilän päälliköllä. Tämä ei hellittänyt ryhtiään hetkeksikään, vaikka ei ollut virka-asioista minkäänlaista puhetta. Jos majuri sattui heittämään aivan laupiaan, voisinko sanoa siviilisilmäyksen, päällikköön, tämä jähmettyi heti kuin kaurisboan silmäyksen edessä, kantapääät napsahtivat toisiaan vastaan, selkä oikeeni ja käsivarret muodostivat kaaren hartioilta lonkille. Hän seisoi siinä kuin etruskilainen vaasi

jalustallaan. Tadellos, tadellos, soi ääni korvissani. Tuolainen se juuri oli se ihmeteltävä saksalainen disipliini. Esi miehensä käskystä tällainen upseeri ei vitkastele mennäkseen vaikka varmaan kuolemaan.

Suureksi ylösrakennukseksi kuuntelin telefonikeskustelua hänen ja hänen vääpelinsä välillä. Noin ei siviili ihminen koskaan puhuisi. En sitä oikein ymmärtänytkään. Jokainen kysymys oli mahdollisimman lyhyt, jonkin edeltäpäin määrätyn kaavan mukaan laadittu. Kysymys paukuttettiin telefoniin kuin viistuumainen naula kolmituumaiseen lankkuun ja lopussa käytettiin lauseita, joiden syvintä merkitystä en tajunnut. Juuri noin kai se ylikortteerimestari Ludendorff saneli käskyjään telefoniin, kun joku suuri tappelu oli käynnissä itäisellä tai läntisellä rintamalla. Tämä näytelmähän oli suuren maailmansodan jälkimaininkiä.

Komppanianpäällikön omassa huoneessa oli hyllyillä pitkä sarja lasisia putkia ja pulloja. Hän oli intohimoinen kemisti, ehkäpä alkemistikin. Arvattavasti hän osasi valmistaa aineksia sellaisia, jotka tuon Jehkilän sillan tuossa ikkunoitten edessä räjäyttäisivät tuhansiksi sirpaleiksi kaikkine siinä mahdollisesti hyökkäävine vihollisineen. Alkoholin kaikki turmiolliset ominaisuudet hän prikulleen tunsi ja tiesi prosenttisatsit, niin ettei hänen ruumiinsa koskaan ollut saanut liian monta prosenttia tätä laissakin kiellettyä virvoitusnestettä.

Mutta eivät komppanianpäällikön mieltäkiinnittävät ominaisuudet vielä tähän loppuneet. Hän kertoi elämästään juttuja, jotka nostattivat hiukseni pystyyn. En muista moneenko salaiseen yleismaailmalliseen seuraan hän kuului. Jos muistaisinkin, ei ole lupa niitä julkisuudessa mainita. — Aivan niinkuin suojärveläinen metsämies muinoin, ja ehkä vielä nytkin, ei saa turhaan lausua kontion nimeä korvessa, sillä silloin hukka perii. Eihän Jumalan oikeaa nimeä kukaan muu tuntenut kuin profeetat, mutta sillä

nimellä he tekivät ihmeitä. Sanallahan Väinämöinenkin tuhosi Joukahaisen. Se oli juuri tämän Kalevalan taikamaan läheisyys, joka antoi komppanianpäällikön kertomuksille niin mystilliset puitteet.

Eikä Jehkilän komppanian päällikkö vain mikään laimea, n. s. maksava jäsen näissä seuroissa ollut. Päinvastoin! Hän oli toimeliaimpia ja tarmokkaimpia. Jottei mitään epäilyksiä syntyisi, veti päällikkö laatikostaan koko joukon todistuskappaleita, pieniä ja suuria esineitä, kultaisia, rautaisia, emaljeerattuja, platinaisia. Ne oli annettu jäsenelle Lynx, se oli päällikön kansainvälinen nimi. Taas Kalevalainen nimi. Lynx merkitsee ilvestä. Mainio nimi täällä metsässä. Ainoastaan sillä nimellä hän on tunnettu salaseurassaan.

Kummastukseni muuttui suorastaan ällistykseksi, kun komppanianpäällikkö vetäisi laatikostaan seuransa suurmestarin komean, runsaasti koristellun, raskaan ketjun, kaikenmoisine salamerkkeineen, joka ketju ulottui hartioilta aina vatsalle saakka. Vähintään arkkipiispan, ehkäpä metropoliitan tai patriarkan ketjuja vastaava. Tämä ketju jää hänen huostaansa koko elinajakseen. Vasta kuoltua se lähetetään seuralle takaisin, annettavaksi sitten ansiokkaimmalle jäsenelle. Minun piti monta kertaa katsella ikkunasta ulos toipuakseni hämmästyksestäni ja herätökseni todellisuuteen. Edessäni seiso i salaisen seuran suurmestari, joka komensi prinsejä, herttuoitu, ruhtinaita, kreivejä, paroneja kaikista maailman ääristä, silmiäni häikäisi suurmestarin kallisarvoinen ketju — mutta olihan tuossa ikkunoitten alla Jehkilän silta, joka vie Suojoen yli, ja jossa proasniekkoja sekä vanhan että uuden luvun mukaan tanssitaan. Totta siis oli, ei unta.

Mikä näitten salaisten seurojen tarkoitus on, sitä en tahtonut udella. Komppanianpäällikön koko vakava olemus, hänen tieteelliset harrastuksensa, hänen nuhteetto-

muutensa virkatoimissaan, hänen erinomaisen tyyni kohteliaisuutensa takasivat sen, ettei seuralla voinut olla muuta kuin mitä jaloimmat tarkoituserät. Minusta tuntui siltä, kuin seuran jäsenyys vaatisi uhraavaisuutta aina kuolemaan saakka seuran aatteitten puolesta.

Tieto komppanianpäällikön kuulumisesta salaseuroihin on suonut hänelle täällä vanhojen taikojen maassa ihmemestarin sädekehän olentonsa ympärille. Näin minulle supatettiin.

Joka ainoa perjantai prikulleen klo 5 komppanianpäällikkö ottaa piipun nurkastaan, istuu mukavalle tuolille, pistää piippuunsa jotakin tupakantapaista ja polttaa sen salaperäisen juhlallisesti. Tunnin kuluttua mystillinen, pyhä suitsutus on ohi ja piippu pannaan takaisin hyllylle. Muuta tupakkaa päällikkö ei polta, ei nauti väkeviä, ei kiroile, vanno, noidu eikä ketään petä, mutta perjantaina klo 5 hän vetelee rintahaikuja tästä salaperäisestä tupakapanoksesta. Se kuuluu olevan niin väkevää, että jos kuka tahansa muu ihminen siitä haiun vetäisee, heti kuuluu koipensa oikaisevan. Mutta komppanianpäällikkö siitä vain kuuluu sekä henkisesti että ruumiillisesti virkistyvän.

Tiesin, että Kalevalan kankahilla muinoin salaoppia harjoitettiin, syntyjä syviä akkiloitiin, luulin tapaavani rippeitä sellaisesta menosta vielä kansan keskuudesta, mutta yhdyinkin siihen Jehkilän esikunnassa, sen päällikön kotona. Vaikka omasta puolestani luulen päässeeni vapaaksi kaikista aasialaisista taruista, huvittaa minua kumminkin suuresti kohdata ihmisiä, jotka haluavat verhota itseään salaperäisyyden vaippaan. Suomalais-saksalainen Faust täällä maamme itäisimmässä nipukassa jonkin kilometrin päässä rajasta teki minuun erittäin väkevän vaikutuksen. Koko sieluni oli viritetty ihmeitä vastaanottamaan, kun matkalle läksin, jonka tähden mystillisuus kirkoissa, tshausunoissa ja missä tahansa löysi erittäin herkän kaikupohjan

sielussani. Kuta harvinaisempia ihmisiä matkalla tapaa, sitä rikkaammiksi käyvät muistot.

Ilolla ja kunnioituksella kumarran tätä Jehkilän Faustia, upseerin puku yllään, salaperäinen sormus sormessa, salaperäinen piippu suussa ja lasiputkia, lasipurkkeja, lasipulloja viheriäisine nesteineen pöydällä ja ikkunan laudoilla.

Uusmaan kolme suurmiestä.

Uusmaan suomalainen väestö kuuluu hämäläiseen heimoon. Se on Hämeen rintamaista, Vanajan ja Hollolan seuduilta, vähitellen valunut etelään käsin ja kansoittanut koko sen metsäisen ylämaan, minne ruotsalainen asutus ei ollut ehtinyt ylettyä. Hiljaista, vähäsanaista väkeä, joka vanhimpina aikoina piili metsissään herättämättä minkäänlaista huomiota, mutta ei myöskään minkäänlaista häiriötä. Kuvaava on että Pusulan pitäjän alkuperäinen nimikin jo totesi tätä metsäläisyyttä. Sen nimi oli näet *Metsäkansan* pitäjä.

Omituista on, että näistä hämäläisten rönsyistä on kohonnut heimon korkeimmat huippumiehet, koko Suomen kansan valiot. Läntisimmästä Uusmaasta on syntyään

Elias Lönnrot.

Lönnrot oli näistä suurmiehistä heimonsa tyypillisin edustaja sekä ruumiillisesti että henkisesti. Hän oli pitkän huiskea, solakka mies, niinkuin tänäkin päivänä Sammatin, Nummen ja Pusulan kulmakunnan kansa on. Hän oli metsäkansan yksinäisten polkujen tallaja, viihtyi salolla, ei kaihannut puhekumppania. Ei saata tavata vaatimattomampaa, hienotunteisempaa miestä kuin tämä matalan majan kasvatti oli. Kerrotaan tämän kainon miehen, kun hän astui valaisuun juhlasaliin, hiipineen sisään seinien vieruksia. Kun

yltioppilaat kantoivat häntä kultatuolissa, sanotaan hänen virkkaneen: »ei roska punniten parane». Se ei ollut turhaa teeskentelyä, se oli kaikkein luontaisinta tunnelmaa. — Ja juuri samanlaista koko se kansa on, joka asuu Uusmaan luoteisessa kolkassa.

Mikä se sitten teki tästä kainosta ihmisestä suurmiehen? Se oli hänen lannistumaton sisunsa, joka ei säikkynyt vastuksia ja vaaroja, joka oli ottanut elämälleen suunnan, jota hän väistymättä kulki aivan sen päähän saakka. Sama heltiämättömän sisu, joka on kannustanut hänen heimolaisiaan karistamaan silmiltään päälletunkevaa metsää, niin että tämä muinainen metsäkansa nykyään asuu viljavien vainioitten keskellä.

Turha on luetella Lönnrotin sisukkaan työn tuloksia. Heltiämättömällä ahkeruudellaan hän sai suuria aikaan. Hän oli kuin muurari, joka varhaisesta aamusta myöhään iltaan saakka kieppui telineillään ja liitti kiven kiven päälle, kunnes suuren rakennuksen sai onnellisesti katon alle. Onnellinen mies, joka sai elää niin kauan, että hänelle suotiin armo liittää piste elämänsä koko urakalle. Hänen maineensa elää niin kauan kuin Kalevalaa, Kanteletarta, Loitsurunoja, Sananlaskuja ja Arvoituksia luetaan maailmassa, toisin sanoen kun suomenkieli kaikuu ihmisten suusta. Ja niin kauan kuin suomenkielen alkujuuria tutkitaan, tullaan hänen suurta sanakirjaansa selailemaan. Lönnrot ei ollut luovan työn suorittaja, mutta silti suurmies hyvän vaistonsa ja jättiläismäisen työkykynsä ansiosta.

Keski-Uusmaan suurmies on runoilija

Aleksis Kivi.

Kiveä on sanottu Suomen suurimmaksi runoilijaksi. Superlatiivit ovat vaaralliset, varsinkin kun ensimmäistä sijaa tavoittelevat myöskin sellaiset runoruhtinaat kuin Runeberg

ja Topelius. Mutta jos rajoitumme siihen, että se runoilija on suurin, joka ilman minkäänlaisia sivutarkoituksia luo esille vain taiteellisia kuvia, pelkästään vain taiteen vuoksi, silloin on Kivi korkealle korotettava. Runebergin runous palveli myöskin pyhiä tarkoituksia, isänmaallisen hengen elvyttämistä, kansallistunteen herättämistä ja Suomen luonnon ylistystä. Kivi ei näihin kiinnittänyt mitään erikoisempaa huomiota.

Mutta oman heimonsa kuvaajana hän on vertaistaan vailla. Suurin osa hänen tuotantoaan kohdistuukin juuri Uusmaan suomalaisen heimon kuvaamiseen, ja se on niin naulan päähän osattua, että esim. savolaisesta ja karjalaisesta hänen sankarinsa tuntuvat vennon vierailta ihmisiltä. Ei ole vain satunnaista, että kuopiolainen August Ahlqvist nousi sotaan Kiven runoutta vastaan. Kiven henkilöt eivät näet olleet sen kansan lapsia, joihin Ahlqvist Savossa oli tutustunut.

Kuin ajattelemme kraatari Aapelia Kiven »Kihlauksessa», niin ei parempaa edustajaa saata keksiä kuvaamaan suomalaisen uusmaalaisen luonnetta. Hiljainen, rehellinen, vähäsanainen, sulkeutunut, mutta sittenkin rakkauden tunteille altis. Ja niinpä Nummisuutarien Esko on läpileikkaus uusmaalaisesta, joka on joutunut tunteittensa valtaan. Kaksi tunnetta heissä voi kuohua. Toinen lemmen nostattama, toinen viinan. Esko lemmentunteissaan tappelee kuin koiraseläin ja viinan villityksessä hän on mahdollinen murhamies.

Runeberg loi meille suomalaisille seurattavia esikuvia, Kivi aito uusmaalaisen luonnekuvia.

Itä-Uusmaan suurmies on

Mikael Agricola.

Suomalaisen kirjallisuuden isä. Oliko hän suomalainen vaiko ruotsalainen kieleltään, siitä on riideltä. Hänen sanotaan olleen »köyhän kalastajan poika Pernajasta». Mutta

puhuttiinko Pernajassa suomea 1500 luvun alussa? Se kyllä on omansa herättämään epäilyä. Päivän selvää on kummin-kin, että hän täydellisesti hallitsi suomenkieltä. Väittävätpä muutamat, että hänen ruotsinkielensä ei todista sen parasta hallitsemista. Mutta siihen aikaanhan ruotsalainenkin kirjakieli oli vasta alkuasteella, niin että kielen käyttö oli kovin horjuvaista. Pietari Brahe vanhempikin kirjoitti ruotsia, joka on perin saksalaisvoittoista. Kummako jos Agricola, joka oli oppinsa saanut Saksasta, taipui tämän kielen lakeja matkimaan.

Olipa hänen äidinkiелensä kumpi tahansa, hän on sittenkin luonut pohjan sille suomenkielelle, josta on kehittynyt nykyinen kirjakielimme. Lauseenrakenne ja sanojen muodot ja taivutukset ovat selvästi länsisuomalaiseen murteeseen perustuvia. Agricolan kieli muunnettuna nykyaikaiseen kirjoitustapaan on helposti ymmärrettävissä. Siitä on sanottu, että se on hyvää suomenkieltä. Lähtiessään luomaan kansalleen kirjakielen, lohduttaa hän itseään sillä, että Herra, joka tuntee kaikkein ihmisten mielet, taitaa myöskin suomenkieltä. Karua mutta ytimekästä on Agricolan kieli niinkuin länsisuomalainen kieli ylimalkaan, siinä suhteessa muistuttava juuri maakuntalaisensa Aleksis Kiven kieltä, mutta muotooppinsa puolesta se on selvempää kuin itäsuomalainen murre. Myöhemmin on itäsuomalainen murre rikastuttanut kirjakieltämme rikkaalla sanavarastollaan ja joustavammalla sanonnallaan. Taas lankeaa kahdelle uusmaalaiselle, Agricolalle ja Lönnrotille, kunnia siitä, että suomalainen kirjakieli on täysin kehittynyt kulttuurikieli. Lönnrot toi Kalevalansa ja runokokoelmiensa kautta kirjallista loistoa kielemme.

Agricolan syntymä ja osaksi hänen toimintansakin on hämärän peitossa, mutta hänen jälkeen jättämänsä kirjansa todistavat, että hän on kansamme suurmiehiin luettava. Avarakatseinen ja suvaitsevainen tämä vanha piispa varmaankin oli, kun hän hengenmiehenä uskalsi panna muistiin

suomalaisten vanhat pakanalliset jumalatkin ja heidän oletama vaikutuksensa kansan elämäänkin. Tässäkin suhteessa hän lyö kättä maakuntalaiselleen Elias Lönnrotille.

Kaiken kaikkiaan, se rönsyilevä hämäläinen siirtolaisparvi, joka tunkeutui Uusmaan metsiin, ei suinkaan ollut lahjatonta kansanainesta. Sillä tämä verrattain suppea maa-ala on lähettänyt luotaan enemmän henkisiä merkkimiehiä kuin mikään muu alue koko Suomessa. Hiljainen, vaatimaton uusmaalainen ei lyö rintoihinsa eikä ylvästele, vaikka hänellä syytäkin siihen olisi.

Tämäkin on luettava suomalaisen uusmaalaisen kunniaksi.

Sisällys.

	Sivu
Matkailijoita Jumalan armosta	7
Tukkilaisten ja noitien parissa	15
Keisari Aleksanteri III:n luona vieraisilla	25
Jekaterina Panfilovna	48
Hyrnsalmen reittiä laskemassa	59
Joulumatka 37 asteen pakkasessa	67
Matka kirkkoveineessä	76
Juhani Ahon poikavuosilta	85
Hellekesänä 1901 Runnilla	105
Karjalanselän poikki Nilsin reitille	119
Pohjanmaan halki	138
Suistamoon	165
Jehkilän komppanian päällikkö	169
Uusmaan kolme suurmiestä	174

Maantiede 2.

KANSALLISKIRJASTO-KANSALLISKOKOELMA

120 100 6232

